

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

พัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน : ศึกษากรณี

โครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษา

ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนภาคใต้

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ อ้วนอง และคณะ

เมษายน 2544

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน : ศึกษากรณี
โครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนตระเวนชายแดนภาคใต้

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. นายณรงค์ อ้วนอง	สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
2. นายอาคม เดชทองคำ	สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
3. ร.ต.อ. สมนึก เกื้อมา	กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ที่ 42
4. ร.ต.ท. บำรงค์ สามล	ครูใหญ่โรงเรียน ตชด. บ้านไร่ยาว
5. ร.ต.ท. เดชา ครุฑเผือก	ครูใหญ่โรงเรียน ตชด. ท่าลานทอง
6. ร.ต.ท. สมคิด เจริญฤทธิ์	ครูใหญ่โรงเรียน ตชด. บ้านควนมีชัย
7. ด.ต. โชคชัย สมัครแก้ว	ครูใหญ่โรงเรียน ตชด. บ้านเขาวัง
9. ด.ต. ประยุทธ์ สุขรัตน์	หัวหน้าหมวดการศึกษา กก.ตชด.ที่ 42
8. ส.ต.อ. วิรัตน์ ทองเทพ	ครูโรงเรียน ตชด. ท่าลานทอง
10. นายจเร อ้วนอง	สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอท่าชะ
11. นายณรงค์ ระพิพรรณ	โรงเรียนหารเทา อำเภอปากพะยูน
12. นายภูมิชาติ ยามิรุเต็ง	สถาบันราชภัฏยะลา
13. นางสุพัตรา เต็มรัตน์	สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน

คำนำ

วิกฤตการณ์หลาย ๆ ด้านของประเทศทำให้ประชาชนชาวไทยได้ประจักษ์กันแล้วว่าการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเป็น **“การพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน”** เนื่องด้วยเราให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองระดับ**มหภาค**มากเกินไป เรามุ่งเปลี่ยนแปลงประเทศเพื่อให้ก้าวทันกระแสโลกาภิวัตน์ ในขณะที่ความสามารถของประชาชนและทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด ไม่อาจใช้เป็นทุนก้าวตามการพัฒนาระดับโลกได้ ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน สังคมและวัฒนธรรมประเพณีล่มสลาย เกิดปัญหาความขาดแคลน ความยากจน ความแออัด อาชญากรรม ยาเสพติด โสเภณี การซื้อสิทธิขายเสียง การคอร์รัปชันคดโกงในทุกระดับ ทั้งนี้เพราะเราลืมหันมาพัฒนาประเทศในระดับ**จุลภาค** ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมและเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมเราคิดถึงแต่การพัฒนาชุมชนเมืองและชุมชนชนบทจนลืมนึกถึงพื้นที่ทุรกันดารไกลคมนาคมซึ่งกระจายอยู่ทั่วผืนแผ่นดินไทย

ด้วยคณะผู้วิจัยครั้งนี้มีประสบการณ์ชีวิตที่เกาะเกี่ยวพันกับพื้นที่ทุรกันดารไกลคมนาคมและหลายคนเป็น**หุ้นส่วนชีวิต**อยู่กับพื้นที่ดังกล่าวมาโดยตลอด ทุกคนได้**พิสูจน์**ซ้ำจนประจักษ์ว่า ผู้คนที่ลำบากแร้นแค้นใช้กำลังหยาดเหงื่อ แรงงานเพื่อสร้างผลผลิตให้แก่ประเทศนั้น **แม้จะมีสมองและมีความคิดดี ๆ ก็แทบจะไม่ได้ใช้เพราะขาดโอกาส** มีหน้าซ้ำยังแทบจะไม่ได้รับบริการพื้นฐานใด ๆ กลับคืนไปช่วยให้คุณภาพชีวิตของตนดีขึ้นทั้ง ๆ ที่เป็นเจ้าของผลผลิตที่แท้จริง การดำเนินงานให้มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นในพื้นที่ทุรกันดารห่างไกลคมนาคมเป็นแค่เพียงหนึ่งบริการที่รัฐจัดคืนกำไรส่วนที่บริโภคจนล้นเกินแล้วให้แก่ผู้คน แต่ก็เป็นเรื่องราวที่นับว่าตำรวจตระเวนชายแดนเป็นหน่วยงานที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่แผ่นดินอย่างใหญ่หลวง มิใช่เพียงแต่เป็นการแก้ปัญหา จัดการเรียนการสอนให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่หน่วยงานทางการศึกษาของรัฐเข้าไปดำเนินการไม่ได้เท่านั้น แต่เป็นการเข้าไปพัฒนาประชาชนอย่างถึง **รากเหง้า** ด้วยความมุ่งมั่นและวิถีคิดที่ว่าหากสามารถให้ความรู้และพัฒนาชุมชนทุรกันดารห่างไกลคมนาคมของประเทศให้มีความรู้ความคิด มีจิตสำนึกและมีความเข้มแข็งในตนเองได้ ประเทศไทยทั้งประเทศก็จะไม่แตกต่างกัน ไม่เกิดปัญหาชนชั้น ไม่มีการแบ่งแยกกระหว่างความเจริญกับ

ความล้มเหลว ไม่ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมากเกินไป เมื่อทุกคนมีความเข้มแข็ง มีความพอเพียง พึ่งตนเองได้ พึ่งพากันได้ สังคมและประเทศชาติย่อมอยู่กันอย่างสันติสุข

งานศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการพยายามศึกษาทำความเข้าใจและหาหนทางพัฒนาความร่วมมือระหว่างชุมชนในพื้นที่ทุรกันดารไกลคมนาคม กับงานการจัดบริการศึกษาให้แก่ประชาชนในชุมชนดังกล่าว ซึ่งดำเนินการโดยตำรวจตระเวนชายแดน ด้วยจิตมุ่งมั่นและศรัทธาในนโยบายและความเพียรพยายามของตำรวจตระเวนชายแดนและทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ผลการศึกษาระยะที่ 1 นั้นนอกจากจะเป็นการรายงานให้สังคมได้รับรู้รับทราบถึงชีวิตและการทำงานเพื่อแผ่นดินของผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ค่อยมีโอกาสเปิดเผยโฆษณาประชาสัมพันธ์ตัวเองแล้วยังได้นำไปเป็นข้อมูลและข้อกำหนดทิศทางการวิจัยและพัฒนาในระยะที่ 2 และระยะต่อ ๆ ไป ซึ่งจะเป็นคุณูปการประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาและการพัฒนาประเทศโดยรวม

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน : ศึกษากรณีโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนภาคใต้”นี้กำหนดการดำเนินการ 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาวะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน ระยะที่ 2 การพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ระยะที่ 3 ศึกษาการพัฒนาและขยายผลการศึกษาระยะที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลการจัดการศึกษาในพื้นที่ทุรกันดารที่ตำรวจตระเวนชายแดนดำเนินการอยู่ซึ่งแตกต่างไปจากการจัดการศึกษาของหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง 2) ศึกษาชุมชนที่ตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ทุรกันดารไกลคมนาคม 3) ศึกษาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษา โดยพิจารณาความ และความสัมพันธ์กับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ใช้โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนในภาคใต้ 6 แห่งเป็นกรณีศึกษา ประเด็นสำคัญที่ศึกษาคือ ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ของตน เพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ว่า 1) บริบททางประวัติศาสตร์และสังคมของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนที่แตกต่างกันมีผลต่อการจัดการศึกษาและการพัฒนาอย่างไรบ้าง 2) ปัจจัยที่จะทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนกับชุมชนมีอะไรบ้าง ปัจจัยใดที่เป็นอุปสรรคโรงเรียนและชุมชนจะช่วยเหลือกันแก้ปัญหาอย่างไร 3) แนวทางการพัฒนาให้โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนส่งเสริมสนับสนุนต่อกันควรจะดำเนินการและมีกิจกรรมอย่างไร

วิธีการศึกษาใช้กระบวนการวิจัยเชิงสำรวจโดย 1) ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง 2) ใช้การสังเกตโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยลงไปจัดกิจกรรมพัฒนาการศึกษาในพื้นที่พร้อมทั้งใช้แบบสำรวจและการบันทึกภาคสนาม (Field Note) 3) สัมภาษณ์เชิงลึกของบุคคลสำคัญโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) จัดกลุ่มสนทนา (Focus Group) ในพื้นที่ที่ศึกษา 4) จัดประชุมสัมมนาและจัดเวทีเสวนาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT analysis) ในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชน

แนวคิดที่ใช้ศึกษาพิจารณาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และผลการพัฒนาการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่ง

ชาติ (ฉบับที่ 1 – 8) ผลกระทบที่ทำให้ประเทศประสบปัญหาวิกฤต รวมทั้งแนวคิดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤตซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและการดำเนินงานของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่เพียรพยายามแก้ปัญหาความไม่รู้หนังสือของประชาชนในชนบท พื้นที่ทุรกันดาร

ผลการศึกษาวิจัยได้ข้อค้นพบซึ่งเป็นคำตอบปัญหาการวิจัย ได้แก่ 1) ได้ประวัติศาสตร์และบริบทของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และชุมชนแต่ละแห่งที่ศึกษาซึ่งมีอัตลักษณ์ความเป็นมา ความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน และพบว่ามีเอกลักษณ์ที่สอดคล้องกันในบางประเด็น สามารถนำมาวิเคราะห์กำหนดเป็นนโยบายและแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพจริงได้ 2) ได้กระบวนการความร่วมมือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การแก้ปัญหา การช่วยเหลือเกื้อกูลและการสร้างสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนที่สามารถสนับสนุนส่งเสริมให้มีคุณค่ามากขึ้น และนำไปเผยแพร่ขยายผลสู่โรงเรียนและชุมชนอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม 3) กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมได้ความคิดที่มีคุณค่า มีการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการดำเนินงานส่งเสริมคุณภาพการศึกษา และการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนซึ่งนับเป็นการช่วยพัฒนาประเทศในระดับฐานราก 4) พบว่าการจัดการเรียนการสอนของครูตำรวจตระเวนชายแดน กิจกรรม และโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินอยู่ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและในชุมชนซึ่งพัฒนามาตลอด 44 ปี ตั้งแต่เริ่มมีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนแห่งแรกนั้นเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542

ผลจากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาร่วมกันพบว่า จุดแข็งในการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งต่อกันระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชน คือ ความสามารถในการใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง

กิจกรรมของชุมชน ความสามารถในการระดมสรรพกำลังของครูตำรวจตระเวนชายแดน
ความมีระเบียบวินัย และความสามารถทำให้โรงเรียนและชุมชนปลอดภัยจากยาเสพติด
ความรู้สึกเป็นเจ้าของของประชาชนในพื้นที่ตั้งของโรงเรียน จุดอ่อนมักจะเป็นเรื่องของ
คุณภาพของการเรียนการสอนและปัจจัยพื้นฐานของโรงเรียนในฐานะเป็นสถานศึกษา
อุปสรรคที่ผู้ให้ข้อมูล และผู้เกี่ยวข้องเห็นตรงกันคือ ความทุรกันดารห่างไกลของพื้นที่
การขาดการดูแลจากภาครัฐ และความยากจนของประชาชนเนื่องด้วยประกอบอาชีพ
เกษตรกรรม ส่วนโอกาสในการพัฒนาที่จะเป็นไปได้มากที่สุด คือ การพัฒนาการศึกษา
และการพัฒนาตามแนวโครงการพระราชดำริ

ข้อเสนอแนะ คือ ควรสนับสนุนให้โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน มีศักยภาพมาก
ขึ้นทั้งในสถานะที่เป็นสถานศึกษาที่ให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน ในพื้นที่ทุรกันดาร ไกล
คมนาคม เป็นตัวแทนของหน่วยราชการในการนำการพัฒนาชุมชน เป็นศูนย์รวมใจ และ
เป็นที่พึ่งของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างสมบูรณ์แบบ

Abstract

The project of A development of participation between school and community : In the case of educational quality improvement in the Border Patrol Police School in southern. The operating has 3 phase : 1) To study the fundamental condition of school and community 2) To develop the participation between school and community 3) To study for developing and expanding. The purpose for : 1) To study the data from educational management in the rugged area where operating by Border Patrol Police School which differ from the direct responsible office. 2) To study the location of community where Border Patrol Police School establishes in the remote area and poor transportation. 3) To study the participation between school and community in educational management. It considers the feasibility and consistency with the educational law 1999. The 6 Border Patrol Police Schools and communities in southern are the data source. The essential issue is to study the participation between school and community in educational management for children and youth in their area and respond to the following research question. 1. How does the difference in historical context and social between Border Patrol Police School and community effect on educational management ? 2. What are the factors that cause the participation between Border Patrol Police School and community ,including the obstacle factors ? 3. What are the approach and activity to develop the participation between Border Patrol Police School and community ?

The method is survey research : 1. Study the related documents 2. Observe the participation between Border Patrol Police School and community by doing the educational development activity in the area as well as using the survey instrument and field note. 3 Survey the opinion of

the important person by indepth interview, focus group in the area. 4) Seminar and discuss stage, SWOT analysis for developing the participation Border Patrol Police School and community.

The concept is derived from the passed economics and social development plan up to now and the result in educational development according to the educational development plan (1-8). The impact which influences on the country experience with crisis problem, including the concept of community empowerment for facing with the crisis problem. It consistents with the policy and Border Patrol Police School operating in which try to solve the illiteracy people in the rural area.

The research results are : 1) Historical and context of Border Patrol Police School and community are difference in each studying area where has identical history, living condition difference and the identity consistents with each other in some area. It can be taken to analysis and assign the policy and strategy for suitable development. 2) Receiving the participated process, co-learning, solving the problem, helping and make relationship between Border Patrol Police School and community to support the more value and expand these results to other school and community obviously.3) The occuring of participating research make us get the valuable concept and SWOT analysis for supporting the quality of education and community empowerment being operated.It can help to developing the community in grounded level. 4) Learning -Teaching management of Border Patrol Police teacher, activity and the various project which has been still operating in Border Patrol Police School and community for 44 years. Since the Border Patrol Police School established, the operating is consistent with the educational management beneath the educational law 1999.

The result of SWOT analysis founded that the strong point in the community empowerment is the participating between Border Patrol Police

School and community which is able to use the school as a activity center of community, the ability to encompass the Border Patrol Police teacher, having discipline and ability to campaign the school and community being without drug, the feeling of ownership in their school. The weak point is the quality of teaching-learning and fundamental factors of school. The consistency responds are the rugged and remote area, the lack of governmental awareness and poverty of people despite of their agricultural profession . The most feasible opportunity and development is the educational Her Royal Highness development.

The recommend is the supporting more ability of Border Patrol Police School as the educational unit to give knowledge for children and youths in the rugged area, being the representation of civil unit in community, heart community center and complete dependent unit for people in the area.

สารบัญ

บทที่

หน้า

1 บทนำ

1. สภาพปัจจุบันและปัญหา..... 1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... 7
3. คำถามหลักของการวิจัย..... 7
4. ประเด็นที่จะศึกษาเพื่อตอบคำถามจากการวิจัย.....8
5. แนวทางการดำเนินงานวิจัย.....9
6. ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย.....16
7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....17
8. การดำเนินการวิจัยระยะที่ 1 : ศึกษาสภาวะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน..18

2 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

1. แนวคิดเกี่ยวกับสหสัมพันธ์สามมิติระหว่างรัฐ โรงเรียน และชุมชน.....21
2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน.....28
3. แนวคิดในส่วนการจัดการศึกษาที่โรงเรียนและชุมชน
มีหุ้นส่วนอย่างเสมอภาค.....33
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดย
กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน.....39
5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส
และอุปสรรคในการพัฒนา.....46
6. งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน..... 50

3 บริบทของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนภาคใต้

1. บริบทของภาคใต้.....65
2. บริบททางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน.....87
3. ข้อมูลโรงเรียนตำรวจตระเวนภาคใต้.....97
4. ประวัติและสภาพโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนที่ศึกษา.....99

4 วิเคราะห์บริบทของโรงเรียนและชุมชน

1. ชุมชนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนท่าลานทอง : ชุมชนพหุสังคม.....110
2. ชุมชนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนมีชัย : กว่าที่จะถึงเส้นชัย
และมีชัยของบ้านไผ่หญ้าคา.....123
3. ชุมชนบ้านเขาวัง : วิชากรรมการต่อสู้ของชาติพันธุ์สายเดียว.....128
4. ชุมชนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านไร่ยาว : การแย่งชิงโอกาส
ระหว่างเกลอเข้ากับเกลอเล.....133
5. ชุมชนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนนกหว้า : ชุมชนชายขอบ
รอยต่อ 3 จังหวัด142
6. ชุมชนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านสะป่อง (โรงงานยาสูบ 2) :
ผลพวงของความแปลกแยก.....148
7. วิเคราะห์สภาพการณ์ทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา : การขยายตัวของชุมชน
ท่ามกลางภาวะวิกฤตของประเทศ.....158
8. ผลวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค.....160

5 สรุป อภิปราย ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอภาพรวม.....171
2. ข้ออภิปราย.....182
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....191
4. ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา.....194

บรรณานุกรม.....197

ภาคผนวก..... 202

ภาคผนวก ก สถานะขององค์กรและปฏิบัติงานในโรงเรียนตำรวจ
ตระเวนชายแดน

ภาคผนวก ข ข้อมูลโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั่วประเทศ

ภาคผนวก ค บางส่วนของชีวิตครู ตชด.

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	ข้อมูลเบื้องต้นของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนที่ศึกษา..... 10
2	แสดงผลการเปรียบเทียบการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ..... 41
3	แสดงความสัมพันธ์ของการกำหนดกลยุทธ์จากการวิเคราะห์ SWOT..... 49

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	สภาพที่พบทั่วไปของอาคารเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน.....	4
2	แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและพัฒนา.....	11
3	แสดงกระบวนการในการดำเนินการวิจัยทั้ง 3 ระยะ.....	12
4	แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาวิกฤตแบบองค์รวม.....	27
5	แสดงกรอบความคิดที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยในระดับจุลภาค และมหภาค.....	30
6	แสดงวงจรการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน.....	45
7	แสดงกระบวนการสร้างกลยุทธ์เพื่อไปสู่แผนปฏิบัติการ.....	48
8	พื้นที่ศึกษาวิจัยในภาคใต้.....	65
9	ตำรวจตระเวนชายแดนทำหน้าที่พัฒนาประชาชนในพื้นที่ทุรกันดาร.....	87
10	นักเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนได้รับการพัฒนาเท่าเทียมกับ โรงเรียนอื่น ๆ	92
11	แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านท่าลานทอง อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร.....	100
12	แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านควนมีชัย อำเภอชะอวด บ้านเขาวัง อำเภอร่อนพิบูลย์ บ้านไร่ยาว อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	104
13	แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านควนนกหว้า อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง.....	106
14	แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านสะปือ อำเภอยะหา จังหวัดยะลา.....	108
15	พื้นที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนท่าลานทอง.....	115
16	วงสนทนา ณ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านเขาวัง.....	130
17	ทีมประสานงานวิจัยกับผู้นำมุสลิมบ้านเขาวัง.....	133
18	โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนนกหว้า อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง.....	143
19	คณะผู้วิจัยกับนักเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน.....	172

บทที่ 1

บทนำ

1. สภาพปัจจุบันและปัญหา

สภาวะที่โลกเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุค “เทคโนโลยีสารสนเทศ” สังคมโลกก้าวสู่ “สังคมแห่งการเรียนรู้” ความเข้มแข็งของประเทศขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาและความสามารถในการแข่งขันในระดับนานาชาติ ทำให้ทุกส่วนสังคมต้องหันมาศึกษาและพัฒนาตนเองอย่างจริงจัง เพื่อสร้างสมาชิกของสังคมให้มีความสามารถเพียงพอที่จะเป็นกำลังที่เข้มแข็งในการสร้างเสถียรภาพให้แก่ประเทศชาติ

ผลพวงของการคิดและการพัฒนาแบบแยกส่วนระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ กอปรกับแรงส่งของกระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีการสื่อสาร ที่นับวันจะรุนแรงยิ่งขึ้นได้ ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถที่จะแข่งขันกับระดับนานาชาติได้ ดังที่สถาบัน International Institute for Management Development (IMD) รายงานว่าขีดความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติของประเทศไทยปี พ.ศ. 2543 อยู่ในระดับท้าย ๆ แทบทุกรายการ กล่าวคือ จากกลุ่มตัวอย่าง 47 ประเทศ ขีดความสามารถทางเศรษฐกิจภายในประเทศ อยู่ลำดับที่ 37 รัฐบาลอยู่ลำดับที่ 23 การเงินและการคลังอยู่ลำดับที่ 38 การจัดการอยู่ลำดับที่ 39 ประชากรอยู่ลำดับที่ 30 โครงสร้างพื้นฐานอยู่ลำดับที่ 43 วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอยู่ลำดับที่ 47 และความเป็นนานาชาติอยู่ลำดับที่ 19 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ : 2543) จากข้อมูลดังกล่าวควรที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องหันมาตรวจสอบตัวเองอย่างจริงจังพิจารณา

เป็นที่ประจักษ์กันแล้วว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับที่ผ่านมาได้มีผลทำให้ภาคเศรษฐกิจ ภาคอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วแต่ขาดความมั่นคง เนื่องจากคุณภาพของคนในสังคมไทยพัฒนาตามไม่ทัน เมื่อสภาพการณ์ของโลกและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง สภาวะที่ไม่เข้มแข็งด้วยตนเองของสังคมไทยจึงได้รับผลกระทบและเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้หวนกลับมามุ่งเน้นที่การพัฒนาคนและพัฒนาการศึกษาเพื่อให้คนมีการศึกษาที่สูงขึ้น มีศักยภาพ มีคุณธรรม มีอาชีพที่เหมาะสม มีชีวิตที่สงบสุข สามารถสร้างสรรค์สังคมได้ด้วยคาดหวังว่าจะเป็นการวางรากฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดเจตนาให้การศึกษเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน คัดครองสิทธิ สร้างความเสมอภาค ให้โอกาสให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและให้โอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมจัดการศึกษา ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยทุกฝ่ายในสังคมต้องร่วมคิดร่วมทำ รวมทั้งมีเจตนารมณ์ที่จะให้การศึกษเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

สภาพความเป็นจริงของชุมชนทั่วไปในประเทศไทยปัจจุบันยังคงอยู่ในภาวะที่อ่อนแอในหลายด้าน นับตั้งแต่วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญา ภาวะผู้นำรูปแบบการทำมาหากิน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร สังคมสูญเสียความเป็นปึกแผ่น สมาชิกของชุมชนมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ต่างทำมาหากินในส่วนของตน ขาดความร่วมมือร่วมใจ มุ่งแต่ความอยู่รอดของตนเอง มีการอพยพย้ายถิ่นมากมาย สภาพชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องถูกปัจจัยภายนอกควบคุม ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองต่ำ มีอิสระในการเลือกวิถีทางของตนเองน้อย เกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร ทั้งจากบุคคลภายนอกและบุคคลภายในชุมชนเอง เกิดปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาอบายมุข ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้การพัฒนาชุมชนชะงักงัน ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทอดทิ้งหรือขาดหายไป

ความคาดหวังและความต้องการที่ควรจะเป็นของชุมชนทั่วไปในประเทศไทย คือสภาพการรวมตัวอย่างเป็นปึกแผ่น มีการร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันในกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ มีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ สามารถเลือกสรร ตัดสินใจ สามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนได้ด้วยตนเองสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

ชุมชนในชนบทเป็นรากฐานของความอยู่รอดของประเทศโดยรวม เนื่องจากชนบทเป็นที่อยู่อาศัยของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งที่มาของปัจจัย 4 เป็นแหล่งพลังงานและวัตถุดิบเพื่ออุตสาหกรรม เป็นสถานที่ท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นตลาดผู้บริโภคที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ความเข้มแข็งของชุมชนในชนบทจึงเป็นรากฐานความเข้มแข็งของชาติ ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึงความผาสุกของสมาชิกในรูปของความมั่นคงยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการสืบสานวัฒนธรรมและวิถี

ชีวิต ความสามารถในการดำรงรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความเข้มแข็งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกของสังคมได้รับการศึกษาและพัฒนาอย่างเหมาะสม

โรงเรียนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของชุมชนที่มีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างมาก สมาชิกของชุมชนผูกพันกับโรงเรียน เด็กเป็นผู้เข้ารับการศึกษาบรมจากโรงเรียนโดยตรง ผู้ใหญ่เคยเรียนในโรงเรียนของแต่ละชุมชนมาก่อน ผู้นำชุมชนแทบทุกคนเป็นผู้อุปถัมภ์ช่วยเหลือโรงเรียน ชุมชนจำนวนมากมอบให้ครูเป็นผู้นำของชุมชน จะเห็นได้ว่าโรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น หากโรงเรียนจะร่วมมือกับชุมชนในการเสริมความเข้มแข็งให้แก่กันคงเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์และเป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพราะการศึกษาช่วยพัฒนาบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม แต่จะต้องมีการบูรณาการกระบวนการต่าง ๆ เข้าด้วยกันและดำเนินงานให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนควรเป็นศูนย์กลางและเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญของชุมชน และในทางกลับกันโรงเรียนก็ควรจะได้รับ การสนับสนุนจากชุมชนด้วย

ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนควรมีประเด็นสำคัญดังนี้ (อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาวงศ์. 2540 : 28 - 29)

1. วิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน คือเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และเป็นการศึกษาเพื่อชีวิตของคนในชุมชน
2. การมีส่วนร่วมและได้รับการสนับสนุนจากสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งที่เป็นกลุ่มชมรม องค์การและหน่วยงานของรัฐ
3. ความร่วมมือของโรงเรียนและชุมชน ควรเกิดขึ้นบนพื้นฐานของโครงสร้างแบบแนวราบ คือเริ่มต้นจากการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของโรงเรียน ให้เกิดขึ้นในสำนึกของคนในชุมชน
4. รัฐควรมีนโยบายจัดการศึกษา เพื่อสนับสนุนส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างแท้จริง
5. ชุมชนมีปัจจัยและเงื่อนไขเพื่อการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เช่น มีทรัพยากร มีความเข้มแข็งของชุมชน มีผู้นำตามธรรมชาติ มีภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากปัจจัยและเงื่อนไขดังกล่าว ควรมีการศึกษาวิจัยและดำเนินงานให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนโดยมีการปรึกษาหารือ ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ วางแผน แสวงหาแนวทางการร่วมทำกิจกรรมที่จะนำไปสู่ความร่วมมือ และขยายความคิดและ กิจกรรมต่าง ๆ ไปสู่ชุมชน เพื่อให้เกิดกิจกรรมแบบแนวราบและต่อเนื่อง แสวงหารูปแบบ ของความร่วมมือและความสัมพันธ์กับสถาบันต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อ พัฒนาการศึกษาศึกษาของชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของบุคคล โรงเรียน และชุมชน อย่างยั่งยืน

ในชนบทประเทศไทย ประชาชนอพยพเคลื่อนย้ายเข้าไปตั้งชุมชนในพื้นที่ทุรกันดาร ห่างไกลคมนาคม ซึ่งยังคงมีเหลืออยู่บ้างอยู่ตลอดเวลา เพื่อแสวงหาแหล่งทำมาหากิน แสวงหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ จนมีผลกระทบทางด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดไปจนถึงปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นตลอดมา และเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ตามมาเมื่อมีการก่อตั้งชุมชน ใหม่ คือ ประชาชนไม่ได้รับบริการพื้นฐานจากรัฐในหลาย ๆ ด้าน เพราะรัฐไม่สามารถ ตามเข้าไปจัดบริการได้ทัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริการด้านการศึกษา ซึ่งเป็นบริการ พื้นฐานที่สำคัญ

การจัดตั้งโรงเรียน

ตำรวจตระเวนชายแดน ขึ้นในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ ทุรกันดาร ห่างไกล คมนาคม เป็นการดำเนินงานจากหน่วยงานของรัฐ รูปแบบหนึ่งที่จะช่วยให้ ประชาชนได้มีโอกาสรับ บริการทางการศึกษา อย่างทั่วถึง แต่การจัดตั้ง โรงเรียนตำรวจตระเวน ชายแดน มีวัตถุประสงค์แตกต่างไปจากการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป โดย มีการดำเนินงานใน 3 สถานภาพ ได้แก่

ภาพที่ 1 สภาพทั่วไปของอาคารเรียนโรงเรียน
ตำรวจตระเวนชายแดน

1) เป็นโรงเรียนประถมศึกษา เช่นเดียวกับโรงเรียนประถมศึกษาอื่น ๆ ซึ่งมีภาระงาน 6 ด้าน ได้แก่ งานวิชาการ งานกิจการนักเรียน งานบุคลากร งานธุรการและการเงิน งานอาคารสถานที่ และงานความสัมพันธ์กับชุมชน

2) เป็นแหล่งพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชนโดยดำเนินตามแนวทางของโครงการตามพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 8 โครงการ ได้แก่ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน โครงการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีน โครงการส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัยแม่และเด็ก โครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษา โครงการฝึกอาชีพ โครงการส่งเสริมสหกรณ์ โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และโครงการนักเรียนในพระราชานุเคราะห์

3) เป็นหน่วยงานสนับสนุนงานรักษาความมั่นคงในชนบท ตามหน้าที่ของตำรวจตระเวนชายแดน

ในปีการศึกษา 2543 มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารทั่วประเทศ 167 โรงเรียน มีนักเรียน 25,598 คน มีครูซึ่งเป็นตำรวจตระเวนชายแดน 1,563 คน โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเหล่านี้ ได้รับการควบคุมดูแลโดยกองบัญชาการกองกำกับการและกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่ ตามลำดับชั้นลงไป

สภาพของปัญหาที่สำคัญ คือ ตำรวจตระเวนชายแดนไม่ได้มีหน้าที่จัดบริการให้การศึกษาให้แก่ประชาชนโดยตรง เพียงแต่เป็นหน่วยงานที่มีโอกาสมากที่สุดที่จะดำเนินการให้ประชาชนในถิ่นทุรกันดารห่างไกลคมนาคมได้รับการศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น การดำเนินงานในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ และอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น ๆ ตั้งแต่สำนักงานโครงการส่วนพระองค์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สำนักพระราชวัง หน่วยงานในกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ

จากสภาพปัญหาที่ต้องอาศัยการร่วมมือ และพึ่งพาจากชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ นี้ทำให้การกำหนดทิศทางและการประสานความร่วมมือให้บรรลุผลประโยชน์สูงสุดกระทำได้ยาก จำเป็นต้องมีการศึกษา และขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 3 สถานภาพ คือ เป็น

แหล่งให้การศึกษาแก่ประชาชนในถิ่นทุรกันดาร เป็นแหล่งพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในพื้นที่ไกลคมนาคมตามแนวทางของโครงการตามพระราชดำริ และเป็นหน่วยสนับสนุนรักษาความมั่นคงตามหน้าที่ของตำรวจตระเวนชายแดน

สถาบันราชภัฏ 26 แห่ง ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการช่วยเหลือสนับสนุนโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนตามพระราชดำริ มาตั้งแต่ต้นผลการดำเนินงานมีทั้งที่ประสบความสำเร็จและส่วนที่เป็นปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เมื่อถึงวาระที่จะต้องมีการปฏิรูปและมีการพัฒนาทางการศึกษาครั้งสำคัญตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จึงควรศึกษาวิจัย แสวงหาความร่วมมือและแสวงหาวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม เพื่อช่วยให้การดำเนินงานจัดการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และหากได้มีการศึกษาวิจัยเพื่อนำผลไปใช้พัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนกับชุมชน ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ชนบททุรกันดารห่างไกล ได้ช่วยกันดำเนินงานจัดการศึกษา ช่วยกันเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กัน ช่วยสร้างกระบวนการโรงเรียนและชุมชน ให้มีพลังการเรียนรู้และแก้ปัญหาตนเองร่วมกันในระยะยาวได้จะเป็นส่วนช่วยการพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน การที่หลาย ๆ ฝ่ายได้ให้ความสำคัญและได้มีส่วนร่วมในการศึกษาแนวทาง ช่วยพัฒนาการศึกษาให้แก่ประชาชนในพื้นที่ทุรกันดารของประเทศดังกล่าวนี้ ย่อมจะเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพระราชโองทานในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ประทานไว้ตั้งแต่เมื่อครั้งที่ทรงเปิดการประชุมสัมมนาผู้ประสานงานโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ณ ตึกชัยพัฒนา พระตำหนักสวนจิตรลดา วันที่ 26 สิงหาคม 2531 ว่า

“...อย่างเรา ๆ นั้น มีโอกาสที่ดีมาก มีอาหารการกินที่ดีทุกอย่าง อยากได้อะไรก็ได้ และยังมีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ ซึ่งนักเรียนเหล่านั้นจะได้รับการศึกษา คงจะไปไม่ถึงระดับที่เราได้ ส่วนที่เราได้รับก็เป็นการพิเศษ เพราะฉะนั้นเมื่อเราเป็นบุคคลพิเศษ ได้โอกาสดีกว่าคนอื่น ก็เท่ากับประชาชนทั้งชาติสนับสนุนมาก ให้ทุนมาให้ศึกษาได้ถึงระดับอุดมศึกษา ก็จะต้องมีหน้าที่ที่จะต้องทำอะไรตอบแทน เพื่อให้เพื่อนร่วมชาติที่สนับสนุนเรา ได้มีโอกาสที่ดีขึ้นกว่านี้...”

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน บริบททางสังคมและชุมชนของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่แตกต่างกันทั้งในด้าน สภาพแวดล้อม ขนาดของชุมชน เชื้อชาติ ศาสนา อาชีพ ความเชื่อ และค่านิยมของ บุคคล

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยจากชุมชนที่มีผลต่อการดำเนินงานของโรงเรียนตำรวจตระเวน ชายแดนในฐานะเป็นแหล่งจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในพื้นที่ทุรกันดาร

2.3 เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสม ระหว่างโรงเรียนตำรวจ ตระเวนชายแดนและชุมชน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งต่อกัน

2.4 เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาตามพระ ราชดำรินในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเป็นเครื่องมือช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ชุมชน และให้ชุมชนช่วยส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน

3. คำถามหลักของการวิจัย

3.1 บริบททางประวัติศาสตร์ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และชุมชนแต่ ละแห่งแตกต่างกันอย่างไรบ้าง เนื่องจากการก่อตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนแต่ละโรง เกิดจากเหตุผลและความจำเป็นแตกต่างกัน บางโรงเรียนตั้งขึ้นด้วยเหตุผลทางการเมือง บางโรงเรียนเป็นความต้องการของชุมชน โรงเรียนใดตั้งขึ้นแล้วเกิดคุณค่าต่อการพัฒนา ท้องถิ่นอย่างแท้จริงบ้าง ปัจจุบันบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปมีผลให้สถานภาพของชุมชนและ โรงเรียนเปลี่ยนอย่างไร

3.2 บริบททางสังคม เช่น สภาพะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน สภาพะผู้นำ สถาบันและองค์กรท้องถิ่น ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน มีผลต่อการจัดการ ศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนแต่ละแห่งอย่างไร เนื่องจากโรงเรียนตำรวจตระเวน ชายแดนทุกโรงเรียนมีระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการบริหารจัดการแบบเดียวกันหมด ในขณะที่ บริบททางสังคมของโรงเรียนแต่ละโรงเรียนแตกต่างกัน

3.3 ปัจจัยใดบ้างที่จะทำให้เกิดความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งต่อกัน ระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชน ปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการ ทำงานร่วมกัน

3.4 รูปแบบความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งต่อกันระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนควรมีโครงสร้างอย่างไร มีกิจกรรมอะไรบ้าง แต่ละกิจกรรมแก้ปัญหาอะไรและเกิดผลอะไร

3.5 โครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาตามพระราชดำริในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้อย่างไรบ้าง ชุมชนช่วยส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนได้อย่างไร

3.6 แนวทางการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะในเรื่องของการบริหารจัดการและบุคลากรควรจะมีการดำเนินงานอย่างไรจึงจะบรรลุประโยชน์ได้สูงสุดเต็มศักยภาพ

4. ประเด็นศึกษาเพื่อตอบคำถามการวิจัย

4.1 บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และการบริหารจัดการของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนแต่ละแห่ง

4.2 สภาพปัญหาของชุมชนและโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั้งที่เป็นปัญหาร่วม และปัญหาเฉพาะซึ่งมีความแตกต่างกัน

4.3 สภาพะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน ได้แก่ สภาพะทางกายภาพ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภาวะผู้นำของโรงเรียนและชุมชนที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กัน

4.4 กระบวนการโรงเรียนและชุมชน ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกัน การแก้ปัญหาร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลและสัมพันธ์ภาพที่มีต่อกัน

4.5 พลังโรงเรียน ได้แก่ ระบบการบริหารจัดการ หลักสูตรและคุณภาพการศึกษา โครงการต่าง ๆ ในโรงเรียนที่สนองความต้องการและเป็นปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาชุมชน

4.6 พลังชุมชน ได้แก่ เศรษฐกิจที่มั่นคง กลไกการปกครองตนเองที่เข้มแข็ง ครอบครัวในชุมชนมีความสุข ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมยั่งยืน ปัจจัยจากชุมชนที่มีผลต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

5 แนวทางการดำเนินงานวิจัย

5.1 พื้นที่และประชากร

ขอบเขตของพื้นที่และประชากรที่ศึกษา ได้แก่ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 (กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 4) ในพื้นที่ภาคใต้ มีจำนวน 41 โรงเรียน แต่ละโรงเรียนรับผิดชอบพื้นที่ 2 – 5 หมู่บ้าน จำนวนครูตำรวจตระเวนชายแดน 413 คน จำนวนนักเรียนรวมโดยประมาณ 7,646 คน จำนวนประชาชนที่อยู่ในชุมชนในพื้นที่บริการประมาณ 50,000 คน

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนแบ่งตามสังกัดกองกำกับการ ตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่ มีจำนวนดังนี้

- 1) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 41 จำนวน 12 โรงเรียน
- 2) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 จำนวน 4 โรงเรียน
- 3) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 จำนวน 15 โรงเรียน
- 4) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 44 จำนวน 10 โรงเรียน

5.2 กลุ่มตัวอย่าง

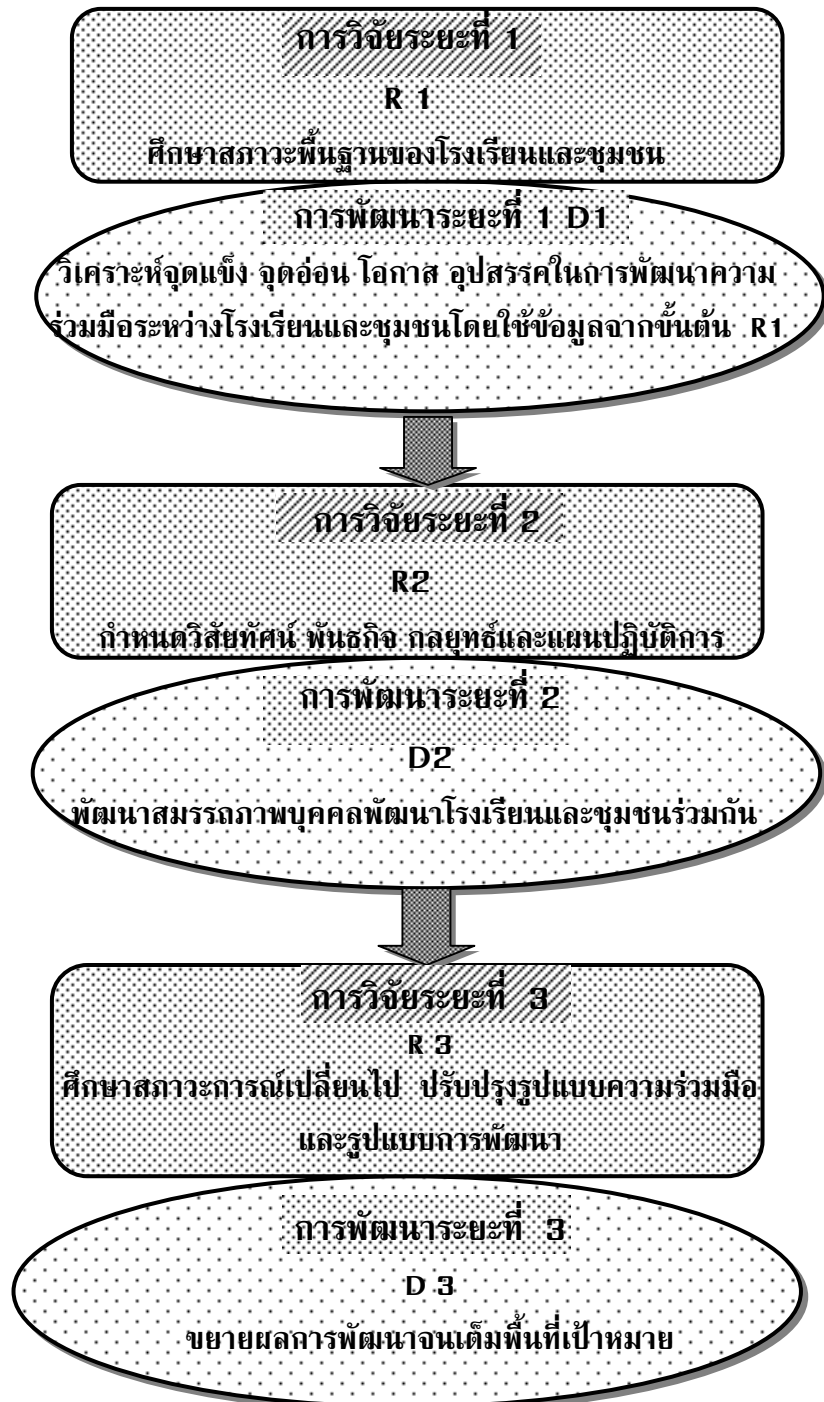
คัดเลือกโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ที่ 42 กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ที่ 43 กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ที่ 44 ร่วมกับชุมชนในพื้นที่ตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน รวม 6 แห่ง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน โดยวิธีเจาะจง เป็นกรณีตัวอย่างสำหรับการศึกษาวิจัย ข้อมูลเบื้องต้นของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ศึกษาดังตาราง

ตารางที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนที่ศึกษา

ที่	ชื่อโรงเรียน/ที่ตั้ง/สังกัด	ลักษณะทั่วไปของประชากรในชุมชน			หมายเหตุ
		เชื้อชาติ	ภาษา	ศาสนา	
1	โรงเรียน ตชด.ท่าลานทอง ต.คูริง อ.ท่าแซะ จ.ชุมพร สังกัด กก.ตชด.ที่ 41	ไทย	ไทยอีสาน ไทยกลาง ไทยใต้	พุทธ	
2	โรงเรียน ตชด.บ้านควนมีชัย ต.วังอ่าง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช สังกัด กก.ตชด.ที่ 42	ไทย	ไทยใต้	พุทธ	
3	โรงเรียน ตชด.บ้านเขาวัง ต.หินตก อ.ร่อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช สังกัด กก.ตชด.ที่ 42	ไทยมุสลิม	ไทยใต้ มลายู	อิสลาม	
4	โรงเรียน ตชด.บ้านไร่ยาว ต.ไร่ยาว อ.บางขัน จ.นครศรีธรรมราช สังกัด กก.ตชด.ที่ 42	ไทย	ไทยใต้	พุทธ	
5	โรงเรียน ตชด.บ้านควนนกหว้า ต.หารเทา อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง สังกัด กก.ตชด.ที่ 43	ไทย	ไทยใต้	พุทธ	
6	โรงเรียน ตชด.โรงงานยาสูบ 2 ต.ปะแต อ.ยะหา จ.ยะลา สังกัด กก.ตชด.ที่ 44	ไทยมุสลิม	มลายู	อิสลาม	

5.3 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

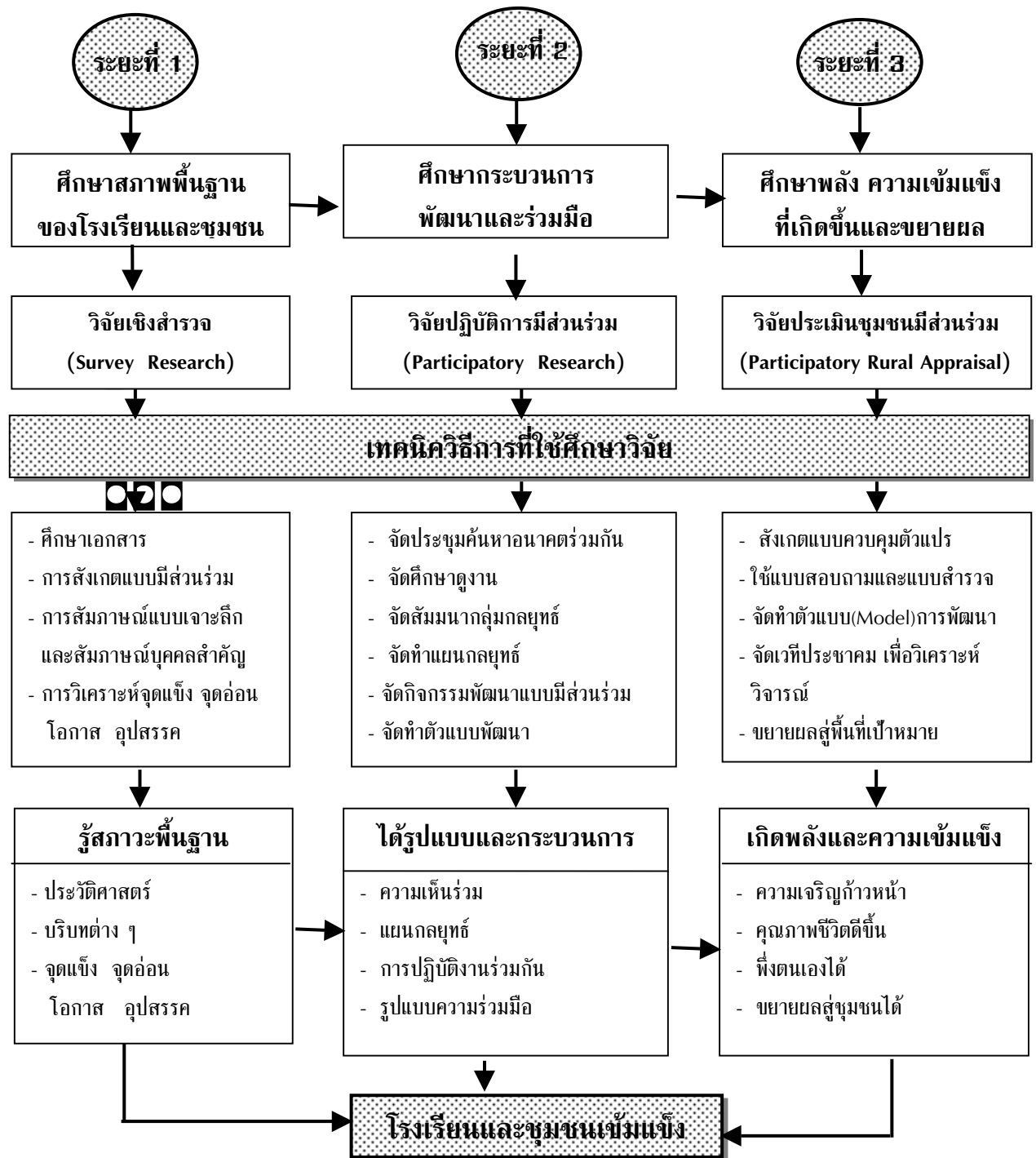
ดำเนินการวิจัย (Research) ควบคู่กับการพัฒนา (Development) โดยกำหนดกรอบดำเนินงาน เป็นแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและพัฒนา

5.4 ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีวิทยาที่ใช้ในการวิจัย ใช้แนวการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิจัยพร้อมไปกับการพัฒนา แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานเป็น 3 ระยะ แต่ละระยะมีวิธีการศึกษาและพัฒนา แสดงเป็นแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ 3 แสดงกระบวนการในการดำเนินการวิจัยทั้ง 3 ระยะ

จากแผนภาพจำแนกกระบวนการและผลการศึกษาระดับแต่ละระยะ ดังนี้

1. ระยะที่ 1 (R1&D1) การศึกษาสถานะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน

1.1 กรอบคำถามหลักและประเด็นที่ศึกษาเพื่อตอบคำถาม

- 1.1.1 ประวัติศาสตร์ของโรงเรียนและชุมชน
- 1.1.2 พื้นฐานทางกายภาพ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประชากร อาชีพ เศรษฐกิจ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- 1.1.3 โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม ความเชื่อ
- 1.1.4 ภาวะผู้นำ ภูมิปัญญาของสมาชิกในโรงเรียนและชุมชน
- 1.1.5 จุดแข็ง จุดอ่อนและอุปสรรค ในการพัฒนาและเสริมสร้างความร่วมมือ ระหว่างโรงเรียนและชุมชน

1.2 วิธีการศึกษาวิจัย

- ใช้กระบวนการวิจัยเชิงสำรวจ (survey Research) โดยมีเทคนิควิธีดังนี้
 - 1.2.1 ศึกษาเอกสาร (Documentary) ของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ตำรวจ เอกสารของโรงเรียน ของ อบต. และหนังสือเกี่ยวกับประวัติท้องถิ่น
 - 1.2.2 ศึกษาสังเกตสถานะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ใช้แบบสำรวจและใช้การบันทึกสนาม (Field Note)
 - 1.2.3 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key-informant interview) ในโรงเรียนและชุมชน
 - 1.2.4 ประชุมกลุ่มและจัดเวทีประชาคม วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT analysis) ในการพัฒนาร่วมกัน

1.3 ผลการศึกษา/ตัวแปรจากการวิจัย

- 1.3.1 ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ของโรงเรียนและชุมชน และข้อมูลประชากร
- 1.3.2 ได้ข้อมูลพื้นฐานทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมของโรงเรียนและชุมชน
- 1.3.3 สามารถระบุ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ในการพัฒนาความร่วมมือ ของโรงเรียนและชุมชนได้
- 1.3.4 จัดทำเอกสารพรรณนาวิเคราะห์ผลการศึกษาระดับ 1 ชุด

2. ระยะที่ 2 (R2 & D2) การพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน

2.1 กรอบคำถามหลัก/ประเด็นที่ศึกษาเพื่อตอบคำถาม

2.1.1 ปัจจัยที่จะทำให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน

2.1.2 กระบวนการเสริมสร้างสัมพันธภาพ การแก้ปัญหาและการพัฒนาร่วมกัน

2.1.3 โครงสร้าง รูปแบบ และกิจกรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งร่วมกัน

2.2 วิธีการศึกษาวิจัย

ใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมีเทคนิคดังนี้

2.2.1 จัดประชุมสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference) เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการพัฒนา

2.2.2 จัดศึกษาดูงาน และสัมมนากลุ่มสน เพื่อจัดทำแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาโรงเรียนและชุมชน

2.2.3 ปฏิบัติการพัฒนแบบมีส่วนร่วม โดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และโครงการของนักเรียนให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและอาชีพชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยการเรียนการสอนในโรงเรียน ประชุมครู นักเรียนและแกนนำชุมชนเพื่อทำแผนการสอนร่วมกัน

2.2.4 วิเคราะห์และสังเคราะห์กิจกรรมที่ทำร่วมกันเพื่อให้ได้ตัวแบบ (Model) การพัฒนา ซึ่งได้แก่ ตัวแบบองค์ความรู้ ตัวแบบบุคคล และตัวแบบกิจกรรม

2.3 ผลการศึกษา/ตัวแปรจากการวิจัย

2.3.1 ได้วิสัยทัศน์ชุมชน พันธกิจ กลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการที่เกิดจากความเห็นร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน

2.3.2 มีการพัฒนาตามแผนกลยุทธ์โดยอาศัยทรัพยากร และบุคลากรร่วมกัน

2.3.3 ได้รูปแบบการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่เหมาะสม

2.3.4 โรงเรียนและชุมชนมีความร่วมมือกัน สมาชิกในโรงเรียนและชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2.3.5 จัดทำเอกสารพรรณนาวิเคราะห์ผลการศึกษาราย 1 ชุด

3. ระยะที่ 3 (R3& D3) การศึกษาการพัฒนาและขยายผล

3.1 กรอบคำถามหลัก / ประเด็นที่ศึกษาเพื่อตอบคำถาม

- 3.1.1 สภาพของโรงเรียนและชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป
- 3.1.2 พลังและความเข้มแข็งของโรงเรียนที่เกิดขึ้น ได้แก่ ระบบการบริหารจัดการหลักสูตร คุณภาพการศึกษา และโครงการต่าง ๆ
- 3.1.3 พลังและความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดขึ้น ได้แก่ คุณภาพชีวิต เศรษฐกิจชุมชน กลไกการปกครอง ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- 3.1.4 โรงเรียนและชุมชนร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน

3.2 เทคนิควิธีการศึกษา

ใช้การประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal) โดยเทคนิคการศึกษาซ้ำ (Panel Study) และเทคนิคการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Study) มีกิจกรรมดังนี้

- 3.2.1 ศึกษาสภาพการณ์ของโรงเรียนและชุมชนที่เปลี่ยนไป โดยใช้การสังเกตแบบควบคุม (Controlled Observation) แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสำรวจ (Inventory)
- 3.2.2 ปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาและรูปแบบความร่วมมือ สร้างเป็นตัวแบบ (Model) ได้แก่ ตัวแบบองค์ความรู้ ตัวแบบบุคคล และตัวแบบกิจกรรม เพื่อขยายผล
- 3.2.3 ขยายผลการพัฒนา และรูปแบบความร่วมมือที่ประสบความสำเร็จสู่ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย

3.3 ผลการศึกษา / ตัวแปรจากการวิจัย

- 3.3.1 สภาพะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชนที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น
- 3.3.2 คุณภาพชีวิตของบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนดีขึ้น
- 3.3.3 ได้รูปแบบการพัฒนาและรูปแบบความร่วมมือที่เป็นตัวแบบเพื่อขยายผล
- 3.3.4 ขยายผลการพัฒนาไปได้ครอบคลุมประชากรและพื้นที่เป้าหมาย
- 3.3.5 จัดทำเอกสารพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัย 1 ชุด

ระยะที่ 3 การวิจัยเชิงพัฒนาระยะต่อเนื่องใช้เวลา 12 เดือน (ม.ค.-ธ.ค. 2545)

ที่	กิจกรรม	พ.ศ. 2545												หมายเหตุ
		ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	
1	ศึกษาสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป													
2	ปรับปรุงรูปแบบความร่วมมือ และรูปแบบการพัฒนา													
3	ขยายผลการพัฒนาความร่วมมือ จนเต็มพื้นที่เป้าหมาย													
4	ประเมินผลสรุปและรายงานผล													

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ได้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ และวิวัฒนาการ ตลอดจนบริบทของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชน สามารถบันทึกเป็นปมหลักฐานของชุมชน และใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์เพื่อสร้างสรรค์ปัจจุบันและอนาคตของโรงเรียนและชุมชนได้

7.2 ได้องค์ความรู้และวิธีการที่เหมาะสมที่จะเป็นปัจจัยเงื่อนไขให้เกิดความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนกับชุมชน

7.3 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนได้รับความร่วมมือในการจัดการศึกษาจากชุมชนมากขึ้น

7.4 ชุมชนได้รับประโยชน์จากการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

7.5 โรงเรียนและชุมชนมีความเข้มแข็ง มีปัจจัยที่เอื้อต่อกันได้โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยช่วยเหลือจากภายนอก

7.6 ได้รูปแบบความร่วมมือระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และชุมชนที่เหมาะสม

7.7 ชุมชนในพื้นที่ที่รุดันดาร์ห่างไกลคมนาคมมีความเข้มแข็งมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

8. การดำเนินการวิจัยระยะที่ 1 : ศึกษาสถานะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน

8.1 วัตถุประสงค์

การดำเนินการวิจัยระยะแรกมีวัตถุประสงค์หลัก คือ ศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ ที่ทำให้เกิดโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นในชุมชน ศึกษาบริบทของชุมชนที่แตกต่างกันทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม ขนาดของชุมชน เชื้อชาติ ศาสนา อาชีพ ความเชื่อ ค่านิยมของผู้คน และวัฒนธรรมประเพณี นำมาวิเคราะห์เพื่อวางแผนการพัฒนาความร่วมมือเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันในการดำเนินการระยะต่อไป

8.2 ประชากรและกรณีศึกษา

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ จำนวน 41 แห่ง ในพื้นที่ภาคใต้ โดยคัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษา 6 แห่ง ให้กระจายครอบคลุมพื้นที่ เพื่อเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด

8.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยได้จากการสังเคราะห์เอกสารทั้งมีการเผยแพร่แล้ว และข้อมูลที่มีอยู่เฉพาะในหน่วยงาน ในส่วนของการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษา คณะผู้วิจัยได้ลงไปปฏิบัติกิจกรรมตามโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน พร้อมเก็บบันทึกข้อมูลไปด้วยทุกครั้งในทุกพื้นที่ โดยกำหนดกรอบการดำเนินกิจกรรมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละโรงเรียนและชุมชนไว้ 4 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ใช้แบบสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของโรงเรียนและชุมชน

ครั้งที่ 2 คณะผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเดินทางไปจัดกิจกรรมสนับสนุนการเรียนการสอนและกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในโรงเรียนและชุมชนทุกพื้นที่ พร้อมทั้งสังเกต และจดบันทึกกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน

ครั้งที่ 3 คณะผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเดินทางไปจัดกลุ่มสนทนาร่วมกับบุคลากรของโรงเรียนและชุมชน พร้อมทั้งสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในพื้นที่ที่ศึกษา

ครั้งที่ 4 จัดประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบข้อมูลและรับรองความถูกต้อง และร่วมวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน

ในการศึกษาสภาวะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชนระยะที่ 1 นี้ คณะผู้วิจัยได้เดินทางไปปฏิบัติกิจกรรมศึกษาวิจัยในพื้นที่ทั้ง 6 แห่ง โดยเฉลี่ยแห่งละ 4 ครั้ง ครั้งละ 3 – 5 วัน โดยปรับกิจกรรมตามลักษณะของภูมิประเทศและความทุรกันดารใกล้เคียงของพื้นที่

8.4 การสังเคราะห์และการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยระยะที่ 1 นี้ นำมาสังเคราะห์เรียบเรียงแบบพรรณนาความ พร้อมทั้งเสนอข้อวิเคราะห์และข้ออภิปรายประสมประสานไปกับการนำเสนอข้อมูลพื้นฐานเพื่อความน่าสนใจของเนื้อหาสาระ และการใช้ถ้อยคำภาษา ผลการสังเคราะห์และวิเคราะห์จะได้นำไปใช้กำหนดกลยุทธ์ การพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนในระยะต่อไป

8.5 ระยะเวลาดำเนินการวิจัยระยะที่ 1

กำหนดระยะเวลาการดำเนินการวิจัยระยะที่ 1 ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2543 - ธันวาคม 2543 รวม 11 เดือน

8.6 การรายงานผลการวิจัย

ผลของการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นการศึกษาสภาวะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชนพร้อมทั้งการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชน ได้นำเสนอเป็นรายงานผลการวิจัย แบ่งเป็น 5 บท ดังนี้

- บทที่ 1** บทนำ
- บทที่ 2** แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- บทที่ 3** บริบทของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนที่ศึกษา
- บทที่ 4** วิเคราะห์บริบทของโรงเรียนและชุมชนที่ศึกษา
- บทที่ 5** สรุป อภิปราย ข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

เมื่อย้อนทบทวนไปถึงอดีตจะพบว่า วิถีและระบบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของไทยในช่วงสองศตวรรษที่ผ่านมาได้เป็นไปภายใต้ระบบ “การนำเข้า” มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงเวลาประเทศไทยจะต้องเปิดประเทศเพื่อปรับปรุงให้ทันสมัยอย่างเร่งรีบ เพราะมีปัจจัยผลักดันทั้งภายนอกและภายใน ผลสืบเนื่องจากการเปิดประเทศในครั้งนั้น ได้ทำให้ขนบนิยมในการจัดการศึกษาต้องเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะของการผ่องถ่ายจาก “วังไปสู่วัด” ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางชุมชนมากขึ้น จนกลายเป็นธรรมเนียมนิยมในการจัดตั้งชื่อโรงเรียนในระยะแรกว่า “โรงเรียนวัด” และพัฒนามาเป็น “โรงเรียนบ้าน...” ในภายหลัง กล่าวเฉพาะกรณีของการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน : ศึกษากรณีโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนภาคใต้” นี้ อาจจะเป็นทั้งจุดหักเห และมุมแย้ง เมื่อมองจากระบบการศึกษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นการจัดการศึกษาเฉพาะกรณีที่ระบบการศึกษาไทยทั่วไปไม่สามารถดำเนินการได้ภายใต้เงื่อนไขและสาเหตุทั้งในด้านภูมิเขตและอาณาเขต เพราะเป็นพื้นที่จำเพาะที่ปราศจาก “ความสะดวกสบายและทันสมัย” ตามนิยามของคนไทยที่ถูกครอบงำโดยทฤษฎีกระแสหลัก การศึกษาวิจัยในครั้งนี้อาจจะต้องเป็นการกำหนดเจตนารมณ์ใหม่ว่าการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะต้องเริ่มต้นที่ฐานราก คือ ท้องถิ่นอย่าง เป็นด้านหลัก โดยมีจุดเน้นและมิติการมองผ่านแนวคิด ดังต่อไปนี้คือ

- 1) แนวคิดเกี่ยวกับสหสัมพันธ์สามมิติ ระหว่าง รัฐ โรงเรียน และชุมชน
- 2) แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 3) แนวคิดเกี่ยวกับการมีหุ้นส่วนอย่างเสมอภาคในการจัดการศึกษา
- 4) แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
- 5) แนวคิดการวิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 6) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้เพื่อที่จะตอบคำถามหลักของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ว่า

- 1) ทำไม เพราะเหตุใดทั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชน จึงต้องร่วมมือกัน
- 2) จะพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชน ด้วยวิธีใดและอย่างไร
- 3) ถ้าได้พัฒนาความร่วมมือตามที่ตั้งหวังชุมชนและโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จะมีพลังอำนาจที่เป็นอย่างไร ในการพัฒนาประชาคมโดยองค์รวมของประเทศไทยในอนาคต
- 4) ในทางกลับกัน ถ้าไม่มีการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การศึกษาไทยจะมีผลเป็นอย่างไรต่อการพัฒนาประชาคมไทย แนวคิดที่ประมวลมาแต่ละประเด็นจำแนกอธิบาย ได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสหสัมพันธ์สามมิติระหว่างรัฐ โรงเรียน และชุมชน

โดยความเป็นจริงแล้วได้มีผู้เกี่ยวข้องหลาย ๆ ฝ่าย พยายามจะอธิบายว่าแนวนโยบายแห่งรัฐ โรงเรียน และชุมชน จะต้องเป็นองค์รวมเชิงกระบวนการแบบที่แยกออกจากกันไม่ได้ ดังที่ปรากฏในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาไม่ว่าอิลิตีชน (Elite class) จะกล่าวอย่างไรก็มักจะมีข้อยุติตรงกันว่าประชาคมไทยได้เดินไปแบบ “หลงทาง” เพราะถูกครอบงำโดยวัฒนธรรมตะวันตกที่ได้ตีคำว่า กลไกในท้องถิ่น (ประเพณี ความเชื่อ ทัศนคติ วิถีชีวิต และประชาชนที่ล้นเกิน ฯลฯ) เป็นอุปสรรคในการพัฒนา แต่การศึกษาวิจัยครั้งนี้เชื่อมั่นในแนวคิดที่ว่า บริบททางสังคมดังกล่าวสมควรและสมควรค่าในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสืบไป ฉะนั้นการอธิบายสหสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทั้งสามมิติ จึงขอกล่าวถึงทั้งสามบริบทหลักของคนกันดังนี้

1.1 แนวนโยบายแห่งรัฐ ทบทวนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 – 8 โดยเริ่มต้นที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) ธนาคารโลกกำหนดให้รัฐบาลไทยจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นครั้งแรก มีสาระสำคัญว่า รัฐจะต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การคมนาคมขนส่ง ระบบชลประทาน รวมทั้งการศึกษาด้วย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่

2 (พ.ศ. 2510 - 2514) เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้รายได้ประชากรไทยเพิ่มขึ้น มีการขยายตัวทางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 - 2519) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมและการกระจายรายได้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) เป็นยุคแห่งความผันผวนทางการเมือง เริ่มให้ความสำคัญต่อตัวประชาชนมากขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) มีการวางพื้นฐานทางเศรษฐกิจอย่างมั่นคงและเพิ่มการขยายตัว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) มีแผนพัฒนาอย่างสมบูรณ์แบบ เศรษฐกิจขยายตัวอย่างเต็มที่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) เศรษฐกิจขยายตัวเกินขอบเขต กลายเป็นฟองสบู่ รายได้เฉลี่ยของประชากรสูงแต่ไม่มั่นคง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ฟองสบู่แตก การพัฒนาไม่ยั่งยืน สังคมเกิดสภาวะวิกฤต กล่าวโดยสรุปได้ว่าจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 7 ที่รัฐบาลไทยได้ใช้ความเพียรพยายาม และทุ่มเทเพื่อสร้างปัจจัยพื้นฐาน (Intra-structure) โดยมีแนวคิดเพื่อเอาชนะการแพร่กระจายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในขณะนั้น โดยมีสหรัฐอเมริกา สหประชาชาติและธนาคารโลกอยู่เบื้องหลัง ผลที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า **“เศรษฐกิจก้าวหน้า แต่สังคมมีปัญหา และพัฒนาไม่ยั่งยืน”** ด้วยข้อสรุปดังกล่าวได้ทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 8 มีมิติการคิดใหม่ โดยมุ่งไปที่การพัฒนา **“คน”** เป็นศูนย์กลาง แต่ก็มีความโชคร้ายของประเทศที่ไม่สามารถปฏิบัติการตามที่ตั้งหวังเพราะประชาคมไทยต้องตกอยู่ภายใต้กรอบของ ไอ เอ็ม เอฟ (IMF : International Monetary Funds) ในที่สุด

ผลที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติลำดับที่ 1 - 8 มีผลสืบเนื่องไปถึงการจัดการศึกษาที่กล่าวได้ว่า มีผู้คนใช้อำนาจและโอกาสในการศึกษาเพื่อสนองตอบความสำเร็จเฉพาะทางและเฉพาะตนเพื่อได้เข้าขั้นสู่สถานะที่ได้เปรียบทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม จึงไม่น่าแปลกที่ให้เกิดปรากฏการณ์การคิดและใช้ชีวิตแบบแยกส่วน ร่ำเรียนจนไม่รู้จักจบ จนไม่มีเวลาที่จะสร้างสรรค์งานให้กับ ตัวเอง ครอบครัว ชุมชน และละทิ้งชุมชนในที่สุด

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในฐานะผู้กำหนดแผนพัฒนาการศึกษา กับโรงเรียน
ตำรวจตระเวนชายแดน ในส่วนของการจัดการศึกษารัฐได้ดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายและกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 8 ฉบับ โดยกำหนดแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 8 ควบคู่ไปกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแต่ละแผน สรุปการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่สำคัญได้ดังนี้

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2503 – 2509 เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการศึกษา มุ่งขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปี เป็น 7 ปี มีการเพิ่มจำนวนนักเรียนทุกระดับ มีเป้าหมายเพิ่มคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2510 – 2514 เน้นการผลิตกำลังคนให้ได้ตามความต้องการของประเทศและขยายการศึกษาภาคบังคับอย่างทั่วถึง

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515 – 2519 มีนโยบายการพัฒนากำลังคนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการทางอาชีพ มีการแบ่งแยกวิชาเฉพาะมากขึ้น ส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และอาชีวศึกษาให้สัมพันธ์กับตลาดแรงงาน

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520 – 2524 เป็นระยะที่เปลี่ยนระบบโรงเรียนจากเดิมหลายประการ เช่น เปลี่ยนจากระบบ 7 : 3 : 2 เป็นระบบ 6 : 3 : 3 กำหนดให้การศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษา มี 6 ปี ปรับปรุงระบบการบริหารการศึกษาให้เป็นรูปคณะกรรมการระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาไปสู่ตำบลโดยส่งเสริมให้มีการจัดสอนวิชาอาชีพพื้นฐานในโรงเรียนมัธยมมากขึ้น ขยายระบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพิ่มทักษะการใช้แรงงานให้แก่ประชาชน เปลี่ยนแปลงเนื้อหา และกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีการใช้สื่อและนวัตกรรมการสอนที่มีความหลากหลาย มุ่งเน้นการผลิตคนเพื่อให้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 – 2529 มุ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมที่สัมพันธ์กับการเกษตร ส่งเสริมการจัดการศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบ ส่งเสริมให้เอกชนร่วมรับภาระในการจัดการศึกษา มีสถานศึกษาของเอกชนเพิ่มขึ้นจำนวนมาก มีการ

ปรับปรุงระบบการดำเนินงานและระบบบริหารการศึกษาเพื่อคุณภาพของการศึกษา และการกระจายการศึกษาให้แก่ผู้ด้อยโอกาส

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530 – 2534 การจัดการศึกษามุ่งตอบสนองการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะความต้องการแรงงานภาคอุตสาหกรรม และเทคโนโลยีที่ทันสมัย เนื่องจากเป็นระยะที่เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวสูงมาก เกิดความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางเศรษฐกิจ มีผลไปถึงความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษาที่แตกต่างกันของประชาชน

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535 – 2539 เป็นระยะขยายตัวอย่างเต็มที่ของสภาวะเศรษฐกิจของประเทศก่อนจะซบเซาลง การจัดการศึกษามีการพัฒนาและปรับปรุงมาเป็นระยะเวลานาน จะเห็นได้จากหลักสูตรและระบบการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ซึ่งประกาศใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 และ 2524 มีการปรับปรุงครั้งสำคัญปี พ.ศ. 2533 และนำมาใช้เต็มรูปแบบในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 7 นี้ มีการเร่งรัดพัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกระดับ เร่งพัฒนาการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ขยายโอกาสและสนับสนุนการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาอย่างกว้างขวาง จัดการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นหลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถที่จะเป็นผู้ประกอบการ และเป็นไปตามความต้องการของตลาดแรงงาน

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 – 2544 เป็นแผนการศึกษาแห่งชาติที่กำหนดขึ้นขณะที่ประเทศประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทำให้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของประชาชน จึงมีการทบทวนนโยบายการจัดการศึกษาที่มีส่วนทำให้ประเทศเข้าสู่ภาวะวิกฤต ข้อเสนอที่นักวิชาการทั้งหลายเห็นพ้องกันคือ “การจัดการศึกษาของชาติที่ผ่านมาขาดจุดเน้นในการที่จะจัดดำเนินการให้ผู้สำเร็จการศึกษาระดับต่าง ๆ สามารถพึ่งตนเอง สร้างงานสำหรับตนเองและมีความเข้มแข็งในตนเองได้ โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับกลไกของสังคมมากนัก แนวการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนา การศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้หลายกลไก ให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน และท้องถิ่น”

ต้องยอมรับในด้านหนึ่งว่าภาครัฐได้แสดงความพยายามในการพัฒนาการศึกษาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ระยะต่าง ๆ ที่ผ่านมานั้นเป็นจริง แต่ก็มีความจริงบนพื้นฐานของความผิดพลาดทางนโยบาย เมื่อมองจากต้นทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทยที่ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยมาเนิ่นนาน ผลพวงของความพยายามจากภาครัฐผ่านแนวนโยบายในรูปแบบต่าง ๆ ได้ปรากฏชัดดังที่กล่าวแล้วว่า **เพื่อสนองความสำเร็จเฉพาะคน** อย่างไรก็ตามการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้เพียรพยายามตรวจสอบสืบค้นแล้วก็ไม่พบว่าแนวนโยบายแห่งรัฐได้กล่าวถึงโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนอยู่ ณ ที่แห่งใด ท่ามกลางความเป็นจริงที่ว่า เยาวชนที่จำเป็นต้องศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนก็เป็นคนไทยเช่นเดียวกับเด็กไทยทั้งหลาย

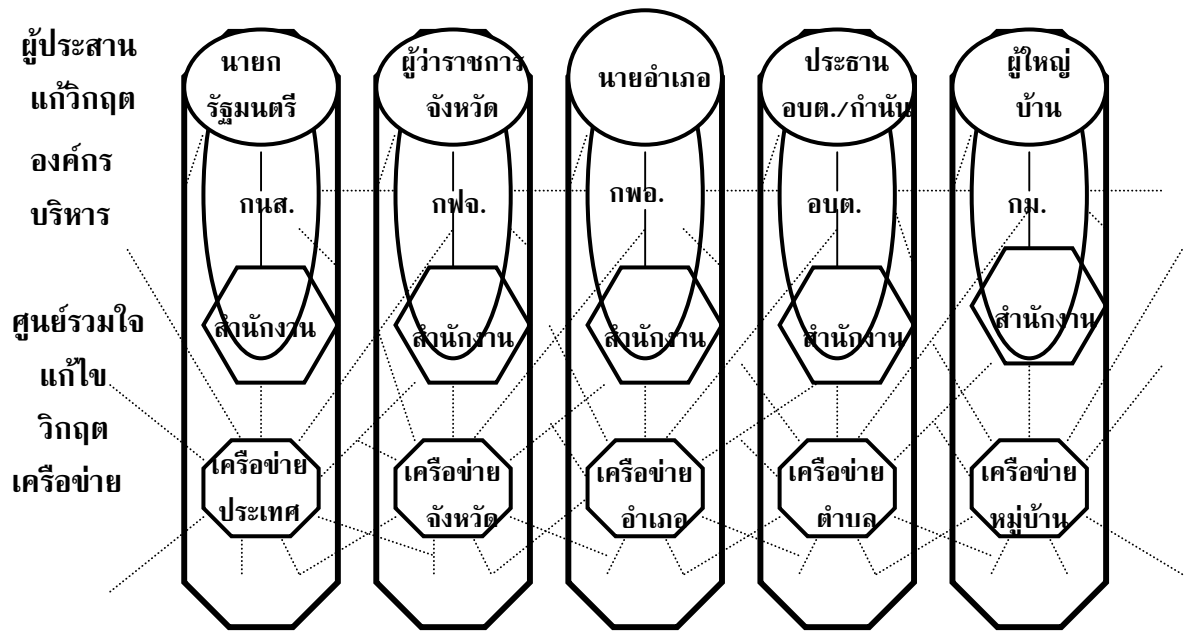
สืบค้นไปถึงมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่เคยมีมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา อาทิเช่น ทองใบ สายพรหมา โกศล ศรีมณี ร้อยตำรวจเอก บำเพ็ญ โต๊ะประดู่ วิราวรรณ คมสันต์วัฒนา พันตำรวจโทศุภชัย เพ็ญโรจน์ พันตำรวจตรีดิเรก พงษ์ภมร นิภา คงเมือง สายยนต์ สุวรรณเกตุ สันทนิย์ ผาสุก พันตำรวจโทพีระ พุ่มพิชญ์ ร้อยตำรวจเอกจักรกฤษณ์ คุ้มรอบ พนิดา ศรีธรรมมา พจน์ เทียมศักดิ์ ซึ่งแทบทั้งหมดเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสำเร็จการศึกษาในสถาบันการศึกษา แต่ไม่ว่าผู้ศึกษาสืบค้นที่กล่าวอ้างในเบื้องต้นจะมีสมมุติฐานในการศึกษาเกี่ยวกับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนว่าเป็นเช่นไร เมื่อได้สังเคราะห์เอกสารดังกล่าว แล้วก็พบว่าแนวนโยบายแห่งรัฐทั้งด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และการศึกษา ไม่ได้กล่าวถึงโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไว้ด้วยเลย จึงไม่น่าแปลกที่จะกล่าวว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทุกโรง ต้องตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกันคือ ก่อเกิดและดำรงอยู่ โดยปราศจากงบประมาณจากภาครัฐทั้ง ๆ ที่ได้ดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบต่อชุมชนในถิ่นทุรกันดารในซึ่งก็เป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของประเทศชาติ

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชนกับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในอนาคต สืบเนื่องจากการพัฒนาตามแนวนโยบายแห่งรัฐตลอดสามทศวรรษที่ผ่านมาได้นำพาสังคมไทยมาถึงจุดที่เรียกได้ว่าวิกฤต จึงทำให้ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคพลเมืองเริ่มมีสติและมีมิติการมองใหม่จึงได้เกิด **“วัฒนธรรมทวนกระแส”** ขึ้นโดยที่พยายามอธิบายความว่าการพัฒนานั้นจะต้องเป็นแบบ **“องค์กรรวม”** โดยเน้นที่ **“คน”** เป็นศูนย์กลาง จากแนวคิดดังกล่าวได้ทำให้นโยบายสังคมแห่งชาติที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มุ่งเพิ่มศักยภาพของท้องถิ่นให้สามารถปกครองตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรมภายใต้กรอบการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทย ก่อให้เกิดโอกาสสำคัญในการแก้ไขวิกฤตของประเทศไทย โดยใช้ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางสังคมและสร้างกระบวนการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต และให้ส่วนราชการร่วมมือในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยการปรับเปลี่ยนความคิด ท้าทาย จากผู้มีบทบาทในการริเริ่มดำเนินการพัฒนาเองทุกอย่าง มาเป็นผู้กระตุ้น สนับสนุน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมใจ และพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานร่วมกับภาคีในการพัฒนาทุกฝ่าย เพื่อถักทอสังคมให้เข้มแข็ง

ในการนี้ คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2542 อนุมัติตามข้อเสนอของคณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ เห็นชอบในหลักการของแผนปฏิบัติการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต เป็นการดำเนินงานตามแนวคิดแก้วิกฤตโดยการเพิ่มศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนแบบองค์รวม ภายใต้การทำงานของพหุภาคี ด้วยการบวกรวมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมการดำเนินงานประชาคมหมู่บ้าน และตำบล

การแก้ไขปัญหามาจากภาวะวิกฤตแบบองค์รวมตามแผนปฏิบัติการฯ เป็นการดำเนินงานภายใต้โครงสร้าง องค์การบริหารที่มีอยู่ โดยหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมมือกันใช้ทรัพยากรและศักยภาพเท่าที่มีแก้ปัญหาอันเกิดจากภาวะวิกฤต ด้วยความตระหนักในการรับผิดชอบหน้าที่ร่วมกัน ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาคม ซึ่งสามารถจำแนกองค์ประกอบได้เป็น 4 ส่วน คือ 1) ผู้ประสานในการแก้ปัญหาวิกฤต 2) องค์การบริหารการแก้ปัญหา 3) ศูนย์รวมใจแก้ไขวิกฤต และ 4) เครือข่ายของภาคีการพัฒนาดังแผนภาพ

ภาพที่ 4 แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการแก้ไขปัญหาวิกฤตแบบองค์รวม

ที่มา : คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, 2540 : 2

สำหรับพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบอื่นนอกเหนือจากองค์การบริหารส่วนตำบล ให้ปรับองค์ประกอบแต่ละระดับตามสภาพการแบ่งเขตการปกครองโดยคำนึงถึงแนวความคิดหลักที่ให้มีการเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งในแนวดิ่งและแนวระนาบโดยมีเป้าหมายหลักที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ วางแผนดำเนินงาน และติดตามประเมินผลการแก้ปัญหาวิกฤตของชุมชนในลักษณะประชาคม 2) เสริมสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาแบบองค์รวม ซึ่งจำแนกเป็น 3 ด้าน คือ

1) ปรับวิธีคิด ทักษะคน และพฤติกรรมของบุคลากรภาครัฐให้สนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาแบบองค์รวม และการทำงานร่วมกับภาคีการพัฒนา

2) ปรับกลไก มาตรการ ระบบงาน และระเบียบของภาครัฐให้สนับสนุนการทำงานตามแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาแบบองค์รวม

3) ระดมความร่วมมือทางสังคมทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนสามารถเผชิญกับปัญหาวิกฤตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิเคราะห์จากแนวการดำเนินงานที่กล่าวอ้างข้างต้นทำให้พอมองเห็นว่า **“ประกายแห่งความหวัง”** ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ในฐานะที่เป็นองค์กรหนึ่งในชุมชนระดับท้องถิ่นจะได้รับอานิสงส์จากแนวคิดดังกล่าวอยู่บ้างเมื่อเกิดปรากฏการณ์ **“รุ่งอรุณทางวัฒนธรรม”** ในการพัฒนา ในทางกลับกันเมื่อวินิจฉัยจากความเป็นจริง ที่เป็นอยู่กลับปรากฏว่า โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่หมายรวมถึงครู ชาวบ้าน และลูกหลานของเขายังคงต้องเผชิญกับวังวนของการช่วยเหลือตัวเองอย่างโดดเดี่ยวต่อไปด้วยเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) การบริหารจัดการพัฒนาที่มั่นคงและอยู่ตัวตามสายงานราชการไม่ได้แสดงให้เห็นว่า ได้มีการปรับตัวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนแต่อย่างใด และ 2) แม้ว่าบางหน่วยงานของภาครัฐจะเกิด **“จิตสำนึกสาธารณะ”** (Public Relevant) เพื่อสนองตอบนโยบายสังคมแห่งชาติแล้วก็ตาม แต่ก็ขาดงบประมาณสนับสนุนเพราะประเทศไทยยังต้องจัดทำงบประมาณแบบขาดดุลตามใบสั่งของ ไอ เอ็ม เอฟ (IMF) ฉะนั้นภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดในทุกบริบทดังกล่าว ทำให้มองเห็นแนวโน้มของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ชุมชนและโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ยังเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งที่จะให้เกิดปรากฏการณ์มิติของความร่วมมือเป็นอันดีต่อกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการที่ระบบราชการไทยได้บริหารจัดการโดยการ **“สั่งผ่าน”** จากเบื้องบน (Top - down) ในทุกส่วนเสี้ยวของสังคมไทยตลอดมา โดยที่ได้พยายามเพียรหาความร่วมมือ (Co - operation) แต่ก็ไม่ได้ใส่ใจกับการมีส่วนร่วม (Co - participation) มาเนิ่นนานไม่ละเว้นแม้กระทั่งการจัดการศึกษา จนทำให้ผลที่ตามมาสามารถอธิบายในเชิงประจักษ์ว่า สัมพันธภาพระหว่างโรงเรียนในฐานะตัวแทนภาครัฐกับประชาสังคมท้องถิ่นในปัจจุบันเป็นไปในทำนองที่ต่างคนต่างทำเสียเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงได้กำหนดให้การพัฒนารูปแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดที่สองในการศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไข ทั้งที่เป็นอุปสรรค และส่งเสริมการพัฒนาในโอกาสต่อไป จริงอยู่แม้ว่าในปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับ และกล่าวอ้างกันอย่างกว้างขวาง ในฐานะที่เป็นหลักการและวิธีการพัฒนา แต่ความเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

ยังขาดทั้ง “เอกภาพและเอกลักษณ์” ทั้งในแง่คิดและการปฏิบัติ การศึกษาครั้งนี้ขอเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ดังนี้

2.1 ความหมายของการร่วมมือกับการมีส่วนร่วม แท้จริงแล้วคำว่าความร่วมมือกับการมีส่วนร่วมน่าจะมีความหมายแตกต่างกัน แต่ในงานศึกษาวิจัยครั้งนี้จะอธิบายความให้มีความหมายเดียวกันที่หมายถึง **“ปฏิบัติการร่วมกัน”** (Co – operation and Co – participation) ที่แม้ว่าจะมีมิติการมองที่แตกต่างกัน เช่น นักการศึกษาบอกว่า การมีส่วนร่วม คือ การร่วมกระทำในเหตุการณ์จริง หรือกิจกรรมตามธรรมชาติ นักปกครองอธิบายว่า คือ การเข้าร่วมกิจกรรมของสถาบันการเมืองในชุมชนนั้น นักสังคมวิทยากล่าวว่า คือการปฏิสัมพันธ์กันกับคนอื่น ๆ ในสังคม เป็นต้น นอกจากนี้หลาย ๆ องค์การได้ให้นิยามและกำหนดความหมายของคำว่า **“ความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วม”** ไว้แตกต่างกันและเหมือนกันบางส่วน เช่น

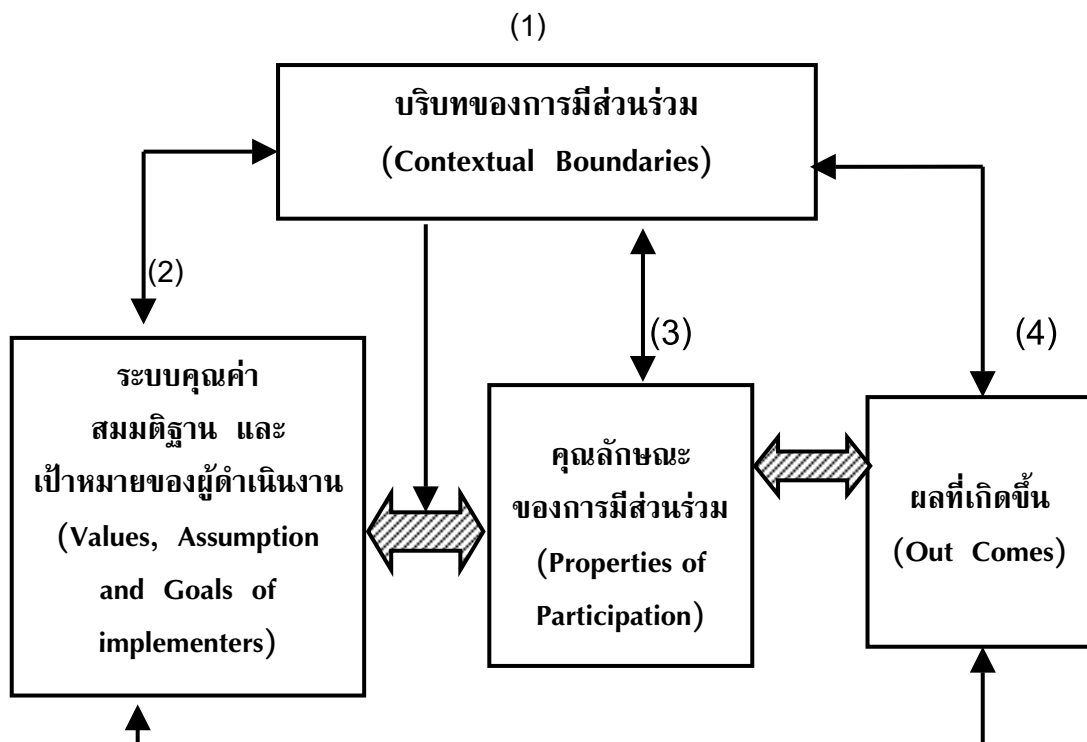
ข้อตกลงของสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (United Nations, Economic and Social Council Resolution) ปี ค.ศ.1929 (อ้างถึงใน ชูชาติ พ่วงสมจิตต์. 2540 : 11) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า คือการที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถที่จะมีโอกาสเข้าดำเนินการและมีอิทธิพลในกิจกรรม และกระบวนการพัฒนา อีกทั้งยังได้รับผลจากการพัฒนาอย่างเสมอภาคอีกด้วย โดยมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้ 1) การเข้าร่วมที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการพัฒนา 2) การได้รับส่วนแบ่งแห่งผลประโยชน์จากการพัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น และ 3) การมีโอกาสในการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย นโยบายและแผนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมแห่งสหประชาชาติ (United Nations, Research Institute for Social Development) ให้ความหมายว่า คือ ความพยายามของประชาชนที่จะเพิ่มความสามารถในการจัดการ และควบคุมทรัพยากรและสถาบันในสังคม

องค์การยูนิเซฟ (UNICEF) ได้ให้ความเห็นว่า คือ การที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่ม ในขณะที่องค์การสหประชาชาติ (United Nation) ให้ความหมายในการประชุมเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน : นโยบายและกลวิธี เมื่อ 10 – 12 กุมภาพันธ์ 2527 ณ โรงแรมสามพราน จังหวัดนครปฐม ได้ให้คำจำกัดความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า **การมีส่วนร่วมของประชาชน** คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความ

สามารถของตนเองในการจัดการ และควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่อยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกในสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง และเป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้นการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมโดยการประสานปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ เป้าหมาย กระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน ช่วยให้เกิดความเข้าใจที่รอบด้านมากขึ้น ซึ่ง Dachler and Wilpert (1978) ได้เสนอกรอบความคิดที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าว ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค ของมิติต่าง ๆ ไว้ในแผนภาพ

ภาพที่ 5 แสดงกรอบความคิดที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยในระดับจุลภาคและมหภาค

ที่มา : สมหญิง สุนทรวงษ์, 2532 : 24 – 25

จากแผนภาพอธิบายได้ว่า การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีเครือข่ายของบริบทที่ต่างฝ่ายต่างเกื้อกูลกันและกันอย่างมีดุลยภาพเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ถ้ากลไกเชิงโครงสร้างในกระบวนการระบบมีปฏิสัมพันธ์ที่เสียสมดุลเมื่อใด ก็จะส่งผลให้การมีส่วนร่วมเสียสมดุลไปด้วย

2.2 บริบทของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมจะบรรลุผลมากน้อยเพียงใดย่อมเกี่ยวข้องกับสภาพพื้นฐานต่าง ๆ ได้แก่ ลักษณะทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ รวมถึงระบบค่านิยม เจตคติ ตลอดจนความสามารถของบุคคล นอกจากนี้ลักษณะต่าง ๆ ของกิจกรรมการพัฒนา เช่น ความซับซ้อนในการบริหารงาน การใช้เทคโนโลยี และความเด่นชัดของกิจกรรมจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ดังที่ปรากฏเสมอว่า กิจกรรมที่ให้ผลไม่ชัดเจน หรือต้องใช้เวลานานกว่าจะเห็นผล มักจะทำให้คนไม่ค่อยเข้าร่วม

2.3 ระบบคุณค่า สมมติฐาน และเป้าหมาย ทฤษฎีทางสังคมซึ่งอยู่เบื้องหลังแนวคิดการมีส่วนร่วม แสดงให้เห็น ระบบคุณค่า และสมมติฐานของนักทฤษฎี นักวางแผน นักปฏิบัติการ ผู้เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ซึ่งจะส่งผลถึงเป้าหมาย ลักษณะของการมีส่วนร่วม ตลอดจนผลของการมีส่วนร่วม

2.4 คุณลักษณะของการมีส่วนร่วม โคเฮน และอัปฮอฟ Cohen and Uphoff 1977 : 6 – 7 (อ้างถึงใน ชูชาติ พวงสมจิตต์, 2540 : 56) เสนอแนวคิดไว้ว่า การเข้าใจถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น จะต้องพิจารณาว่า 1) การมีส่วนร่วมนั้น ๆ อยู่ในขั้นตอนใด 2) ใครบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วม และ 3) การมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ประการแรก การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น ร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และการตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล

2.5 องค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน อาจเป็นทั้งที่เป็นผู้นำชาวบ้านทั่วไป เจ้าหน้าที่ของทางราชการและเอกชน เป็นต้น จึงต้องคำนึงว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมนั้นเป็นกลุ่มบุคคลใด การจำแนกลักษณะของการมีส่วนร่วม เช่น ดูว่าจุดเริ่มต้น

ของโครงการมาจากคนภายนอกคือข้าราชการ นักพัฒนา หรือคนในชุมชน เช่น ผู้นำกลุ่มอิทธิพลหรือเกิดจากปัญหา และความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน รวมตลอดไปถึงการเข้าร่วมอย่างเป็นทางการตาม “ใบสั่ง” ของทางราชการและนอกราชการของทั้งข้าราชการและชาวบ้านอีกด้วย

2.6 ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม

บุคคล กลุ่ม และชุมชน การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยพื้นฐานที่บุคคล เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา สภาพเศรษฐกิจ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือ ศึกษาปัจจัยพื้นฐานของบุคคลในด้านจิตวิทยาสังคม ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจของสมาชิกต่อระเบียบข้อบังคับ เจตคติที่ดีต่อกรรมการ นอกจากนั้นยังมีการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากแนวทางการพัฒนาของรัฐและเอกชนต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การมีส่วนร่วมในธนาคารข้าว โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง 2 แนวทาง คือ ธนาคารข้าวเป็นการดำเนินงานของเอกชน ซึ่งคนในชุมชนได้เข้าร่วมในทุกขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่การคิดปัญหา ตลอดจนการกำหนดแนวทางในการทำงาน เปรียบเทียบกับอีกธนาคารข้าวอีกแห่งหนึ่งซึ่งเป็นการทำงานของทางราชการ พบว่า เป็นการผลักดันและก่อรูปจากเจ้าหน้าที่ แม้ว่าจะมีการระดมความคิด วิธีการ แต่ก็ยังอยู่ในกรอบของระบบราชการทำให้ไม่สามารถดึงกลุ่มคนยากจน เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (ภูมิธรรม เวชยชัย, 2527 : 267 - 268) นอกจากนี้ อนุภาพ ถิรลาภ (2528 : 7, 202) ได้ศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย ความเกรงใจผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่าความต้องการเป็นกลุ่มเป็นพวก ความเชื่อถือในตัวผู้นำความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน การยอมรับแบบอย่างความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม ฐานะทางเศรษฐกิจต่างล้วนมีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกเหนือจากนี้ยังมีการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบอันเกิดจากสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก เช่น การศึกษาของ ชาดิชา ย ญ เชียงใหม่ (2526) เป็นตัวอย่างหนึ่งของการต่อสู้ แข่งขันระหว่างกลุ่มผู้มีอิทธิพลแต่เดิมของหมู่บ้านกับกลุ่มต่อต้านซึ่งทั้งสองกลุ่มต่างก็มีผู้นำที่มีฐานะดี ทำการแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ที่มาจากภายนอก ในขณะที่ชาวบ้านผู้ยากจนส่วนใหญ่ต้องสูญเสียผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับไป ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527) ค้นพบ

ว่าสภาพความหวาดระแวงทางการเมืองทั้งในระดับภายนอกและภายในหมู่บ้าน ตลอดจนความขัดแย้งในหมู่ผู้นำ ร่วมกับข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจของผู้คนยากจนที่ขาดแคลนปัจจัยการผลิต ซึ่งจะนำไปสร้างอำนาจต่อรอง และสภาพทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการถูกเอารัดเอาเปรียบมาเป็นเวลานาน ทำให้พวกเขาต้องยอมรับและจำนนต่อสภาพดังกล่าว

3. แนวคิดในการจัดการศึกษาที่โรงเรียนและชุมชนมีหุ้นส่วนอย่างเสมอภาค

ด้วยเหตุแห่งหลัก “อิทัปปัจจยตา” ตามพุทธปรัชญาที่แปลว่า “สรรพสิ่งที่ปรากฏการณ์ย่อมมีเหตุเป็นแดนเกิด” ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่โรงเรียนจำนวนไม่น้อยต้องอยู่ในฐานะที่ไม่เป็นส่วนควบของชุมชนอย่างบรรสานสอดคล้อง ที่หมายรวมถึงโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบางโรงเรียนด้วยเช่นกัน ฉะนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้อาศัยแนวคิดที่ควรจะสามารถยืนยันได้ว่าทั้งโรงเรียนและชุมชนจะต้องเป็นองค์รวมของหนึ่งเดียวที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ไม่ว่าจะเป็นต้องมองจากอดีตที่ผ่านมา ปัจจุบันหรืออนาคต โดยอาจจำแนกอธิบาย ได้ดังนี้

3.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน คำว่า “ชุมชน” เป็นคำที่มีการนำไปใช้กันอย่างกว้างขวาง และใช้ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป จึงอาจกล่าวได้ว่า “ชุมชน” เป็นคำที่มีความหมายจำกัดเฉพาะ หากแต่สามารถพิจารณาได้หลายแง่มุม ทั้งในด้านปรัชญา กายภาพ สังคมวิทยา จิตวิทยา เนื่องจากเพราะในบางครั้งความหมายของชุมชนไม่ได้จำกัดอยู่กับความหมายที่ให้ความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ หรือบริเวณเล็ก ๆ ที่หมายถึง หน่วยทางการปกครองในระดับหมู่บ้านเท่านั้น ความหมายของชุมชนอาจจะมีทั้งรูปธรรมและนามธรรมหลายระดับ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนกระทั่งถึงระดับโลกก็ได้ ความเป็นชุมชนอาจหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่ง (ตั้งแต่สองคนขึ้นไป) มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเชื่ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน (ประเวศ วะสี : 2540)

อย่างไรก็ตามในการให้นิยามคำว่า “ชุมชน” นั้นมักจะระบุถึงองค์ประกอบที่สำคัญเกี่ยวกับที่ตั้งหรืออาณาบริเวณของชุมชนอยู่ด้วยซึ่งหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน คุณ

ลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน แต่องค์ประกอบด้านพื้นที่ก็มีได้จำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ขนาดเล็ก หรือหน่วยทางการปกครองระดับพื้นฐานเท่านั้น ชุมชนอาจหมายถึงกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตร่วมกันตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้านและใหญ่กว่าระดับหมู่บ้าน (กาญจนา แก้วเทพ : 2538)

นอกจากการให้ความหมายคำว่า **“ชุมชน”** ว่าต้องมียุทธศาสตร์ประกอบทางพื้นที่แล้ว งานเขียนบางชิ้นยังได้ตีความคำว่า **“ชุมชน”** ในระดับเดียวกันกับคำว่า **“สังคม หมู่บ้าน”** ซึ่งเป็นหน่วยของสังคมหรือหน่วยการปกครองขนาดเล็กในระดับพื้นฐาน ที่มีการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต ร่วมกันจึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กร หรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ชุมชนหมายถึงสังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้ (ชยันต์ วรรณะภูดี : 2536)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ชุมชนอาจจะได้รับการนิยามในลักษณะต่าง ๆ กัน แต่ไม่ว่าชุมชนจะมีการให้คำนิยามว่าอย่างไรความสำคัญของการเป็นชุมชน ก็คือ การที่กลุ่มคนได้สร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่างขึ้นด้วยตนเอง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกัน คุณลักษณะหรืออัตลักษณ์ และการทำงานร่วมกัน ความเป็นชุมชนมิใช่สิ่งที่คงที่อยู่ตลอดเวลา อาจเกิดขึ้นและสลายไปได้ ในบางขณะก็มีความเข้มแข็งเพื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ยุ่งยาก แต่ในบางขณะก็อาจไม่มีพลังและสูญสลายไป หรืออาจจะฟื้นตัวขึ้นมาใหม่อีกก็ได้ มีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ

3.2 สัมพันธภาพระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ขาดดุลยภาพ ดังที่กล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า ชุมชนคือคนกลุ่มหนึ่งที่เริ่มต้นตั้งแต่สองคนขึ้นไปได้เข้าไปมาอาศัยอยู่ร่วมกัน บริเวณใดบริเวณหนึ่งภายใต้เงื่อนไขที่ว่า 1) มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน 2) มีการติดต่อตอบโต้ระหว่างกันและกัน 3) มีความคิด ความเชื่อและสนใจในบางเรื่องร่วมกัน และ 4) มีการยึดหยุ่นในการรวมกลุ่มเพื่อการต่อสู้ ขัดแย้งและหักล้างเพื่อความอยู่รอดในบางสถานการณ์ร่วมกัน ฯลฯ ไม่ว่าใครจะนิยามคำว่า **“ชุมชน”** ว่าอย่างไร แต่สิ่งหนึ่งที่ดำรงอยู่ในฐานะที่เป็น **“ส่วนควบ”** ของชุมชนสืบมาก็คือ **“แหล่งแห่งการเรียนรู้”** จนกลายเป็น

สถานศึกษาที่เรียกกันว่า **“โรงเรียน”** ทั้งจากเนื้อในของชุมชนเองและโดยรัฐในเวลาต่อมา ดังนั้น การเรียนรู้ในระยะแรกจึงเป็นการเรียนรู้แบบธรรมชาติวิสัยและนอกระบบอย่างเป็นทางการ ด้านหลัก แต่ไม่ว่าโรงเรียนจะถือกำเนิดขึ้นด้วยเหตุแห่งรัฐหรือโดยเนื้อในของชุมชนเองก็ตาม ต่างก็ต้องทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของชุมชนในส่วนของ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาไปสู่สภาวะใหม่ที่ดีกว่า

ยิ่งย้อนยุคศึกษาสืบค้นก็ยิ่งเป็นการ **“ย้อนแย้ง”** ให้เห็นว่าโรงเรียนกับชุมชนจำนวนไม่น้อยที่ **“แยกกันอยู่”** ภายใต้การบริหารจัดการที่โดดเดี่ยวจึงดูเหมือนว่าดำรงอยู่ได้โดยลำพัง แต่ครั้งเมื่อได้มีความผูกพัน แปรปรวนและแปลกเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทำให้ชุมชนใหม่ที่เรียกกันว่า **“ชุมชนเสมือนจริง”** (Virtual Community) เกิดขึ้น ชุมชนในรูปแบบใหม่มีลักษณะเป็น **“ชุมชนไร้พรมแดน”** ในความหมายที่สมาชิกหรือผู้สนใจสามารถเข้าร่วมได้โดยไม่จำกัดแหล่งที่อยู่ ครอบคลุมที่ขอบข่ายของเทคโนโลยีการสื่อสารครอบคลุมถึง อาจจะเป็นลักษณะของ **“ชุมชนทางอากาศ”** หรือที่เรียกกันว่า Space Society เช่น รายการวิทยุชุมชน ชุมชนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น กล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่สมาชิกไม่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน ไม่จำเป็นว่าสมาชิกต้องพบปะหน้าตากันโดยตรงแต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องมือสื่อสารสัมพันธ์ ในการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน ลักษณะของความเป็นชุมชน คือ ขอบข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของคน ประกอบด้วยข่ายเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ผ่านคอมพิวเตอร์ วิทยุ โทรศัพท์ โทรศัพท์ จึงมีบทบาทในการสร้างชุมชนรูปแบบใหม่ โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิก เป็นต้น

ชุมชนที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์หรือ **“ชุมชนเสมือนจริง”** นี้เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะพบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่ก็มีโอกาสสื่อสารกันด้วยภาษา และความคิดผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุมชนแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่า ไม่มีอคติเกี่ยวกับ เพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา เสียงพูด อากัปกริยาของสมาชิก ชุมชนเสมือนจริงจึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกัน ในชุมชนแบบเดิมเราจะรู้จักผู้คนต่อเมื่อได้พบปะหน้าค่าตา และต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันกับเราแต่ในชุมชนประเภทนี้เราสามารถเข้าถึงแหล่งที่เราสนใจได้ตั้งใจปรารถนา นอกจากนี้นี้ยังมีข้อดี คือช่วยคัดสรรกลั่นกรองข้อมูล

ที่จำเป็นและทันสมัย โดยไม่ต้องเก็บรวบรวมไว้มากมายเช่นแต่ก่อน การที่ชุมชนไทยต้องตกอยู่ในฐานะที่เป็นชุมชนเสมือนจริงเพราะการได้รับแรงเหวี่ยงกระแทก (Swing Effect) จากปัจจัยภายนอก ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นไปอย่างเสียดยภาพ กล่าวโดยสรุปได้ว่า ยิ่งความทันสมัยได้ถึงโคมเข้าสู่ชุมชนชนบทมากเท่าใดก็จะยิ่งทำให้ชุมชนกับโรงเรียนบางแห่งขาดดุลยภาพมากขึ้นเพียงนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ส่วนใหญ่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ก็จะมีโอกาสในการขาดดุลยภาพยิ่งไปกว่า

3.3 แนวโน้มของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในฐานะหุ้นส่วนที่เสมอภาค งานศึกษาวิจัยครั้งนี้ไม่ได้มองข้ามข้อค้นพบของงานวิจัยอื่น ๆ ที่มีแนวคิดทำนองเดียวกันที่ว่า แนวโน้มของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะต้องเป็น **“หนึ่งเดียวในความหลากหลาย”** เพราะถ้าเมื่อได้สังเคราะห์วรรณกรรมย้อนหลังไปหลาย ๆ ปี ก็จะพบว่า ทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไม่ได้เป็นเรื่องใหม่แต่ประการใด โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศตะวันตกที่เริ่มรู้ตัวว่ากำลังเปลี่ยนแปลงจากทุนนิยมเข้มข้นมาสู่ยุคปัจเจกนิยมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายใน **“สังคมพหุลักษณะ”** (plural society) ตลอดจนปัญหาสังคม ที่เพิ่มขึ้นทุกขณะ และด้วยปรากฏการณ์นี้ การศึกษาจึงต้องเป็นวิถีทางสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล ชุมชน และกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรมในสังคมมากขึ้น และในขณะเดียวกันโรงเรียนก็ต้องมุ่งเสริมสร้างให้ทุกหน่วยงานในสังคมมีโอกาสที่เท่าเทียมในการเฝ้าหาความรู้และการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อให้ทันกับโลกอนาคตด้วย (อมรวิรัช นาคกรรพ และคณะ, 2543 : 10 - 13)

ปัญหาจึงกลับมาอยู่ที่การปฏิบัติในระดับสถานศึกษาว่า เราจะมิมีวิถีทางส่งเสริมสถานศึกษาให้ก้าวล่วงไปในวิถีชุมชนได้อย่างไรและดีเพียงใด ซึ่งในที่นี้จึงต้องจำแนกการบทบาทวรรณกรรมเกี่ยวกับบทบาทของสถานศึกษาในวิถีชุมชนออกเป็น 3 บทบาทใหญ่ คือ 1) บทบาทในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับดูแลสถานศึกษา 2) บทบาทของสถานศึกษาในการเข้าไปดูแลชุมชน และ 3) บทบาทในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเองให้สอดคล้องต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ในต่างประเทศหลายประเทศดูเหมือนว่าจะมีกลไกผลักดันให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกำกับดูแลและสนับสนุนกิจการของโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้มาตรการทางกฎหมายหรือข้อกำหนด ที่กำหนดให้มีกรรมการโรงเรียนซึ่งมีตัวแทนจากผู้ปกครองและชุมชนรวมอยู่ด้วยเข้ามากำกับดูแลกิจการของโรงเรียน ซึ่งแม้จะมีความหลากหลายในบทบาทตั้งแต่การเป็นเพียงแค่กรรมการที่ปรึกษาไปจนถึงการเป็นกรรมการบริหารสถานศึกษาเต็มรูปแบบก็ตาม แต่ก็ยังเป็นข้อคิดที่สำคัญเกี่ยวกับการใช้มาตรการทางกฎหมายหรือข้อกำหนดเป็นสื่อผลักดันในเรื่องนี้

ในบางประเทศ เช่น ฝรั่งเศส การเข้าไปกำกับดูแลโรงเรียนและชั้นเรียนของผู้ปกครองและชุมชนก็ดูจะเป็นจารีตมากกว่ากฎหมาย ทำให้น่าคิดต่อไปว่าในการผลักดันเรื่องบทบาทชุมชนในกิจการของโรงเรียนในประเทศไทยต่อไปนั้น อาจต้องอาศัยทั้งการรณรงค์ทางกฎหมายควบคู่กับการรณรงค์ทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับในเรื่องการเข้ามามสนับสนุนกิจการของโรงเรียนก็อาศัยจารีตและการรณรงค์ทางความคิดเป็นหลักใหญ่มีหลายประเทศ ได้นำไปสู่การเข้ามาอุปถัมภ์และสนับสนุนกิจการของสถานศึกษาโดยภาคธุรกิจเอกชนอย่างกว้างขวาง ดังกรณีตัวอย่างบางประเทศ เช่น

ประเทศแคนาดา มีแนวการบริหารจัดการให้ชุมชนเข้าไปมีบทบาทในโรงเรียนโดย

- 1) รัฐได้ออกกฎหมายให้มี **“กรรมการผู้ปกครอง”** (parent committees) คู่ขนานกับกรรมการบริหารการศึกษาทั้งระดับเขต (district board) และระดับสถานศึกษา (school board) ภายใต้โครงสร้างที่มีการกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษาสูง
- 2) ชุมชนส่วนใหญ่เข้ามาช่วยอุดหนุนงบประมาณสำหรับสนามกีฬา สนามเด็กเล่น หรือกิจกรรมนันทนาการของโรงเรียน
- 3) ผู้ปกครองในชุมชนใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเชื้อเชิญนักธุรกิจทั้งไกลและใกล้เข้ามาร่วมโครงการ **“adopt-a-school”** หรือเป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียนอย่างเป็นทางการ และใช้สื่อมวลชนท้องถิ่นสร้างกระแส
- 4) บริษัทจำนวนมากในแคนาดามีโครงการ **“co - operative education”** กับโรงเรียนมัธยมท้องถิ่นที่เปิดโอกาสให้เด็กมัธยมเรียนรู้การทำงานประสบการณ์ตรงจากการทำงานในสถานประกอบการใกล้เคียง

ประเทศอังกฤษและเวลส์ ได้กำหนดให้ 1) มีการออกกฎหมาย Parent's Charter กำหนดให้โรงเรียนต้องปรึกษาหารือกับผู้ปกครองในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องทั้งปวงที่เกี่ยวกับคุณภาพการศึกษา 2) โรงเรียนส่วนใหญ่กำหนดองค์ประกอบกรรมการบริหารสถานศึกษา (board of governors) ให้มีตัวแทนจากชุมชนรวมอยู่ด้วยเสมอ 3) โรงเรียนหลายแห่ง

กำหนดช่วงเวลาครึ่งวันต่อสัปดาห์ให้เป็น **“เวลาเยี่ยมเยียน”** สำหรับผู้ปกครองในชุมชนเข้ามาสังเกตการเรียนการสอนและพูดคุยกับครู

ประเทศญี่ปุ่น ได้กำหนดให้ 1) โรงเรียนส่วนใหญ่มี **“วันผู้ปกครองและชุมชน”** อย่างเป็นทางการปีละ 2 – 3 ครั้ง เพื่อให้คนในชุมชนเข้ามาเยี่ยมชมการเรียนการสอนได้ 2) โรงเรียนหลายแห่งมีสมาคมผู้ปกครองที่เข้มแข็ง โดยมีการแบ่งงานของสมาคมเป็นฝ่ายต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนของโรงเรียน โดยมีแม่กระทั่ง **“ฝ่ายวิจัย”** เพื่อวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกันครู

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการดำเนินการโดย 1) มีนโยบายเพิ่มพูนความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับภาคธุรกิจ โดยภาคธุรกิจอาจเข้ามาสนับสนุนอุปกรณ์หรืองบประมาณแก่โรงเรียน ตลอดจนการจัดสถานที่ฝึกงานภาคฤดูร้อนให้กับนักเรียน 2) ภาคธุรกิจในท้องถิ่นหลายแห่งก้าวไปถึงขั้นเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในโรงเรียนหรือเข้ามาเป็นครูที่ปรึกษาพิเศษ (mentor counselor) ให้กับเด็ก ๆ 3) ผู้ประกอบการธุรกิจบางแห่งอนุญาตให้ลูกจ้างมีวันหยุดเป็นทางการเพื่อใช้เวลาอยู่กับลูก ๆ ที่โรงเรียนและกับครู

ในขณะที่ประเทศไทย ได้แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวในเรื่องเดียวกันนี้ด้วยเช่นกันโดยการที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้มีการแก้ไขกฎระเบียบในปี พ.ศ. 2539 กำหนดอำนาจหน้าที่และองค์ประกอบของ **“คณะกรรมการโรงเรียน”** เสียใหม่ให้ชัดเจน และเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามในเบื้องต้น นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงข้อกำหนดเท่านั้นไม่ได้เปลี่ยน **“จารีต”** และความเคยชินในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไปได้มากตามที่คาดหวัง ด้วยเหตุที่ระบบและประเพณีที่เคยชินมานาน ทำให้การคิดและการปฏิบัติยังไม่สามารถสอดคล้องกันได้ เมื่อมีคณะกรรมการโรงเรียนแล้ว ก็ยังมีความคิดและการกำหนดแนวปฏิบัติแบบแยกส่วนกันอยู่เสียเป็นส่วนใหญ่

4. แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ตลอดช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยได้ตกอยู่ในฐานะผู้ถูกระทำจากภายนอกท่ามกลางโครงสร้างทางสังคมที่ค่อนข้างอ่อนแอ ดังนั้นผลกระทบที่มาจากทั้งทางตรงและแรงเหวี่ยงกระแทก ได้พุ่งกระหน่ำเข้าสู่สังคมไทยแบบรอบทิศทาง ทำให้สังคมไทยจวนเจียนจะล่มสลาย ภายใต้อิทธิพลที่เจ็บปวดก้นถ้วนหน้าว่า **“เศรษฐกิจก้าวหน้า แต่สังคมมีปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน”** เมื่อนับเอาวิถีคิดและเงื่อนไขในช่วงของการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจาก 1 – 8 ดังที่กล่าวมาแล้ว มาเป็นฐานในการคิด คำว่าสังคมไทย “จวนเจียนจะล่มสลาย” ในที่นี้หมายถึง ชุมชนไทยขาดความเข้มแข็งหรือไม่เข้มแข็งพอในการที่จะดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุขโดยไม่ต้องพึ่งพิงและพึ่งพาจากภายนอก และในความเป็นจริงมีหลายสิ่งได้ชี้ชัดว่า สังคมไทยปัจจุบันอ่อนแอจนไม่สามารถดำรงอยู่โดยการพึ่งตนเองได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดประเด็นปัญหาสำคัญว่า การศึกษาเป็นบริบทหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการทำให้ชุมชนไทยอ่อนแอ และในขณะเดียวกันก็ควรจะช่วยกันคิดว่าการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็งด้วยเช่นกัน ถ้าหากว่าชุมชนและโรงเรียนเข้าใจความหมายของการเสริมสร้างความเข้มแข็งต่อกันให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ในที่นี้จึงขอเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินการศึกษาวิจัย ดังนี้

4.1 ความหมายของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในที่นี้นิยามว่า ไม่ใช่การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพราะชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่แล้วมากน้อยแตกต่างกันไป ฉะนั้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคือ การให้โอกาสแก่ชุมชนได้แสดงความเข้มแข็งออกมา โดยการให้ชุมชนตัดสินใจแก้ไขปัญหา และจัดการพัฒนาด้วยพลังของคนในชุมชนเอง โดยใช้แนวคิดของสำนักพัฒนาการฝึกหัดครู สำนักงานสภาพัฒนาการ (2542 : 2) มาเป็นแนวคิดหลักซึ่งได้ให้ความหมายของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นไว้ว่า คือ การจัดกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นสามารถร่วมมือกันแก้ปัญหาและพัฒนาบนพื้นฐานภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น จากความหมายดังกล่าวนี้ทำให้สามารถจำแนกองค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นได้ 4 ประการ คือ 1) มีการพิจารณาเลือกสรรและใช้ประโยชน์จากกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลายตามลักษณะท้องถิ่น 2) เปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเลือกสรรและดำเนินกิจกรรมอย่างเต็มที่ในฐานะผู้มีส่วนได้

ส่วนเสียโดยตรง (Stakeholder) 3) มีการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง 4) การดำเนินกิจกรรมนั้นมีผลตอบสนองต่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

4.2 ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนใดจะเข้มแข็งหรือไม่เข้มแข็งควรจะพิจารณาจากตัวชี้วัด ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ปรับแนวคิดให้สอดคล้องกับ ความเข้มแข็งของชุมชนตามข้อกำหนดของกระทรวงมหาดไทย ดังนี้ คือ 1) สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นว่า คนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้ 2) สมาชิกชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทร รักห่วงใยกัน และพร้อมที่จะจัดการกับปัญหาของตนและชุมชนร่วมกัน 3) สมาชิกชุมชนเลือกผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง 4) มีการตัดสินใจและทำงานร่วมกันในชุมชนต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิต โดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างแข็งขัน 5) สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงานติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน 6) สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชนจากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้านและการทำงานร่วมกัน 7) มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกทุก ๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน 8) การพึ่งภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป 9) มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน/ชุมชนอื่น ท้องถิ่น หน่วยงาน และบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้ (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2542 : 4 -5)

4.3 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ ได้เสนอแนวทางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนไว้ดังนี้ 1) ความเข้มแข็งของชุมชน คือ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองพึ่งกันเองได้อย่างยั่งยืนและสมศักดิ์ศรี 2) เหตุที่ต้องส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเนื่องจากภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นจากผลของการพัฒนาที่มุ่งแต่ต่อยอดไม่ได้ เสริมฐานให้มั่นคง 3) สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น สามารถร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ 4) ความเข้มแข็งของชุมชนปรากฏขึ้นจากการที่ชุมชนเกิด

“พลังกลุ่ม” คือ การรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดประโยชน์ที่เอื้ออาทรต่อกัน **พลังความคิด** คือ มีการหลอมรวมความคิดสร้างเสริมเติมแต่งซึ่งกันและกันได้ **พลังภูมิปัญญา** คือ มีการสร้างสรรค์องค์ความรู้ที่สามารถเชื่อมโยงต่อกับองค์ความรู้อื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย **พลังปิติ** คือความสุขที่ได้จากการเป็นผู้รับผล และสุขที่ได้เป็นผู้ให้แก่มวลมนุษยชาติ (สำนักพัฒนาการฝึกหัดครู สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2543 : 1 - 13) ในขณะที่นายแพทย์อภิสิทธิ์ อ่ำรวงวร (2543 : 3) ได้เปรียบเทียบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 7 กับผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 – 9 ไว้ในงานวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุข กับการพัฒนาสุขภาพ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างยั่งยืนของคนไทย ไว้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 - 7	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 - 9
<ol style="list-style-type: none"> 1. มีเป้าหมายที่เงิน 2. ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตคือมีเงินมากมีความร่ำรวย 3. วิธีดำเนินงานคือส่งเสริมเกษตรเชิงเดี่ยวอุตสาหกรรมและการบริการ 4. การใช้ปัญญาของบุคคลต้องพึ่งเงิน พึ่งตลาด พึ่งวัตถุ และพึ่งบุคคลอื่น 5. ด้านเศรษฐกิจมีรายจ่ายสูง รายรับต่ำ หนี้สินมาก เงินออมไม่มี 6. สิ่งแวดล้อมเลวลง ดินเลว น้ำแล้ง ป่าหมด มลภาวะมีมากมาย 7. ครอบครัวแตกแยก ชุมชนสลาย สังคมอ่อนแอ 8. สุขภาพ สิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตต่ำ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีเป้าหมายที่ความสุข 2. ตัวชี้วัด คือ ความสุขของชุมชน 3. พัฒนาปัจเจกบุคคลตามความสนใจให้เต็มศักยภาพ รวมกลุ่มกันเรียนรู้ร่วมกัน พึ่งตนเองและพึ่งกันและกัน 4. บุคคลพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองและเข้าถึงธรรมชาติ 5. ด้านเศรษฐกิจมีรายจ่ายไม่มาก หนี้สินลดลง รายรับและเงินออมเพิ่มขึ้น 6. สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ดินดี มีน้ำพอเพียง ป่าอุดมสมบูรณ์ปลอดภัย 7. ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมดี 8. สุขภาพดี สิ่งแวดล้อมดี คุณภาพชีวิตดี

ไม่ว่าใครจะมีมติการมองเกี่ยวกับเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นเช่นไร แต่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังต้องยืนยันว่า โรงเรียนกับชุมชนจะต้องเป็นหนึ่งเดียวในระดับที่แยกออกจากกันไม่ได้ เนื่องจากต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุและผลของกันและกัน อธิบายความได้ว่า ถ้าชุมชนอ่อนแอ **“เป็นเหตุ”** ก็จะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งไปไม่ได้ ในขณะเดียวกันผลคือ ความไม่เข้มแข็งของชุมชนก็จะเป็นเหตุให้โรงเรียนอ่อนแอด้วยเช่นกัน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ได้ส่งผลให้ชุมชนกับโรงเรียนมีลักษณะของการแยกส่วนออกจากกันมากขึ้น จากพื้นฐานความเหลื่อมล้ำทางสังคม และระบบการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการสร้างคนให้มีความสามารถและสติปัญญา แต่ขาดการพัฒนาทางคุณธรรมอย่างสิ้นเชิง ผู้มีโอกาสดทางการศึกษาส่วนใหญ่ใช้การศึกษาเป็นบันได สร้างฐานะของตนให้มีคุณภาพชีวิตเหนือบุคคลอื่น ๆ โดยวิธีดูดซับเอาประโยชน์และทรัพยากรที่ควรกระจายไปสู่สังคมและชุมชน มาบริโภคเฉพาะตนหรือกลุ่มคนชั้นเดียวกับตน ผู้คนที่ได้รับประโยชน์จากการจัดการศึกษาที่ผ่านมาในสังคมไทยจึงมีจำนวนไม่มาก คนส่วนใหญ่ที่ขาดโอกาสทางการศึกษาจึงตกอยู่ในสภาวะขาดคุณภาพชีวิตเกินกว่าที่ควรจะเป็น

จากความเป็นจริงพบว่าเมื่อประเทศชาติประสบปัญหาวิกฤต ผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้รับความเดือดร้อนกระแสดความคิดและแรงดิ้นรนของประชาชนส่วนใหญ่มีผลทำให้ทุกคนต้องช่วยกันหาทางออกหาวิธีการแก้ไขในรูปแบบต่าง ๆ การที่มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นแนวทางหนึ่งที่เปิดกว้างทั้งในอำนาจและโอกาสในการศึกษาของประชาชนตามเจตนารมณ์และแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นเครื่องมือที่หวังว่าจะพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนไทยให้ดีขึ้นในอนาคต

ข้อสรุปจากการวิจัยดังกล่าวได้จัดหมวดความสุขที่ยั่งยืนในทัศนะของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนในเครือข่ายไว้ 8 หมวด ได้แก่ 1) การมีหลักประกันชีวิต 2) การมีร่างกายและจิตใจดีแข็งแรง 3) การมีครอบครัวที่อบอุ่น 4) การมีชุมชนที่เข้มแข็ง 5) การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี 6) การมีอิสระภาพในการคิด การแสดงความเห็น และการปฏิบัติโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น 7) การมีความภูมิใจในความสำเร็จของครอบครัวและการงาน 8) การเข้าถึงธรรมะว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะได้นำไปใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ด้วย

4.4 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน การวิจัยครั้งนี้มีสมมุติฐานว่าโรงเรียนและชุมชนจะสามารถพัฒนาความร่วมมือในการจัดการศึกษาแก่บุคคลในชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ ถ้าหากปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้ระหว่างทั้งสององค์กรเป็นไปด้วยดี ซึ่งหมายถึงการมีส่วนร่วมกันทั้งในการคิด การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การร่วมดำเนินกิจกรรม และการรับผลร่วมกัน โดยให้สมาชิกของโรงเรียนและชุมชนเกิดความสำนึกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นกระบวนการทางสังคม (Social process) และเป็นวิถีชีวิต (Way of life) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง

กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมสำคัญในการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน เพราะเชื่อว่า สิทธิ ศักดิ์ศรี ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ และความสัมพันธ์ตามแนวราบเป็นความต้องการที่แท้จริงของมนุษย์ในโลกปัจจุบัน แนวคิดในการจัดการศึกษาที่ดีต้องเป็นการจัดการศึกษาเพื่อชุมชน ให้มีชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย กำหนดหลักสูตรร่วมกับดูแลการดำเนินงานของโรงเรียน พจณี เทียมศักดิ์ (2543 : 57) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal participation) หมายถึงแบบของการมีส่วนร่วมที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความรู้สึกว่าด้อยอำนาจกว่าทำให้ความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมน้อย 2) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial participation) หมายถึงแบบของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเฉพาะบางกิจกรรม 3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full participation) หมายถึง การที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม และมีอิทธิพลต่อการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ทุกกิจกรรมเป็นการร่วมมือกันอย่างสมบูรณ์

ปรากฏการณ์มีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีแบบของการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ลักษณะ โดยพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการมีส่วนร่วมแบบชายขอบและแบบบางส่วน หากโรงเรียนและชุมชนใดมีปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์จะเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในตัวเองและช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบชายขอบเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นอยู่ทั่วไป บุคคล ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมการจัดการศึกษาในโรงเรียนในลักษณะได้รับการประสานงานหรือขอความร่วมมือชั่วคราวหรือเฉพาะเรื่อง โดยไม่มีการให้ความคิดเห็นหรือตัดสินใจ การมีส่วนร่วมแบบนี้จะมีโครงสร้างของ

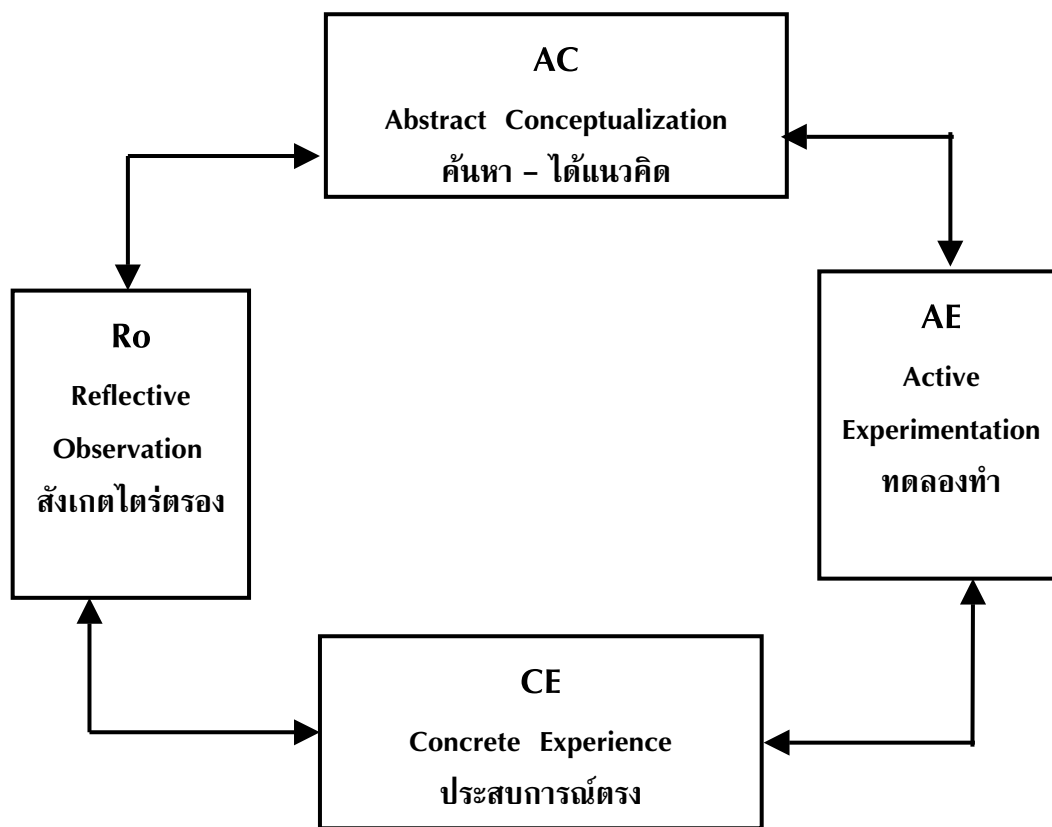
ความสัมพันธ์ไม่เท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะมาจากทางเดียว ผลที่พบเห็น คือ **โรงเรียนจะมีอำนาจเหนือประชาชนอย่างชัดเจน**

การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบบางส่วน เป็นการมีส่วนร่วมที่เท่าเทียมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนแต่ไม่สมบูรณ์ทุกกิจกรรม ตัวอย่างของการมีส่วนร่วมแบบบางส่วน คือ กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มคณะกรรมการโรงเรียนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้งกับโรงเรียน หรือกลุ่มครู และนักเรียนที่ออกไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนในโอกาสต่าง ๆ ในขณะที่การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์เป็นความจำเป็นที่แท้จริง และสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งน่าจะเป็นหนทางที่ถูกต้องในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกชุมชนของประเทศ

4.5 ลักษณะของกลุ่มองค์กรและชุมชนที่มีการเรียนรู้ (Learning Community)

บริบททางสังคมในปัจจุบันจะต้องรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นองค์กรและเป็นชุมชน บุคคลจำเป็นจะต้องอยู่รอดและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข กลุ่มองค์กรหรือชุมชนใดมีการเรียนรู้อยู่ตลอดก็สามารถพัฒนาตนให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ ในทางกลับกันกลุ่ม องค์กร หรือชุมชนใดไม่เรียนรู้ก็จะล้าหลัง ปันรศ มาลากุล (2543 : 80) ได้เสนอลักษณะของกลุ่มองค์กรที่มีการเรียนรู้ไว้ว่า 1) กลุ่มองค์กรชุมชนมีความสามารถในการคิดเชิงระบบ (System Thinking) 2) สมาชิกมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Shared Vision) 3) สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) 4) ส่งเสริมให้สมาชิกสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นเลิศ (Personal Mastery) 5) สมาชิกมีความสามารถในการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของตนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก (Rethinking)

การศึกษาริบทของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนในงานวิจัยนี้อาศัยแนวคิด **“วงจรการเรียนรู้” (Learning Loop)** ซึ่ง David A Kolb ได้สรุปเป็นภาพจำลอง ไว้ดังนี้

ภาพที่ 6 แสดงวงจรการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน

ที่มา : ปันรศ มาลากุล ณ อยุธยา 2543 : 86

จากภาพอธิบายได้ว่า กระบวนการศึกษาโรงเรียนและชุมชนตามแนวคิดดังกล่าว เป็นการเรียนรู้ที่ได้ข้อมูลมาจาก 4 วิธีการ คือ จากประสบการณ์ตรง (Concrete Experience) การปฏิบัติจริง การทดลองทำ (Active Experimentation) ค้นหาแนวคิด (Abstract Conceptualization) และการสังเกตแล้วนำมาไตร่ตรอง (Reflective Observation) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานแบบหลากหลายเข้าด้วยกัน เชื่อว่าจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนเพียงพอ ปัจจุบันนิยมนำไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนในชั้นเรียนกันอย่างแพร่หลาย

การศึกษาบริบทของโรงเรียนและชุมชนเพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาร่วมกันครั้งนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงในทุกมิติ โดยใช้แนวทางทฤษฎีโครงสร้าง (Structuralism) ตามแนวคิดที่ รวีวรรณ ชินะตระกูล เสนอไว้ คือ มองโรงเรียนและชุมชนเป็นระบบทางสังคมที่ประกอบด้วยระบบย่อย 6 ระบบ คือ ระบบเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบการเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ ระบบ

สาธารณสุข ระบบความเชื่อและศาสนา (รวิวรรณ ชินะตระกูล 2539 : 8) แต่ละระบบจะมีกลไกและหน้าที่ของตน พัฒนาปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ เพื่อการอยู่รอด แต่ระบบยังมีความสัมพันธ์กัน ช่วยกันทำหน้าที่ขับเคลื่อนระบบใหญ่ให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น และยังต้องมีความสัมพันธ์กับองค์กรและระบบภายนอกอื่น ๆ อีกด้วย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มองชุมชนแบบองค์รวม (Holistic approach) ที่ประกอบไปด้วยระบบย่อย 6 ระบบ ดังกล่าวข้างต้น สำหรับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ตั้งอยู่ในชุมชนนั้น ถือว่าเป็นระบบย่อยของชุมชนด้วย ทำนองเดียวกันในระบบโรงเรียนยังมีระบบย่อยที่เป็นองค์ประกอบเฉพาะอีกหลายระบบรวมกัน แต่จะเน้นการศึกษาระบบย่อย 6 ระบบ ที่เป็นองค์ประกอบหลักของชุมชนเมื่อมองจากองค์รวมทั้งหมด ซึ่งโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาในชุมชน

5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนา

จำเป็นอย่างยิ่งที่การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะต้องมีการตรวจสอบ เพื่อที่จะได้ทราบว่าจุดอ่อนและจุดแข็งของทั้งโรงเรียนและชุมชนอยู่ ณ ที่จุดใด และอย่างไรภายใต้ข้อค้นพบจากทั้งสองกรณีจะนำไปสู่การแสวงหาความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การที่จะให้ได้มาซึ่งคำตอบของคำถามดังกล่าว งานศึกษาวิจัยครั้งนี้นำกระบวนการ “สวอต” (Swot : Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) มาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ โดยที่มีได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ Swot ไว้ดังนี้

5.1 ความหมายของ SWOT นันทิยา หุตานุวัตร (2543 : 3 - 4) อธิบายว่าการวิเคราะห์ SWOT เป็นเครื่องมือที่ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนชนบท ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ด้านการเงิน ด้านธุรกิจ ธุรกิจขนาดเล็กระดับครอบครัว ตลอดจนการวางแผนอาชีพส่วนบุคคลอีกทั้งใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กร เป็นเครื่องมือปรับปรุงการทำงานเป็นทีม รวมทั้งใช้ศึกษาตนเองของเยาวชนเพื่อวางแผนการพัฒนาแต่อย่างไรก็ตาม คำว่า Swot ยังไม่มีการกำหนดศัพท์บัญญัติเป็นภาษาไทย เป็นคำยืมมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษ 4 คำ Strengths, Weaknesses, Opportunities และ Threats คำเหล่านี้ สมยศ นาวิการ (อ้างใน นันทิยา หุตานุวัตร 2543 : 2) ให้ความหมายว่า **Strengths คือ จุดแข็ง** หมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี **Weaknesses คือ**

จุดอ่อน หมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์การทำได้ไม่ดี **Opportunities** คือ **โอกาส** หมายถึง สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการนำพาองค์กรไปข้างหน้า **Threats** คือ **อุปสรรค** หมายถึง สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร

การวิเคราะห์ SWOT นั้นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงประการแรก คือ การกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อวิเคราะห์ในการศึกษาบริบทของทั้งโรงเรียนและชุมชน ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อวิเคราะห์ไว้ ดังนี้ 1) เอกลักษณะของชุมชนและโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน 2) ขอบเขตภาระหน้าที่ของชุมชนและโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน 3) แนวโน้มของบริบทต่างๆ ที่จะเป็นโอกาสและอุปสรรคต่อการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน 4) โครงสร้างของชุมชนและโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน 5) รูปแบบการเจริญเติบโตที่คาดหวังของชุมชนและโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

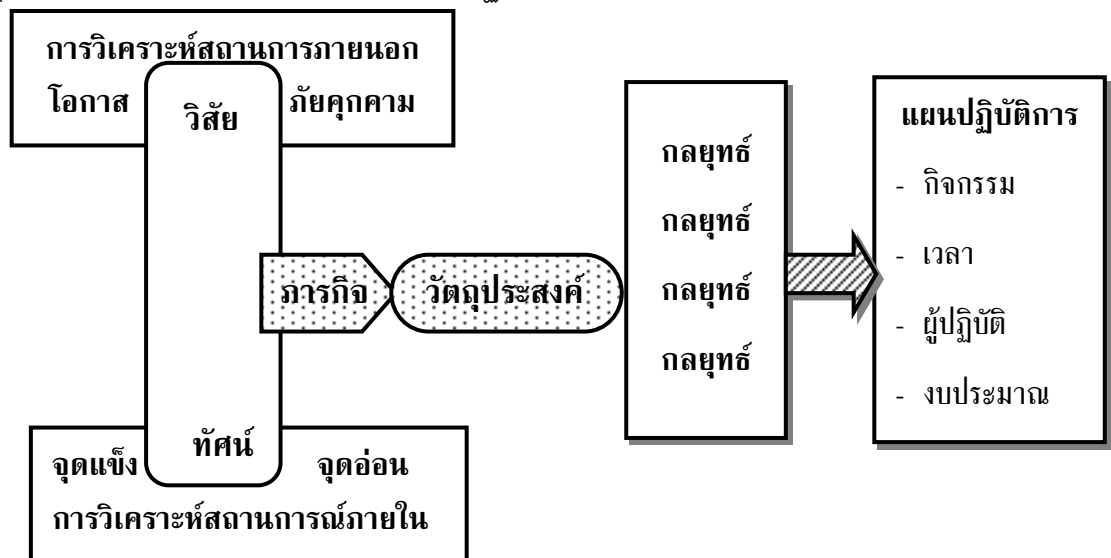
จะเห็นว่าภายใต้ขอบข่ายของการคิดที่ใช้ SWOT เป็นตัวแบบในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อตรวจสอบสืบค้นแนวทางในการสร้างความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตำรวจตระเวนชายแดน มีความประสานสอดคล้องอยู่ไม่น้อย เพราะมีส่วนควบที่ส่อให้เห็นความเป็นไปได้อยู่อย่างน้อย 6 ประการ ดังนี้ 1) เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกคนที่เป็นสมาชิกกลุ่ม ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของความคิดและแผนงานที่ได้จากการวิเคราะห์ 2) เป็นกระบวนการที่เอื้อต่อการใช้เหตุผลในการคิดและตัดสินใจอย่างเป็นระบบ 3) เป็นกระบวนการที่สามารถใช้ข้อมูลที่หลากหลายจากประสบการณ์ของสมาชิก จากข้อมูลขององค์กร ข้อมูลของชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง (Stakeholders) และข้อมูลจากแหล่งความรู้ภายนอก 4) เป็นกระบวนการที่สมาชิกขององค์กรและชุมชนทุกระดับได้มีส่วนร่วม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดความผูกพันที่จะนำแผนกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ 5) เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้สมาชิกเปิดเผยประเด็นที่เป็นปัญหา และประเด็นที่เป็นเรื่องปกปิดซ่อนเร้น 6) เป็นกระบวนการที่สามารถนำผลไปวางกลยุทธ์เพื่อแก้ไขปัญหาได้ทันที

5.2 กระบวนการของการวิเคราะห์แบบ SWOT โดยทั่วไปกระบวนการของการวิเคราะห์แบบ SWOT มีอยู่ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และประเมินจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เป็นการพิจารณาแนวโน้มของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรและชุมชน มีตัวแปร

สำคัญที่นำมาพิจารณา 2 ประเด็นหลัก คือ 1) สถานการณ์ภายนอก (External Environment) ซึ่งได้แก่ กระแสของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อองค์กรและชุมชน โอกาส และอุปสรรคที่จะพัฒนา 2) สภาพการณ์ภายใน (Internal Situation) ซึ่งได้แก่ ระบบ โครงสร้าง ทรัพยากร การบริหารจัดการ ภาวะผู้นำ ความร่วมมือของสมาชิก ตลอดจนผลผลิตและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น แก่องค์กรและชุมชน พิจารณาหาจุดแข็ง จุดอ่อนภายในของตนให้ได้

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างกลยุทธ์ เป็นขั้นตอนที่นำผลของการวิเคราะห์ประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค มาแสวงหาวิธีการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยมีแนวคิดสำคัญว่า กลยุทธ์ที่จะบรรลุผลได้นั้นต้องรู้สถานภาพอย่างถ่องแท้ กล่าวคือ การสร้างกลยุทธ์เป็นการนำผลการวิเคราะห์และประเมินสถานภาพทั้งหมดมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ (Vision) ภารกิจ (Mission) วัตถุประสงค์ (Objectives) กลยุทธ์ (Strategies) และจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan)

ภาพที่ 7 แสดงกระบวนการสร้างกลยุทธ์เพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการ

ที่มา : ปันรศ มาลากุล ณ อยุธยา, 2543 : 69

การกำหนดกลยุทธ์ โอกาส อุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อน ที่วิเคราะห์ได้อาจจะนำมาจัดเป็นตารางแสดงความสัมพันธ์ของแต่ละประเด็นเพื่อกำหนดกลยุทธ์ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ของการกำหนดกลยุทธ์จากการวิเคราะห์ SWOT

โอกาส	อุปสรรค	จุดแข็ง	จุดอ่อน	กลยุทธ์ที่ได้
มาก	น้อย	มาก	น้อย	ใช้วิธีการเชิงรุก (Aggressive) โดยการปฏิรูปการเรียนรู้ให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดการเรียนการสอน ใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน
มาก	น้อย	น้อย	มาก	เพิ่มขีดความสามารถให้แก่โรงเรียนและชุมชนให้มีเครื่องมือในการพัฒนาตนเองให้มากขึ้น ใช้หลักการพัฒนาตนเอง (Turnaround)
น้อย	มาก	มาก	น้อย	ใช้กลยุทธ์การป้องกันตัวเอง (Defensive) นำจุดแข็งมาป้องกันจุดอ่อนและแก้อุปสรรค
น้อย	มาก	น้อย	มาก	ใช้วิธีถอยออก (Retrenchment) หรือหลีกเลี่ยง (Avoidance) จากวิธีปฏิบัติที่เคยมีอยู่โดยปรับเปลี่ยนให้ทั้งระบบ (Reengineering)

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินและปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ กล่าวได้ว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการตรวจสอบสี่ปัจจัยจุดอ่อน จุดแข็ง และอุปสรรคในเบื้องต้นไม่ได้เป็นข้อสรุปที่ตายตัวเสมอไป กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าจะต้องมีการปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นไปตามลักษณะจำเพาะและข้อจำกัดของโรงเรียนและชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นหลังจากที่ได้ทำการประเมินแล้วเสร็จจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ที่เหมาะสมภายใต้หลักการที่สำคัญอย่างน้อยสองประการ ดังนี้ 1) ความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และคาดว่าเมื่อนำไปปฏิบัติจะบรรลุผลตามต้องการหรือไม่ 2) การยอมรับจากสมาชิก และความเป็นได้ในการนำไปปฏิบัติ ในขณะที่ผู้ร่วมวิเคราะห์ SWOT ร่วมกำหนดกลยุทธ์ และเลือกกลยุทธ์ที่เห็นว่าจะสามารถดำเนินการให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรและชุมชน ฉะนั้นนักวิเคราะห์จะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดของกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ดังนี้ 1) ผู้นำต้องตระหนักถึงความต้องการเปลี่ยนแปลง 2) ความสามารถในการมองเห็นไกลของผู้นำและสมาชิก 3) การได้รับข้อมูลเสริมจากภายนอก 4) ความสอดคล้องกับบริบทของวัฒนธรรมท้องถิ่น 5) จำนวนผู้ร่วมวิเคราะห์ที่เหมาะสม 6) การยอมรับและความตั้งใจจริงของ

สมาชิก 7) ปรับกระบวนการให้ยืดหยุ่นและคล่องตัว 8) คณะผู้ดำเนินการมีความพร้อมและเชี่ยวชาญ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการที่โรงเรียนและชุมชนมีความร่วมมือในระดับที่**“ต้องทบทวน”** จนกลายเป็นวิวาทะที่ถูกนำไปเอ่ยอ้างในแวดวงต่าง ๆ ที่มีความเข้มข้นยิ่งขึ้นในปัจจุบัน (พ.ศ.2543) กระนั้นก็ตามถ้าเมื่อเชื่อตามหลัก อิทัปปัจจยตา ดังที่กล่าวไว้ในเบื้องต้นว่า สรรพสิ่งที่ปรากฏการณ์ย่อมมีเหตุเป็นแดนเกิด ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะสุ่มเสี่ยงโดยการคาดเดาเอาเองว่า **“ปฏิบัติการณ์เป็นอุบัติเหตุ”** จึงได้นำเอาหลักของ SWOT มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรคและโอกาส ในการสร้างรูปแบบความร่วมมือและหรือการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตำรวจตระเวนชายแดนที่พึงประสงค์ต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ก็เพื่อสนองตอบปรัชญาการคิดและความเชื่อเป็นการส่วนตัวว่าทั้งโรงเรียนและชุมชนต่างก็เป็นหนึ่งเดียวโดยองค์รวมที่แยกออกจากกันไม่ได้ และต้องเป็นคู่สัมพันธ์อันสุนทรอย่างมีดุลยภาพในที่สุด

6. งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

ระยะเวลาที่การจัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 จนถึงปัจจุบัน ได้มีการศึกษาวิจัยการดำเนินงานของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเพื่อปรับปรุงพัฒนามาเป็นลำดับ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้นำข้อสรุปจากการศึกษาดังกล่าวมาเสนอเพื่อเป็นพื้นฐาน ดังนี้

ปี พ.ศ. 2513 ทองใบ สายพรหมา ได้ทำการวิจัยเรื่อง **“ปัญหาเรื่องโศกทัศน์อุปกรณ์ในโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5”** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับโศกทัศน์อุปกรณ์ในโรงเรียนชาวเขาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 ในด้านการจัดหา การเลือก การให้บริการ และอุปสรรค กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูที่สอนในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เขต 5 จำนวน 128 คน จากโรงเรียนทั้งหมด 56 โรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติ ค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญของโศกทัศน์อุปกรณ์ในโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดน ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ อาคารเรียนไม่สะดวกที่จะใช้และเก็บรักษาอุปกรณ์การสอน ขาดเครื่องมือและวัสดุสิ้นเปลืองสำหรับผลิต ตัวครูไม่มีความรู้ความชำนาญในการใช้วัสดุ

อุปกรณ์ และยังไม่สามารถผลิตขึ้นใช้เองได้ ดังนั้นครูจึงมีความต้องการให้ผู้บริหารหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สนับสนุนและให้ครูมีความรู้ในการผลิตและการใช้วัสดุอุปกรณ์การสอน ช่วยจัดหาวัสดุอุปกรณ์สำเร็จรูป จัดซื้อหาวัสดุสิ้นเปลืองและเครื่องมือสำหรับผลิตอุปกรณ์การสอนขึ้นใช้ตามความต้องการของครู เพื่อจะได้ช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หนึ่งในกระบวนการเรียนการสอนชาวเขาซึ่งพูดภาษาไทยไม่ได้นั้น ครูโรงเรียนชาวเขาได้ยืนยันว่า โสตทัศนูปกรณ์ได้มีส่วนช่วยการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ ได้รับความสนใจ เกิดความสนุกในการเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุปกรณ์การสอนวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ เป็นอุปกรณ์การสอนที่ครูโรงเรียนชาวเขาต้องการเพื่อช่วยให้การเรียนสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น

ปี พ.ศ. 2524 โกศล ศรีมณี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนชาวเขา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูใหญ่และครูในโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดนเกี่ยวกับปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดนในด้านวิชาการ อาคารสถานที่ บุคลากร ธุรการ และความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ศึกษา คือ ครูใหญ่และครูในโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 35 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า สภาพโรงเรียนชาวเขาดังอยู่ห่างไกลและอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร มีอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร แลกการคมนาคม ประชาชนให้ความร่วมมือน้อย อาคารเรียนค่อนข้างเลื้อยเพื่อแต่ชาววัสดุอุปกรณ์ มีครูที่เป็นชาวเขาน้อย โดยส่วนมากเป็นครูที่มาจากท้องถิ่นอื่น การปฏิบัติงานของครูอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ครูขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน รู้สึกสับสนในการปฏิบัติตามคำสั่งและข้อเสนอแนะที่ได้รับจากหลายฝ่าย ขาดการพัฒนาบุคลากร การจัดสรรงบประมาณก็ไม่สอดคล้องกับความต้องการ และความจำเป็นของโรงเรียน และไม่เหมาะสมกับสภาพการปฏิบัติงาน ครอบครัวชาวเขามีสภาพยากจนไม่สามารถสนับสนุนการศึกษาของบุตรหลาน ฐานะทางการเงินของครูไม่มั่นคง ภาวะการครองชีพขาดสน

ปี พ.ศ. 2524 ร้อยตำรวจเอก บำเพ็ญ ใต้ประดู่ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สถานภาพโสตทัศนูปกรณ์ของโรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคมสังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนในประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานภาพโสต

ทัศนูปกรณ์ของโรงเรียนชาวเขา และประชาชนไกลคมนาคม สังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนในประเทศไทยและศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพใสทัศนูปกรณ์ เพื่อจะได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปรับปรุง กลุ่มประชากรที่ใช้ คือ ครูตำรวจตระเวนชายแดนทั่วประเทศไทย จำนวน 464 คน เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิตและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ครูตำรวจตระเวนชายแดนได้รับการสนับสนุนใสทัศนูปกรณ์จากหน่วยราชการ สถาบัน องค์การหรือมูลนิธิต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นก็ได้จากหน่วยเหนือ คือ กองกำกับการเขต ครู – นักเรียน ช่วยกันสร้างขึ้น ผู้ปกครองนักเรียนได้บริจาคให้บ้าง แต่การซื้อด้วยเงินของโรงเรียนมีน้อยเพราะทางโรงเรียนโดยครูและนักเรียนจะพยายามช่วยกันจัดหาма ซึ่งเป็นการพึ่งตนเองก่อนแล้วจึงบอกให้ทางหน่วยเหนือจัดซื้อให้ บางครั้งก็เรียกริเงินจากครูในโรงเรียนไปซื้อ

การพิจารณาเลือกใสทัศนูปกรณ์เพื่อนำมาใช้ประกอบการสอนนั้น ครูตำรวจตระเวนชายแดนพิจารณาเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่สอนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทเรียน โดยทางกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนและกองกำกับการเขตเป็นผู้เลือกซื้อและจัดหาให้เป็นส่วนใหญ่ บางครั้งครูตำรวจตระเวนชายแดนก็จะติดต่อขอยืมใสทัศนูปกรณ์จากแหล่งหรือหน่วยงานใกล้เคียง

สำหรับผลที่นักเรียนได้รับจากการเรียนการสอนโดยใช้ใสทัศนูปกรณ์นั้น พบว่านักเรียนมีความกระตือรือร้นในบทเรียนดี และมีความสนใจต่ออุปกรณ์การสอน ทำให้การสอนในช่วงเวลานั้นได้ผลดี และนักเรียนมีความเข้าใจในบทเรียนมากที่สุด

ส่วนด้านทัศนคติ และความสนใจของครูตำรวจตระเวนชายแดนที่มีต่อใสทัศนูปกรณ์นั้น พบว่าครูตำรวจตระเวนชายแดนสนใจและชอบใช้ใสทัศนูปกรณ์มาก เพราะเห็นว่ามีค่าสำคัญและมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน แต่บางโอกาสครูที่ไม่ชอบใช้ใสทัศนูปกรณ์เพราะว่าไม่มีอุปกรณ์ที่ตนต้องการ รวมทั้งสภาพห้องเรียนก็ไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้อุปกรณ์ด้วย

ปัญหา-อุปสรรคเกี่ยวกับการใช้ใสทัศนูปกรณ์ที่ครูตำรวจตระเวนชายแดนได้รับคือส่วนใหญ่ขาดการสนับสนุนทางการเงินจากโรงเรียนหรือหน่วยเหนือ ซึ่งไม่มีงบประมาณสำหรับงานด้านใสทัศนศึกษาและขาดการสนับสนุนทางด้านกำลังใจจากผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้ใหญ่ชั้นสูง แต่ไม่มีปัญหาสำหรับการขอความสนับสนุนจากเพื่อนครูด้วยกัน

สำหรับการเปรียบเทียบสถานภาพโสตทัศนูปกรณ์ในแต่ละกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน พบว่า ทุกเขตอยู่ในช่วงของเกณฑ์ปกติ ณ ค่าเฉลี่ยแห่งความเชื่อมั่นร้อยละ 90 จึงไม่แตกต่างกันในแต่ละกองกำกับการเขต

จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสภาพโสตทัศนูปกรณ์ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ผ่านมานั้นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการ สถาบัน องค์การหรือมูลนิธิต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นได้จากหน่วยเหนือ คือ กองกำกับการเขต ครู-นักเรียนช่วยกันสร้างขึ้น ครูจัดซื้อเอง ผู้ปกครองนักเรียนบริจาคให้บ้าง และปัญหาสำคัญได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ อาคารเรียนไม่สะดวกที่จะใช้และเก็บรักษาอุปกรณ์การสอน ขาดเครื่องมือและวัสดุสิ้นเปลืองสำหรับมาผลิต ตัวครูไม่มีความรู้ความชำนาญในการใช้วัสดุอุปกรณ์ และยังไม่สามารถผลิตขึ้นใช้เอง ดังนั้นครูมีความต้องการให้ผู้บริหารหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สนับสนุนและให้ครูมีความรู้ในการผลิต และการใช้วัสดุอุปกรณ์การสอน ช่วยจัดหาวัสดุอุปกรณ์สำเร็จรูป จัดหาวัสดุสิ้นเปลือง และเครื่องมือสำหรับสำหรับผลิตอุปกรณ์การสอนขึ้นใช้ตามความต้องการของครู ครูมีการพิจารณาเลือกโสตทัศนูปกรณ์เหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ ผลที่นักเรียนได้รับจากการเรียนการสอนใช้โสตทัศนูปกรณ์นั้น พบว่า นักเรียนมีความตั้งใจ สนใจ เข้าใจบทเรียน ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทักษะคติของครูมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการใช้โสตทัศนูปกรณ์ว่ามีประโยชน์ต่อการเรียน และในแต่ละกองกำกับการเขตไม่มีความแตกต่างกัน

ปี พ.ศ.2526 วิราวรรณ คมสันต์วัฒนา ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การสงเคราะห์นักเรียนและชุมชนของโรงเรียนไกลคมนาคมตำรวจตระเวนชายแดน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้การศึกษาส่งเคราะห์แก่นักเรียนและชุมชน โครงการต่าง ๆ ของโรงเรียน ซึ่งได้แก่ โครงการโรงเรียนพี่ช่วยโรงเรียนน้อง โครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาและโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตลอดจนแนวความคิดเห็นของครูตำรวจตระเวนชายแดนในการให้การสงเคราะห์แก่นักเรียนและชุมชน กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ศึกษา คือ ครูตำรวจตระเวนชายแดนที่เป็นครูใหญ่ จำนวน 72 คน และครู จำนวน 171 คน จากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั่วประเทศ โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบง่ายใช้อัตราส่วนเศษสองส่วนห้าของโรงเรียนทั้งหมดในแต่ละกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต รวมประชากรที่เป็นตัวอย่าง 2,248 คน แล้วนำมาวิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยง

เบนมาตรฐาน และนำข้อมูลของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่เป็นโรงเรียนทั้งในและนอกโครงการโรงเรียนพี่ช่วยโรงเรียนน้องมาเปรียบเทียบหาความแตกต่าง โดยใช้ค่าไคสแควร์ ผลการวิจัยพบว่าในด้านการศึกษาโรงเรียนไกลคมนาคมตำรวจตระเวนชายแดนเป็นโรงเรียนประถมศึกษาที่มีขนาดเล็ก จัดการศึกษาภาคบังคับให้แก่เด็กในวัยเรียนในห้องถิ่นห่างไกลคมนาคม ที่ตั้งของโรงเรียนมีระยะห่างจากชุมชนระดับอำเภอโดยเฉลี่ยมากกว่า 27 กิโลเมตร บุคลากรที่ทำการสอน คือ ตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งมีอัตราเฉลี่ยของครู 1 คน ต่อนักเรียน 26 คน จำนวนห้องเรียน 1 ห้องต่อนักเรียน 20 คน จำนวนครู 1 คนต่อห้องเรียน 1 ห้อง อายุการจัดตั้งโรงเรียนโดยเฉลี่ย 11 ปี ครูตำรวจตระเวนชายแดนต้องทำการสอนโดยเฉลี่ย 20 – 29 คาบต่อสัปดาห์ ในเรื่องการส่งเสริมนักเรียนและชุมชน พบว่า โรงเรียนได้จัดบริการอุปกรณ์การเรียน เครื่องแบบนักเรียน ส่วนด้านบริการชุมชน โรงเรียนพยายามที่จะให้ประชาชนได้ใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมของชุมชน นอกจากนี้ครูตำรวจตระเวนชายแดนยังคอยชี้แนะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพการเกษตร รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว และการใช้ยาสามัญประจำบ้าน

จากการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีความต้องการในด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน การผลิตสื่อการสอนเพื่อช่วยให้นักเรียนเรียนการสอนสัมฤทธิ์ผลมากขึ้น เกี่ยวกับโครงการโรงเรียนพี่ช่วยโรงเรียนน้องพบว่า ยังขาดแผนงานหรือโครงการที่ทันสมัย ขาดการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ให้บุคคลภายนอกได้ทราบ ตลอดจนขาดการติดต่อประสานงานที่เป็นระบบ นอกจากนี้โรงเรียนไกลคมนาคมตำรวจตระเวนชายแดน ยังได้จัดทำโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน และโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาอันเป็นโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งพบว่าโครงการนี้ได้มีการติดตามผลอย่างต่อเนื่องและบรรลุผลตามเป้าหมายด้วยดี

ปี พ.ศ. 2528 พันตำรวจโทสุภชัย เพ็ญโรจน์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดนของกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1 และ ภาค 3” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดนของกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1 และ ภาค 3 โดยทำการศึกษาปัญหา 5 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร ด้านธุรการ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เจ้าหน้าที่ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดนที่อยู่ในความรับผิดชอบของกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1 และ ภาค 3 จำนวน 24 คน ครูใหญ่โรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดนที่อยู่ในความรับผิดชอบของตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1 และ ภาค 3 จำนวน 40 คน ครูผู้สอนโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดนที่อยู่ในความรับผิดชอบตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1 และ ภาค 3 จำนวน 150 คน มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองใช้สอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูของโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดน ครูใหญ่ และครูเกี่ยวกับปัญหาการจัดการศึกษาด้านวิชาการ ด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร ด้านธุรการ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีปัญหายุ่งยากในระดับปานกลาง

ปี พ.ศ. 2531 พันตำรวจตรี ดิเรก พงษ์ภมร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของโรงเรียนชาวเขาและประชาชนใกล้เคียงในการพัฒนาชนบทเพื่อความมั่นคง” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนาบทบาทของโรงเรียนชาวเขาในความรับผิดชอบของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนให้เหมาะสมกับภารกิจของตำรวจตระเวนชายแดนและสอดคล้องกับแผนพัฒนาชนบทเพื่อความมั่นคงของชาติ โดยศึกษาจากเอกสารรายงานของโรงเรียนชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ จำนวน 38 โรงเรียน และจากรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนชาวเขามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชนบทเพื่อความมั่นคงของชาติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง และพบปัญหาสำคัญของการดำเนินการของโรงเรียนชาวเขา 3 ประการ ได้แก่ ความไม่เหมาะสมของหลักสูตรการเรียนการสอนกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเขา องค์กเรียนเยาวชนในโรงเรียนไม่เข้มแข็งและฐานะของครูในบางโรงเรียนยังไม่เหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนจะต้องปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลักสูตรประถมศึกษาในโรงเรียนชาวเขาให้เกิดประโยชน์โดยตรงกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเขาอย่างแท้จริง สนับสนุนองค์กเรียนเยาวชนในโรงเรียนให้เข้มแข็งมีอุดมการณ์ สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและปรับปรุงฐานะของครูให้เหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งจะเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ราชการต่อไป

จากงานวิจัยดังกล่าวพบว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในภาคเหนือที่มีนักเรียนชาวเขามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชนบทเพื่อความมั่นคงของชาติด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง ปัญหาสำคัญในการดำเนินการของโรงเรียน 3 ประการ ได้แก่ ความไม่เหมาะสมของหลักสูตรการเรียนการสอนกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเขา องค์การเยาวชนในโรงเรียนไม่เข้มแข็งและฐานะของครูในบางโรงเรียนยังไม่เหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนจะต้องปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลักสูตรประถมศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (ชาวเขา) ให้เกิดประโยชน์โดยตรงกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเขาอย่างแท้จริง สนับสนุนองค์การเยาวชนในโรงเรียนให้เข้มแข็ง มีอุดมการณ์ สามารถดำเนิน กิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง และปรับปรุงฐานะของครูให้เหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย

ปี พ.ศ. 2532 นภา คงเมือง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนตามสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของครูใหญ่และครูผู้สอน ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูใหญ่และครูผู้สอน ประจำปี 2531 จำนวน 55 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามครูใหญ่และครูผู้สอน และแบบสังเกต ผลการวิจัยพบว่า ครูใหญ่มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในด้านการบริหาร และการนิเทศการศึกษา มีการปฏิบัติมากในข้อที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ให้คำปรึกษาแก่ครูได้ นอกเหนือจากการเรียนการสอนและมีความคาดหวังในการปฏิบัติมากที่สุดข้อที่เน้นให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแนวทางที่ส่งเสริมประชาธิปไตยและความคิดสร้างสรรค์ ความสัมพันธ์กับครูผู้สอน ครูใหญ่มีการปฏิบัติมากในข้อที่กระตุ้นให้ครูผู้สอนมีความคิดริเริ่มในการทำงาน และมีความคาดหวังในการปฏิบัติมากที่สุด ข้อที่มีความเป็นกันเองกับครูผู้สอน สามารถพบได้ทุกเวลาเมื่อมีปัญหา ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ครูใหญ่มีการปฏิบัติมากในข้อที่ได้รับความสนใจ ร่วมมือและช่วยเหลือจากผู้ปกครอง ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีความคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องกันในด้านหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน คือ มีการปฏิบัติน้อยในข้อที่นักเรียนได้รับการฝึกให้มีความสนใจและสังเกตสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน ถูกต้องและมีความคาดหวังในการปฏิบัติมากในข้อที่ครูใช้คู่มือครูเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ครูมีการ

ปฏิบัติน้อยและมีความคาดหวังในการปฏิบัติมากในเรื่องการดูแลความเรียบร้อยของที่เก็บอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษามีการปฏิบัติน้อยในข้อที่ครูใหญ่สนใจ และเห็นความสำคัญของการนิเทศ มีการตรวจเยี่ยมให้คำแนะนำด้านการสอนอยู่เสมอ และมีความคาดหวังในการปฏิบัติมากในข้อที่ครูใหญ่เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศการสอนในโรงเรียน

ผลของการวิจัยยังพบว่า บทบาทของครูตำรวจตระเวนชายแดนในการจัดการศึกษาเด็กวัยก่อนเรียนตามสภาพความเป็นจริงและตามความคาดหวังนั้นครูใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในการบริหารและการนิเทศ ครูใหญ่มีความคาดหวังในการปฏิบัติมากในด้านเน้นให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การส่งเสริมประชาธิปไตยและความคิดสร้างสรรค์ ความสัมพันธ์กับครูผู้สอน ความเป็นกันเองกับครูผู้สอนพบได้ตลอดมา และในด้านที่ผู้ปกครองให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ครูใหญ่มีการปฏิบัติมากในด้านกระตุ้นให้ครูผู้สอนมีความคิดริเริ่มในการทำงาน และในด้านการได้รับความสนใจ ร่วมมือและช่วยเหลือจากผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมนักเรียน ครูผู้สอนมีความคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องกันในด้านหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีความคาดหวังในการปฏิบัติมากในข้อที่ครูใช้คู่มือครูเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน แต่มีการปฏิบัติน้อยในข้อที่ให้นักเรียนได้รับการฝึกความสนใจและสังเกตสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน ถูกต้อง ครูมีการปฏิบัติน้อย แต่มีความหวังในการปฏิบัติมากในเรื่องการดูแลอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน มีการปฏิบัติในข้อที่ครูใหญ่สนใจและเห็นความสำคัญของการนิเทศ แต่มีความคาดหวังในการปฏิบัติมากในข้อที่ครูใหญ่เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศการสอนในโรงเรียน

ปี พ.ศ. 2533 สายยนต์ สุวรรณเกตุ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในจังหวัดปราจีนบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในจังหวัดปราจีนบุรี ประชากร กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหาร ครู จำนวน 85 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2531 จำนวน 39 คน จากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 12 โรงเรียน และเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนของกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน 12 จำนวน 3 คน ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบด้านการศึกษามีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสำรวจ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ

คำขวัญเฉลิมเลขนคริต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในจังหวัดปราจีนบุรี สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 12 เริ่มจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2515 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ยากจนอยู่ห่างไกลคมนาคมให้มีความรู้ ความสามารถ อ่านออก เขียนได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ปัจจุบันโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่เปิดทำการสอนในจังหวัดปราจีนบุรี ส่วนใหญ่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ประชาชนในหมู่บ้านประสบปัญหาความยากจน บางหมู่บ้านได้รับผลกระทบจากการสู้รบของกองกำลังต่างชาติ และผู้ก่อการร้ายอยู่เสมอ สำหรับสภาพทางการศึกษา พบว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนได้ดำเนินงานตามนโยบายและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน การเรียนการสอนใช้หลักสูตรประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2521 โดยมีครูตำรวจตระเวนชายแดนและครูช่วยสอนทำหน้าที่สอน ซึ่งครูเหล่านี้ยังขาดความรู้ ความชำนาญในการสอน ด้านอาคารสถานที่ส่วนใหญ่เป็นอาคารแบบชั่วคราว ในด้านงบประมาณโรงเรียนได้รับงบประมาณจากกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน และจากผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งนับว่ายังไม่พอเพียงต่อการดำเนินงานของโรงเรียน ส่วนรายจ่ายของโรงเรียนนั้นจ่ายไปในโครงการอาหารกลางวันมากที่สุด สำหรับด้านความร่วมมือที่ได้รับนั้น โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ด้วยปัญหาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาในเรื่องสภาพพื้นที่ตั้งของโรงเรียน การคมนาคมไม่สะดวก บุคลากรไม่เพียงพอและขาดความรู้ ความชำนาญในการสอน ขาดแคลนในด้านงบประมาณและวัสดุที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงานของโรงเรียน ส่วนปัญหาของนักเรียนพบว่ามีปัญหาในเรื่องนักเรียนขาดเรียนบ่อย เนื่องจากปัญหาสุขภาพ และความจำเป็นในการช่วยเหลือผู้ปกครองทำงาน แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้แก่ การส่งเสริมความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีสภาพดีขึ้น การจัดสรรอัตรากำลังครูเพิ่มขึ้น และการอบรมให้ความรู้ในด้านการสอนแก่ครู ส่วนการแก้ปัญหาของนักเรียนมีข้อเสนอว่าโรงเรียนควรชี้แจงให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาให้มากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2534 สันทนีย์ ผาสุก ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การปฏิบัติงานของครูตำรวจตระเวนชายแดนในการพัฒนาจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนในถิ่นทุรกันดาร”

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของตำรวจตระเวนชายแดนในการพัฒนาจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนในถิ่นทุรกันดารในด้านการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้านการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในฐานะผู้นำการปฏิบัติการและเป็นที่ปรึกษา และในฐานะผู้ร่วมงานและผู้อำนวยความสะดวก และด้านปัญหา และอุปสรรคของครูตำรวจตระเวนชายแดนในการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน ตัวอย่างประชากรเป็นครูตำรวจตระเวนชายแดนจำนวน 824 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนที่ปฏิบัติมาก คือ กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ จัดเนื้อหาสาระ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน และวัดผล ประเมินผล ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และสื่อการเรียนการสอนที่ใช้มากที่สุดคือหนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์ขึ้น การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ปฏิบัติมาก คือ จัดกิจกรรมทางด้านการเกษตรเพื่อโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน และเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน จัดประชุมครู ผู้ปกครอง และนักเรียนเพื่อร่วมกันวางแผนการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และวัดผลประเมินผลโดยการให้คะแนนพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงถึงความมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ครูในฐานะผู้นำการปฏิบัติการและเป็นที่ปรึกษากิจกรรมที่ปฏิบัติมาก คือ การกระตุ้นเยาวชน และประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้เขามามีส่วนร่วมในโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ครูในฐานะผู้ร่วมงานและผู้อำนวยความสะดวก กิจกรรมที่ปฏิบัติมากคือ การร่วมมือกับเยาวชน และประชาชนในการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนที่ครูตำรวจตระเวนชายแดนพบว่า เป็นปัญหามากที่สุด คือ การขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย การขาดงบประมาณสำหรับจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการที่ประชาชนไม่เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมตามลำดับ

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น ครูตำรวจตระเวนชายแดนพัฒนาจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนโดยมีบทบาทด้านการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรม การวัดผลประเมินผลตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการโดยมีสื่อ

การเรียนรู้เป็นหนังสือเรียนเป็นหลัก ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยเฉพาะด้านการเกษตร การจัดประชุมผู้ปกครอง การให้คะแนนพฤติกรรมนักเรียนแสดงถึงการมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยเป็นทั้งผู้นำ คือ เป็นตัวกระตุ้นเยาวชน ประชาชนเป็นที่ปรึกษา ผู้ร่วมงาน และผู้อำนวยความสะดวก โดยเฉพาะด้านการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่นและการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน และมีปัญหาด้านการขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยและงบประมาณจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการที่ประชาชนไม่เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมการจัดการเรียนการสอนในห้อง โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรม การวัดผลประเมินผลตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการโดยมีสื่อการเรียนรู้เป็นหนังสือเรียนเป็นหลัก การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยเฉพาะด้านการเกษตร การจัดประชุมผู้ปกครอง การให้คะแนนพฤติกรรมนักเรียนแสดงถึงการมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนโดยเป็นทั้งผู้นำ คือ เป็นตัวกระตุ้นเยาวชน ประชาชนเป็นที่ปรึกษา ผู้ร่วมงาน และผู้อำนวยความสะดวก โดยเฉพาะด้านการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่นและการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน และมีปัญหาด้านการขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยและงบประมาณจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการที่ประชาชนไม่เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

ปี พ.ศ. 2534 พันตำรวจโท พีระ พุ่มพืชมธุระ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในเขตกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 1” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ศึกษาปัจจัยด้านตัวนักเรียนด้านโรงเรียนและด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียนที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และครูผู้สอนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในเขตกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1 และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นบันได ซึ่งผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตอยู่ในเกณฑ์คะแนนเฉลี่ย 23.53 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 50.07 และตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตจำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่ ประสบการณ์การสอนของครู ความเป็น

ผู้นำทางวิชาการของครูใหญ่และความคาดหวังของนักเรียน เมื่อจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตัวแปรอิสระเหล่านี้ ร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตได้ร้อยละ 23.51 ที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จากงานวิจัยดังกล่าวพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ย 23.53 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 50.07 และตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อการเรียน ได้แก่ ประสบการณ์การสอนของครู ความเป็นผู้นำทางวิชาการของครูใหญ่ และความหวังของนักเรียน

ปี พ.ศ. 2535 ร้อยตำรวจเอก จักรกฤษณ์ คุ้มรอบ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการบริหาร โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 3” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 3 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 54 โรงเรียน และครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจำนวน 54 คน สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบตรวจสอบรายการและแบบมาตราส่วนประมาณค่าวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 3 ด้านสภาพของครูส่วนใหญ่มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาและพักที่โรงเรียนหรือในหมู่บ้านที่โรงเรียนตั้งอยู่ ด้านสภาพของนักเรียนโรงเรียนทั้งหมดจัดเสนอระดับประถมศึกษาให้นักเรียนเดินมาโรงเรียนด้วยเท้ามีปัญหามากในฤดูฝน ผู้ปกครองมีอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน และหาของป่า ด้านสภาพอาคารสถานที่ โรงเรียนส่วนใหญ่มีพื้นที่มากกว่า 10 ไร่ ตั้งอยู่บนที่ระหว่างภูเขา มีอาคารเรียนและอาคารประกอบไม่เพียงพอ มีแหล่งน้ำสำหรับบริโภค และมีสภาพอันเหมาะสมกับการเกษตรกรรม ด้านสภาพแวดล้อมของโรงเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่อยู่ห่างจากอำเภอระหว่าง 21 – 40 กิโลเมตร อยู่ห่างจากถนนหลักในหมู่บ้านไม่เกิน 1 กิโลเมตร อยู่ห่างจากสถานีอนามัยมากกว่า 2 กิโลเมตร มีประชาชนในเขตบริการน้อยกว่า 60 ครอบครัว โรงเรียนประถมศึกษาที่ใกล้ที่สุดอยู่ห่างจากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน 5 กิโลเมตร สภาพปัญหาที่พบจากการวิจัย พบว่า โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนมีวัตถุประสงค์ ให้

ความรู้ความสามารถ อ่านออกเขียนได้ พัฒนาคุณภาพชีวิตและเยาวชนในท้องถิ่น
 ทุรกันดาร สภาพของโรงเรียนห่างไกลคมนาคม ท้องถิ่นทุรกันดาร ครูขาดความรู้ ความ
 ชำนาญการสอน ครูไม่เพียงพอ แต่ครูเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมในชุมชนโดยเฉพาะ
 ด้านการเกษตรและรักษาพยาบาล นักเรียนขาดโรงเรียนบ่อย ต้องช่วยผู้ปกครองทำงาน
 อยู่ห่างไกลโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียนสภาพยากจน ขาดแคลนงบประมาณการซ่อมแซม
 อาคารเรียน สื่อการเรียน วัสดุอุปกรณ์และคู่มือครู อาคารเรียนเป็นอาคารชั่วคราว

ปี พ.ศ. 2539 พนิดา ศรีธรรมา ได้วิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาของโรงเรียนตำรวจ
 ตระเวนชายแดนที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคต่างกัน” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือเปรียบเทียบ
 สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคต่าง
 กัน ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการใช้การสำรวจกับโรงเรียนตำรวจ
 ตระเวนชายแดน 4 ภูมิภาค จำนวน 34 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม
 จำแนกเป็นผู้บริหาร 34 คน ครู 187 คน นักเรียน 389 คน ผู้นำชุมชน 34 คน

ผลการวิจัยมี 6 ข้อคือ 1) สภาพหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนตำรวจตระเวน
 ชายแดนในทุกภูมิภาคอยู่นอกเขตสุขภาพห่างไกลชุมชนเมือง และประชาชนมีอาชีพ
 เกษตรกรรม 2) สภาพบริเวณโรงเรียนในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่
 ราบ ส่วนในภาคเหนือและภาคใต้เป็นภูเขา 3) สภาพการศึกษาด้านวิชาการของโรงเรียน
 ในแต่ภูมิภาคมีการจัดกิจกรรมวิชาการเพิ่มเติมจากหลักสูตรซึ่งแตกต่างกันตามสภาพ
 เศรษฐกิจ สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น สภาพทางการศึกษาด้านบุคลากร มีการ
 จัดครูเข้าสอนตามความสมัครใจและความสะดวกเป็นอันดับแรก มีการกำหนดผู้รับผิดชอบ
 มีการกำกับนิเทศชัดเจน มีการพัฒนาบุคลากรด้านการสอน มีการประเมินรายเดือน
 สภาพทางการศึกษาด้านกิจการนักเรียน มีเกณฑ์การรับนักเรียนแต่มีความแตกต่างระหว่าง
 ภูมิภาค ในด้านการบริการสุขภาพ และจัดอาหารกลางวัน สหกรณ์ การติดตามผล
 นักเรียนที่สำเร็จการศึกษา สภาพทางการศึกษาด้านธุรการ และการเงิน ส่วนใหญ่ขาด
 ครูภัณฑ์ห้องธุรการ บุคลากรทุกภูมิภาค สภาพทางการศึกษาด้านอาคารสถานที่ ส่วน
 ใหญ่มีสภาพใช้การได้ปานกลางและต้องปรับปรุง โดยมีความแตกต่างระหว่างภูมิภาคใน
 ด้านเรือนเพาะชำ ถังประปา สนาม ที่ฝึกสอน สภาพทางการศึกษาด้านความสัมพันธ์
 ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ส่วนใหญ่มีการประชุมผู้ปกครอง การบริการทางวิชาการ

สุขภาพอนามัย การร่วมงานประเพณีท้องถิ่น การเชิญประชาชนร่วมกิจกรรมของโรงเรียน และให้ชุมชนช่วยเหลือด้านแรงงานหรือวัสดุอุปกรณ์ จัดโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน

4) ปัญหาของโรงเรียนพบว่า มีปัญหาด้านสภาพทางการศึกษาด้านธุรการและการเงิน และปัญหาสภาพหมู่บ้านเป็นอันดับแรก 5) เมื่อเปรียบเทียบปัญหาของโรงเรียน พบว่า โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ มีความแตกต่างในปัญหาสภาพหมู่บ้านและปัญหาสภาพทางการศึกษาด้านวิชาการและด้านกิจการนักเรียน 6) แนวทางการพัฒนาตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่สำคัญเป็นอันดับแรกที่ทุกภูมิภาคต้องการทำ คือ การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และจัดหนังสือเรียน สื่อ อุปกรณ์การเรียนให้เพียงพอและทันเวลา การจัดจำนวนครูให้เพียงพอ และมีคุณวุฒิทางการศึกษา มีภูมิสำเนาในพื้นที่ มีงบประมาณ กิจกรรมนักเรียน มีครูภักดิ์ที่จำเป็นด้านธุรการ จัดสภาพอาคารเรียนที่เอื้อต่อการเรียน และมีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนยอมรับ และเห็นความสำคัญของการศึกษา

ปี พ.ศ. 2543 พจณี เทียมศักดิ์ ได้ศึกษาเรื่อง “ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน” โดยศึกษาจากชุมชนทุรกันดาร ที่มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนตั้งอยู่ในหลายพื้นที่วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษาแบบแผนกระบวนการ และเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดการเรียนรู้ ในระบบโรงเรียนและชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าแบบแผนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนมี 3 แบบ ได้แก่ 1) แบบแผนการเรียนรู้ทางเดียว หรือ การเรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลาง 2) แบบแผนการเรียนรู้แบบยืดมาตรฐานเดียวกัน หรือ การเรียนรู้แบบลักษณะเดียว 3) แบบแผนการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อแบบแผนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนได้แก่ เงื่อนไขที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายจากส่วนกลางและเงื่อนไขบริหารจัดการแบบราชการในโรงเรียนในเรื่องโครงสร้างการบริหาร การคัดเลือกครู การแต่งตั้งบุคลากรในโรงเรียน การโยกย้าย การแต่งตั้งผู้บริหาร การพิจารณาความดีความชอบ

การเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน มี 4 มิติ คือ 1) ความรู้และระบบความรู้ในเรื่องการทำนา การหาอาหาร การทำจักรสาน ทอผ้า การเพาะพันธุ์พืช และสมุนไพร 2) การสั่งสมและการกระจายความรู้ ซึ่งมีการกระจายความรู้ภายในครอบครัวและเครือญาติ การกระจายความรู้ผ่านผู้นำ การบอกเล่าแบบปากต่อปากจากคนในหมู่บ้านเดียวกัน การรวมกลุ่มจับกลุ่มพูดคุย การอ่านเอกสารที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดจากศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม จารีต ธรรมเนียม และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทัศน-

ศึกษา การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ การละเล่นพื้นบ้าน : บทกลอนลำ และการรณรงค์
 3) สถาบันซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ ครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกในครัวเรือน วัด ซึ่งเป็นสถาบันถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกในครัวเรือน และปราชญ์ชุมชน ในฐานะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เฉพาะด้าน 4) การสร้างสรรค์ปรับปรุงและระบบความรู้

แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน มี 2 แบบ ด้วยกัน คือ 1) การเรียนรู้แบบเท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแนวนอน ซึ่งมีลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย และผ่อนปรนเข้าหากันของชาวบ้านและโรงเรียน โดยที่ทุกฝ่ายจะมีความเท่าเทียมและเสมอภาคในเรื่องต่าง ๆ 2) การเรียนรู้แบบไม่เท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแบบแนวตั้ง ปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้ความคิดของตนเองเป็นหลัก ยึดในความคิดไม่ฟังความคิดเห็นของคนอื่น ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งคิดว่าตนเองไม่มีสิทธิ์ หรือเอกสิทธิ์ที่จะแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบไม่เท่าเทียมกัน

พิจารณาจากงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ที่ผ่านมาแทบทุกเรื่อง เป็นการเสนอผลการศึกษารวบรวม หรือเสนอผลการค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการจัดการศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และมีบางเรื่องได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาวัดด้วย แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นการวิจัยพัฒนา กระบวนการวิจัยไม่ได้เป็นการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จุดหมายที่แท้จริงของการวิจัยเพียงเพื่อประกอบเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระดับต่าง ๆ จึงเป็นความจำเป็นที่การศึกษาวิจัยครั้งนี้และต่อ ๆ ไป จะต้องให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติจริง ผู้วิจัย ผู้มีส่วนได้เสีย ผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรจะได้เป็นผู้เข้าไปมีบทบาทในการร่วมกันแก้ปัญหา และพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน แล้วศึกษาผลการแก้ปัญหาและผลการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นการดำเนินงานที่นำไปสู่การบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาของประเทศโดยรวมต่อไป

บทที่ 3

บริบทของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนภาคใต้

1. บริบทของภาคใต้

1.1 ภูมิศาสตร์ ภาคใต้

ของประเทศไทยปรากฏพิภพทางภูมิศาสตร์ ตั้งอยู่เส้นรุ้งที่ 11 องศา 42 ลิปดาเหนือ โดยนับตั้งแต่อำเภอท่าแซะ และอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร ลงไปถึงเส้นรุ้งที่ 5 องศา 37 ลิปดาเหนือที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ส่วนกว้างอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ 93 องศา 13 ลิปดาตะวันออกกับเส้นแวงที่ 102 องศาตะวันออก พื้นที่เป็นแหลมทอดยาวจากเหนือลงมาได้ มีทะเลขนานอยู่ทั้ง 2 ด้าน ช่วงที่กว้างที่สุดประมาณ 232 กิโลเมตร ระหว่างจังหวัดพังงากับนครศรีธรรมราช ช่วงที่แคบที่สุดอยู่ที่บริเวณคอ

ภาพที่ 8 พื้นที่ศึกษาวิจัยในภาคใต้

ที่มา : www.neotrino.kmitl.ac.th

คอแคบประมาณ 50 กิโลเมตร ชายฝั่งทะเลทั้งด้านอ่าวไทยและด้านทะเลอันดามันมีความยาวรวมกัน 1,672 กิโลเมตร ภาคใต้มีพื้นที่รวม 70,189 ตารางกิโลเมตร มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านคือ สหภาพพม่าด้านจังหวัดชุมพรและระนอง และสหพันธรัฐมาเลเซียด้านจังหวัดสตูล สงขลา ยะลา และนราธิวาส

สภาพภูมิประเทศของภาคใต้เป็นคาบสมุทรอยู่ระหว่างอ่าวไทยกับทะเลอันดามัน พื้นที่ร้อยละ 40 เป็นแนวภูเขาและเนินเขามีที่ราบชายฝั่งอยู่ทางด้านตะวันออก พื้นที่ฝั่งตะวันตกกับฝั่งตะวันออกมีความสูงเฉลี่ยแตกต่างกันมาก ฝั่งตะวันตกมีความสูงเฉลี่ย 1,100 เมตร ฝั่งตะวันออกความสูงเฉลี่ย 60 เมตร จากระดับน้ำทะเล แนวภูเขาที่สำคัญ คือ **ทิวเขาภูเก็ต** แนวเขาที่แยกต่อมาจากแนวเขาตะนาวศรี ทอดยาวลงไปทางจังหวัดระนอง พังงา และภูเก็ต อีกแนวหนึ่ง คือ แนว **ทิวเขานครศรีธรรมราช** จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี ลงไปต่อกับ**ทิวเขาบรรทัด** ผ่านจังหวัด ตรัง พัทลุง สงขลา และ สตูล ไปจรดกับ **ทิวเขาสันกาลาคีรี** ซึ่งเป็นทิวเขากั้นเขตแดนประเทศไทย กับสหพันธรัฐมาเลเซีย ภาคใต้มีแม่น้ำสั้น ๆ หลายสาย เช่น แม่น้ำท่าตะเภา ที่ชุมพร แม่น้ำกระบือ แม่น้ำหลังสวน แม่น้ำตาปี แม่น้ำปากพนัง แม่น้ำกันตัง แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำสายบุรี เป็นต้น มีทะเลสาบที่มีความสำคัญเป็นแหล่งปลูกข้าว แหล่งใหญ่ของภาคใต้คือ ทะเลสาบสงขลา สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของภาคใต้เป็นเขตร้อนชื้น มีฝนตกชุก เพราะได้รับอิทธิพลของมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านอ่าวไทย และมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดผ่านทะเลอันดามัน เนื่องจากความสูงของพื้นแตกต่างกัน ประกอบกับการวางตัวของแนวทิวเขาขวางทิศทางของลมมรสุม จึงมีฝนตกชุกด้านที่ลมปะทะ เช่น จังหวัดระนอง พังงา จะมีฝนตกชุกตลอดปี (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 2529, 1 : 2578)

1.2 การตั้งถิ่นฐานในภาคใต้ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ยุคก่อนในภาคใต้จะเป็นไปตามลักษณะของภูมิศาสตร์ ซึ่งมีสองลักษณะ คือ กลุ่มคนที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ภูเขาและที่สูงกับกลุ่มคนที่ตั้งหลักแหล่งในที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ และชายทะเล กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ภูเขา และที่ราบสูงต้องดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์ เก็บผลิตภัณฑ์จากป่า หักสร้างถางพงเผาป่าเพื่อปลูกพืชและย้ายที่ทำกินอยู่ตลอดเวลา คนกลุ่มนี้จึงไม่มีโอกาสตั้งหลักแหล่งถาวร และไม่สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่จนสามารถตั้งรัฐได้ กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำนาอาศัยน้ำจากแม่น้ำ หรือน้ำฝนจากธรรมชาติ ใช้เวลาต่อเนื่องกันนานในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตการตั้งชุมชนจึงอยู่กันอย่างถาวร และทวีจำนวนมากขึ้น ๆ จนสามารถตั้งเป็นบ้านเมือง เป็นรัฐที่จัดระเบียบการปกครองของตนเองได้ ที่สำคัญการรวมตัวของผู้คนจะต้องมีอำนาจเป็นแกนกลาง หัวเมืองสำคัญที่มีอำนาจครองผืนแผ่นดินอื่นในสมัยประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจึงมักจะเป็นเมืองที่มีพื้นที่ทำนา หรือพื้นที่ราบกว้างขวางและเพียงพอ

ในภาคใต้ของไทย เมืองที่มีพื้นที่ที่มีลักษณะดังกล่าวมีไม่มากนัก เช่น ไชยา นครศรีธรรมราช พัทลุง และปัตตานี เป็นต้น

จากการศึกษาทางโบราณคดี พบว่า ภาคใต้ของไทยมีการตั้งชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดีที่สำคัญกระจายทั่วพื้นที่ภาคใต้ เช่น แหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร แหล่งโบราณคดีท่าชนะ แหล่งโบราณคดีพุมเรียง และแหล่งโบราณคดีเขาศรีวิชัยในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แหล่งโบราณคดีในเขตอำเภอสิชล อำเภอกาบัง อำเภอบางขัน และอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช แหล่งโบราณคดีในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา แหล่งโบราณคดีอำเภอยะรังจังหวัดปัตตานี แหล่งโบราณคดีเกาะคอเขา อำเภอตะกั่วป่าจังหวัดพังงา แหล่งโบราณคดีควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ เป็นต้น (ปริชา นุ่นสุข 2534 : 7) ร่องรอยการตั้งบ้านเมืองในภาคใต้สมัยก่อนประวัติศาสตร์อยู่ทางฝั่งอ่าวไทยเป็นส่วนใหญ่ ส่วนฝั่งตะวันตกฝั่งทะเลอันดามันคนพื้นเมืองอาศัยอยู่เป็นชุมชนเล็ก ๆ เพราะพื้นที่ราบน้อย

เมื่อเริ่มต้นยุคประวัติศาสตร์ราว พ.ศ. 500 – 600 มีหลักฐานในวรรณกรรมเรื่องมิลินทปัญหาและคัมภีร์มหานิทเทส กล่าวถึงเมืองท่าในภาคใต้หลายเมือง เช่น เมืองตักโกละ (ตะกั่วป่า) เมืองโกปปัญา (กระบี่) เมืองกะมะลิ (ตามพรลิงค์ นครศรีธรรมราช) เมืองสุราษฎร์ (สุราษฎร์ธานี) เมืองพันพัน (พุนพิน) (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ 2524 : 62-92)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 – 18 หลักฐานทางเอกสารจำนวนมากกล่าวถึงอาณาจักรสำคัญในภาคใต้ 2 อาณาจักร คือ **“ศรีวิชัย”** และ **“ตามพรลิงค์”** โดยเฉพาะในช่วงศตวรรษที่ 18 อาณาจักรตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราช เป็นเมืองศูนย์กลางของความเจริญเรียกว่าเมือง **“สิบสองนักษัตร”** มีเมืองบริวาร 12 เมือง คือ

เมืองสาย (สายบุรี)	ปีชวด	ตราหนู
เมืองตานี (ปัตตานี)	ปีฉลู	ตราวัว
เมืองปาหัง (กะลันตัน)	ปีเถาะ	ตรากระต่าย
เมืองไทร (ไทรบุรี)	ปีมะโรง	ตรางูใหญ่
เมืองพัทลุง	ปีมะเส็ง	ตรางูเล็ก
เมืองตรัง	ปีมะเมีย	ตราม้า

เมืองชุมพร	ปีมะแม	ตราแพะ
เมืองบันทายสมอ	ปีวอก	ตราวานร
เมืองสะอูเลา	ปีระกา	ตราไก่
เมืองตะกั่วกลาง	ปีจอ	ตราสุนัข
เมืองกระ (กระบุรี)	ปีกุน	ตราสุกร

เมื่อเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 19 – 20 ศูนย์กลางของประเทศไทยคือกรุงสุโขทัย เริ่มมีอำนาจมากขึ้นเรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี อาณาจักรและหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคใต้ก็รวมกันเข้าเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน

จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์จะพบว่าอารยธรรมจากอินเดียเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในพื้นที่ภาคใต้มายาวนาน อักษรในจารึกโบราณที่แบบในสาขาภาคใต้เป็นอักษรสันสกฤต อักษรบาลี และอักษรปัลลวะ ศาสนาที่เคยมีอิทธิพลในภาคใต้มาก่อนคือศาสนาพราหมณ์ และตามมาด้วยศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ การจัดระบบการปกครองบ้านเมืองล้วนแต่เป็นแบบที่อินเดียเคยใช้มาก่อน เมื่อประสมประสานกับชนชาวพื้นเมืองในภาคใต้ที่มีอยู่ดั้งเดิม อารยธรรมในภาคใต้ของชุมชนไทยจึงเกิดมีเอกลักษณ์ของตนเองขึ้นอีกรูปแบบหนึ่งเนื่องจากภาคใต้ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมจีน รวมทั้งวัฒนธรรมตะวันออกกลางด้วย ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลามจึงเข้ามาแพร่ขยายในภาคใต้จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะศาสนาพุทธ ลัทธิลังกาวงศ์ ได้ขยายจากนครศรีธรรมราชขึ้นไปถึงกรุงสุโขทัย ดังความในจารึกที่รู้จักกันดีว่า “สังฆราช ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลอกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคน ลูกแต่่นครศรีธรรมราช” ปัจจุบันประชาชนภาคใต้จึงมีหลากหลายชาติพันธุ์และหลากหลายวัฒนธรรม มีทั้งชาวไทยพุทธ ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยมุสลิม และชนกลุ่มดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่บ้าง เช่น และเงาะซาไก

1.3 สังคม การเมือง การปกครอง จากหลักฐานและการศึกษาทางประวัติศาสตร์เป็นที่ประจักษ์กันแล้วว่าภาคใต้ มีพัฒนาการทางสังคมและการเมืองยาวนาน เพราะมีการติดต่อค้าขาย รับและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับดินแดนที่พัฒนาสูงสุดของแต่ละยุคสมัย ภาคใต้มีร่องรอยของชุมชน บ้านเมือง รัฐ อาณาจักรมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 10 (อาคม พัณณิยะ

2534 : 111) มีพัฒนาการทางสังคมและการเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เมื่อภาคใต้รวมเข้ากับอาณาจักรสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ มิติทางวัฒนธรรมหลายส่วนจึงยังมีความแตกต่างกัน ประกอบกับความแตกต่างของชาติพันธุ์การขยายตัวของศาสนาอิสลามและการอพยพเข้ามาของชาวจีนทำให้ภาคใต้มีปัญญทางสังคมและการเมืองมาตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภาพของภาคใต้ในศตวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2443 - 2543) นั้น ถูมองว่า อุดมไปด้วยทรัพยากร แต่บ้านเมืองสกปรกรกรุงรังเต็มไปด้วยประชากรที่มีปัญหา ไม่รู้จักหน้าที่ มีแต่เรียกร้องสิทธิมีกระบวนการต่าง ๆ คอยก่อความไม่สงบวุ่นวายต่าง ๆ อยู่มาหลายกระบวนการทางราชการถึงกับต้องจัดตั้งศูนย์อำนวยการประสานราชการภาคใต้ (ศอ.ปต.) ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาทางการเมืองการปกครองเป็นหน่วยงานราชการพิเศษเพียงแห่งเดียวของประเทศ

กล่าวเฉพาะสังคมและการเมืองภาคใต้ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา เมื่อหัวเมืองต่าง ๆ มีตัวแทนจากส่วนกลางไปปกครองก็เกิดการต่อต้านขึ้นในใจ มีการแสดงออกทั้งต่อหน้าและลับหลังภาพของคนภาคใต้ที่เป็น**ภาพตายตัว** (Sterio type) ในสายตาของคนทั่วไปคือ **หัวหมอรักพวกพ้องจนเกินเหตุ** (สะท้อนสามัคคี) และ**คนใต้คบยาก** เป็นเพราะความที่เคยอิสระ เคยปกครองตนเองมาก่อน ประกอบกับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การต่อต้านอำนาจปกครองของทางราชการด้วยการก่อตั้งชุมนุมโจรตั้งกลุ่มไพร่หนีนายในสมัยแรกๆ จนมาถึงขบวนการโจรก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน (ขก.) ขบวนการโจรจีนคอมมิวนิสต์ (จคม.) และผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) ในระยะต่อมา ทำให้พัฒนาการโดยรวมของภาคใต้ ค่อนข้างจะช้ากว่าภูมิภาคอื่น

ล้อม เพ็งแก้ว (2534 : 120 - 121) ได้วิเคราะห์ปัญหาสังคมและการเมืองภาคใต้ระยะที่ผ่านมาว่า ราชการมีพัฒนาการในการใช้อำนาจปกครอง ชาวบ้านก็มีพัฒนาการการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ ต่างฝ่ายต่างก็มีรูปแบบพิสดารซับซ้อนมาจนปัจจุบัน เช่น เมื่อถูกเก็บภาษีมากขึ้น ประกอบอาชีพแต่น้อยเพื่อจะได้เสียภาษีน้อยๆ เมื่อมีกฎหมายโจร 5 เล้น ก็ปลุกบ้านเรือนให้ห่างกันเกิน 5 เล้น เมื่อถูกเกณฑ์ไปช่วยราชการส่วนกลางก็หนีไปอยู่ป่าเมื่อถูกปกครองหนัก ๆ ขึ้นก็ตั้งชุมชนอยู่ชายขอบเขตเมือง ในที่สุดเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างพัฒนาการมาระยะหนึ่ง ชุมชนก็ต้องรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนเอง ปัจจุบันนี้ชุมชนภาคใต้มีกลุ่มชุมชนพัฒนาเป็นเครือข่ายหมู่บ้าน

มีกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มร้านค้า กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอุตสาหกรรมย่อย ที่มีความ

เข้มแข็งมากกว่าในภาคใด ๆ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพูนศักดิ์ ปานิกรประเสริฐ 2540 : 40) ซึ่งมองย้อนกลับไปถึงประวัติศาสตร์ของภาคใต้ จะพบว่าปัจจัยหลายประการที่เป็นเหตุหัวเมืองต่าง ๆ มีลักษณะคานอำนาจรัฐ ชุมชนจำนวนมากปฏิเสธรัฐและปฏิเสธระบบทุนนิยม มองว่ารัฐและระบบทุนนิยมเป็นสถาบันภายนอกที่เข้ามาขูดรีดและเอารัดเอาเปรียบชุมชน

สงบ สงเมือง (2534 : 116) เสนอความเห็นไว้ว่าการรับเอาวัฒนธรรมประชาธิปไตยมาจากสังคมตะวันตกนั้น แท้จริงแล้วเป็นความพยายามของกลุ่มคนไทยที่มีการศึกษาดี ได้รับการศึกษาและทำธุรกิจติดต่อกับต่างประเทศ ส่วนคนไทยในสังคมชนบทน้อยคนที่จะรู้เรื่องและเข้าใจระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง สังคมของคนไทยภาคใต้ได้รับการหล่อหลอมให้เป็นคนรักอิสระจะทำกิจกรรมทางสังคมใด ๆ ต้องบอกกล่าวพูดจากันให้ตกลงเสียก่อน ซึ่งสอดคล้องกับระบบ หลักการประชาธิปไตย แต่ฐานที่มาแตกต่างจากระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกเป็นวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นภาคใต้เท่านั้น

ในประเทศไทยนั้นหลาย ๆ ฝ่ายพยายามที่จะเกิดระบบประชาธิปไตยขึ้นโดยการหักล้างหรือทำลายกัน เช่น ประชาชนก็คิดปฏิเสธระบบเผด็จการของราชการอยู่ตลอดเวลา นายทุนก็คิดทำลายระบบศักดินาของข้าราชการ กลุ่มศักดินาก็คิดทำลายระบบเผด็จการรัฐสภาที่ครอบครองประเทศมาอย่างต่อเนื่อง ผลจากกิจกรรมเหล่านี้ทำให้สังคมไทยกว้างไป กว้างมาอยู่ตลอดเวลา ทางแก้ไขที่น่าจะดีที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงระบบความคิด ความเชื่อ และเจตคติของคนไทยโดยจัดระบบการศึกษาให้แก่ประชาชนใหม่ ถือว่าประชาชนทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน เปลี่ยนแปลงระบบทุนนิยม อำนาจนิยม ระบบศักดินา และระบบอุปถัมภ์ให้หมดไปจากสังคมไทยให้ได้

1.4 เศรษฐกิจและการทำมาหากิน พื้นที่ภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในธรรมชาติ มีป่า มีภูเขา มีแร่ธาตุ มีที่ลุ่มเพื่อทำนา มีทะเลเพื่อการประมงประชาชนสามารถเก็บเกี่ยวผลจากธรรมชาติได้โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง วิธีการทำมาหากินของภาคใต้จึงมีลักษณะเฉพาะมีจุดเน้นที่การคิดค้นหาวิธีปกป้องทรัพยากรธรรมชาติที่ครอบครอง ทำมาหากินอยู่ให้มั่นคงและให้ความสำคัญกับข้อตกลงปันส่วนผลประโยชน์ที่แต่ละคนจะพึงได้รับ ปราบกฎการณ์ที่มีมาตลอด คือ ภาคใต้จะมีปัญหาอาชญากรรมสูงกว่าภาคอื่น เพราะความขัดแย้งในการแย่งชิงผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมีมาก ทรัพยากรที่สำคัญซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้คน

แก่งแย่งกันมาก ได้แก่ แร่ธาตุ ป่าไม้ ที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และทรัพยากรในทะเล พื้นฐานของชุมชนภาคใต้จึงกำเนิดขึ้นจากลักษณะอาชีพที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีเป็น 3 กลุ่ม คือ หมูบ้านทำนา หมูบ้านทำสวน และหมูบ้านประมง จากการศึกษาของ จักรทิพย์ นาคสุภา และพูนศักดิ์ ชานิกโรประดิษฐ์ (2540 : 55 - 61) กล่าวถึงลักษณะของหมู่บ้านในภาคใต้ทั้ง 3 ลักษณะ ไว้ดังนี้

หมู่บ้านทำนา มีมากในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา รอบ ๆ ทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ลุ่มระหว่างทะเลกับภูเขาในจังหวัดอื่น ๆ กระจายอยู่ทั่วไป เนื่องจากพื้นที่ราบเพื่อทำนามีน้อย ชาวภาคใต้จึงนิยมใช้วิธีทำนาดำ ซึ่งมีกระบวนการที่ยุ่งยาก แต่ให้ผลผลิตสูง

หมู่บ้านทำสวน มีอยู่ทั่วไปตามพื้นที่เชิงเขา โดยเริ่มจากการได้ผลผลิตจากป่าที่อุดมสมบูรณ์ในยุคแรก ๆ เช่น มีอยู่ทั่วไปตามพื้นที่เชิงเขาโดยเริ่มจากการได้ผลผลิตจากป่าที่อุดมสมบูรณ์ในยุคแรก ๆ เช่น ผลไม้ พืชผักต่าง ๆ ขี้ได้ ชัน หวาย ไม้ ไม้ไผ่ ตลอดจนสัตว์ป่านานาชนิดจนถึงการเริ่มหักล้างถางพงเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าว และปลูกพืชล้มลุกอื่น ๆ จนพัฒนามาเป็นการทำสวนผลไม้พื้นเมือง สวนมะพร้าว กระทั่งถึงการทำสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน และสวนกาแฟ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของภาคใต้ในปัจจุบัน

หมู่บ้านชาวประมง มีอยู่ทั่วไปแถบชายทะเลของภาคใต้ ทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งทะเลอันดามัน ผู้ทำประมงดั้งเดิมเป็นชนพื้นเมือง ได้แก่ ชาวเล และคนไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์เกือบทั้งสิ้น คนไทยพื้นบ้านภาคใต้ที่นับถือศาสนาพุทธไม่ค่อยนิยมอาชีพการประมง ภายหลังจากจะมีชาวไทยจากภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะภาคกลาง และคนไทยเชื้อสายจีนเข้ามาดำเนินกิจการอาชีพประมงในภาคใต้จำนวนมาก ปัจจุบันจะพบว่าชาวประมงภาคใต้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่ไม่ใช่เป็นภาคใต้มาแต่ดั้งเดิม

ภาพรวมของโครงสร้างเศรษฐกิจภาคใต้ รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรโดยรวมสูงกว่าภาคเหนือและภาคอีสาน และหากพิจารณาเฉพาะจังหวัดแล้ว ภาคใต้หลายจังหวัดมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวอยู่ในระดับสูงสุดของประเทศ เช่น จังหวัดภูเก็ต จังหวัดระนอง และจังหวัดพังงา ทรัพยากรที่ทำรายได้ให้แก่พื้นที่ภาคใต้ ได้แก่ แร่ธาตุ การประมง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน กาแฟ และอีกส่วนหนึ่ง คือ การท่องเที่ยว

ภาคใต้เคยมีทรัพยากรป่าไม้และป่าชายเลน อุดมสมบูรณ์จากสถิติของกรมป่าไม้ พ.ศ. 2538 ภาคใต้มีเนื้อที่ป่าไม้เหลืออยู่ประมาณ 12,455 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 17.61 ของพื้นที่ เนื่องจากการได้มีการขอสัมปทานตัดไม้จากป่าไม้และป่าชายเลนมาตลอดจนแทบจะกล่าวได้ว่า ป่าไม้หมดไปจากพื้นที่ภาคใต้แล้วในปัจจุบันจะเหลืออยู่เฉพาะพื้นที่ตั้งของประเทศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น พื้นที่ป่าในภาคใต้หลังจากการสัมปทานทำไม้แล้ว ส่วนใหญ่จะกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ทำให้ประชาชนเข้าไปจับจองทำประโยชน์ เช่น ปลูกพืชไร่ ปลูกยางพารา ปลูกปาล์มน้ำมัน ปลูกกาแฟ และทำนาถั่วในพื้นที่ป่าชายเลน

จากการศึกษาของ สมนึก ทับพันธุ์ และฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ได้กล่าวถึงการลดลงของพื้นที่ป่าในภาคใต้ไว้ดังนี้

“ในกรณีป่าชายเลน จากภาพถ่ายดาวเทียมปี 2532 กรมป่าไม้ได้ประเมินว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่ไม่ถึง 1 ล้านไร่ ในภาคใต้โดยส่วนใหญ่ประมาณ 9 แสนไร่ จะอยู่ตามแนวชายฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ (ด้านอ่าวไทย) มีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่น้อยเต็มทีคือประมาณ 1 แสนไร่เศษ โดยจะมีมากอยู่บริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ที่ได้ประโยชน์จากป่าชายเลนมี 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) ผู้ที่ได้ประโยชน์จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตของป่าชายเลน คือชุมชนที่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง หรือในเขตป่าชายเลน และมีผู้ได้รับสัมปทานทำไม้ในป่าชายเลน 2) ผู้ที่ใช้พื้นที่ป่าชายเลนทำกิจกรรมอื่น เช่น ทำฟาร์มเลี้ยงกุ้ง เหมืองแร่ตลอดจนทำเทียบเรือและโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น”

สำหรับพื้นที่ป่าภาคใต้ก่อนปี พ.ศ. 2500 มีพื้นที่มากกว่า 22 ล้านไร่ ช่วงที่ศึกษา (ปี พ.ศ. 2533 – พ.ศ. 2534) พื้นที่ป่าภาคใต้แทบจะไม่มีเหลืออยู่อีกต่อไป นอกจากพื้นที่ที่ทางราชการประกาศไว้เป็นป่าสงวนป่าอนุรักษ์ และเขตอุทยานดังกล่าวแล้วปัจจัยที่สัมพันธ์กับการลดลงของพื้นที่ป่าในภาคใต้ คือ การขยายตัวของพื้นที่ปลูกพืชพาณิชย์ทั้ง 3 ชนิด คือ ยางพารา กาแฟ และปาล์มน้ำมัน โดยเฉพาะ กรณีที่กรมป่าไม้อนุญาตให้บริษัทใหญ่เข้าไปเช่าพื้นที่แปลงใหญ่ปลูกพืชพาณิชย์ และมีการผลักดันให้ชาวบ้านออกไปจากพื้นที่ด้วยวิธีการต่าง ๆ ชาวบ้านต้องดิ้นรน บุกรุกเข้าไปใช้พื้นที่ทำกินในป่าที่เหลืออยู่ซึ่งทางกรมป่าไม้เป็นเขตป่าสงวน หรือ เขตป่าอนุรักษ์ต่อ ๆ กันไปอีก นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อันเป็นสาเหตุให้ป่า

ไม่ในภาคใดหมดไปอีกบางประการเช่น เช่น วาตภัย การสร้างเขื่อน และอ่างเก็บน้ำ การสร้างนิคมสร้างตนเอง เป็นต้น

1.5 ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและคตินิยมของกลุ่มคนความจากความจำเป็นที่จะต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชีวิต ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ เกิดเป็นประสบการณ์ที่สะสมบ่มเฉพาะสืบต่อกันมา กลายเป็นวัฒนธรรมประเพณี หากมีการจัดระเบียบของความคิดความเชื่อกำหนดเป็นอุบายที่จะอบรมสั่งสอนให้ผู้อื่นเคารพเชื่อฟัง มีการประพฤติปฏิบัติตามก็กลายเป็นลัทธิและศาสนา ในภาคใดมีความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมที่ควรกล่าวถึง ดังนี้

1.5.1 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ไม่แตกต่างไปจากความเชื่ออันเนื่องมาจากลัทธิศาสนาของชาวไทยถิ่นต่าง ๆ ทั่วไป คือ เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและธรรมชาติบางอย่างมีวิญญาณ สิ่งเร้นลับต่าง ๆ จะมีส่วนในการคุ้มครอง ควบคุม ชะตาชีวิต ซึ่งจะมีทั้งคุณและโทษ ถ้าหากบุคคลใดประพฤติชอบและมุ่งปฏิบัติเข้าหาสิ่งลี้ลับได้ก็จะทำให้ผีช่วยคุ้มครองหรือให้คุณ นอกจากนี้แล้วหากมีการบำเพ็ญเพียรจนแก่กล้าก็จะทำให้บุคคลผู้นั้นมีพลังอำนาจสามารถควบคุมหรือบังคับวิญญาณเร้นลับที่บุญด้อยกว่าให้อยู่ใต้อำนาจของตนได้อีกด้วย อำนาจเร้นลับที่กล่าวถึงนี้มีการกำบังกายหรือปรากฏกายในรูปแบบต่าง ๆ การเรียกชื่อจิตวิญญาณเหล่านั้นจะแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ วิญญาณชั้นต่ำเรียกว่า “ผี” เช่น ผีป่า ผีดิบ ผีพาย หากใครเคราะห์ร้ายหรือจิตไม่แข็งพออาจจะถูกผีหลอก ผีอำ ผีสิง จนเกิดการล้มป่วยจนอาจถึงตายได้ ส่วนจิตวิญญาณที่มีบุญญาธิการหรือที่ดีบ้างก็จะเรียกว่า “เที้ยมตา” (เทวดาหรือเทพที่มีบุญญาธิการสูงส่ง) บ้างก็เรียกว่า “ทวด” (มีบุญญาธิการรองลงมา) เช่น ทวดที่เป็นครึ่งสัตว์ครึ่งคน พบว่ามี ทวดงู (พญางูหรืองูกายสิทธิ์) ทวดจระเข้ (จระเข้กายสิทธิ์) ทวดเหล่านี้จะปรากฏให้เห็นในรูปของสัตว์เท่านั้น ทวดที่เป็นมนุษย์ผู้มีบุญบารมีแล้วดับชีพไปก็มี เช่น ทวดห่ม (ประจำหัวเขาแดงสงขลา) หลวงพ่อทวด (วัดช้างให้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี) ส่วนที่เป็นเพศหญิงมักเรียกว่า “เจ้าแม่” เช่น เจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว (ปัตตานี) เจ้าแม่ไทรทอง (จังหวัดนราธิวาส) นอกจากนั้นความเชื่อของชาวใต้ทั่วไปที่มีต่อสิ่งที่ให้คุณแก่มวลมนุษย์ ซึ่งถือกันว่ามี “ขวัญ” และมีเทพดาประจำ เช่น ข้าวมีขวัญ

ข้าวและมีเจ้าแม่โพสพเป็นเจ้าแม่แห่งข้าว เรือกก็จะมีขวัญเรือและมีแม่ย่านางเป็นผู้หญิงประจำรักษาเรือ และยังเชื่ออีกกว่าที่ตัวเด็กทุกคนจะมีขวัญและมีแม่ชื่อเป็นเทวดาหรือผีประจำทารก ในส่วนของธรรมชาติก็ยังมีเทพารักษ์ประจำ เช่น เทพารักษ์ประจำป่าไม้ ประจำขุนเขา เหล่านี้เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วในเรื่องของจิตวิญญาณต่าง ๆ ทำให้ชาวใต้โดยทั่วไปซึ่งให้ความสำคัญเคารพ ศรัทธาต่อสิ่งเหล่านี้ได้ทำการบวงสรวง บูชา กราบไหว้ และเกิดการทำขวัญเพื่อให้สิ่งที่ตนเคารพนับถือ ช่วยปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ให้เกิดความสงบสุขขึ้นแก่ตนเองและครอบครัว

1.5.2 ความเชื่อทางศาสนาพุทธ ความเชื่อนี้สืบเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธที่เผยแพร่เข้ามาทางภาคใต้จนทำให้ไทยพุทธในภาคใต้มีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาหลายประการ แต่ก็ได้สืบลืมนความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นความเชื่อของชาวใต้ทั่วไปเสียทีเดียว แต่กลับนำมาผสมผสานเข้ากันได้อย่างลงตัว ทั้งที่บางอย่างอาจขัดกับแก่นแท้ของพุทธศาสนาก็ตาม เช่น การใช้น้ำพุทธมนต์ขับไล่ผี ความเชื่อเรื่องพรหมลิขิต ควบคุมกันไปกับเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น คติเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนา เป็นเหตุให้ชาวใต้เกิดความเชื่อเรื่องการ “ติดทาน” และการ “ใช้ชาติ” กล่าวคือ ถ้าหากนำเอาทรัพย์สินที่เจ้าของไม่ปรารถนาจะให้เข้ามาครอบครองไว้ ผู้นั้นจะต้องติดตามไปรอใช้คืนในชาติหน้า อาจจะใช้ในรูปแบบของข้าทาสรับใช้ก็ได้ สำหรับการใช้นั้น เกิดจากการก่อกรรมทำชั่วให้กับมนุษย์หรือสัตว์ไว้อย่างไรในชาตินี้ แล้วเมื่อถึงชาติหน้ากรรมนั้นจะกลับสนองถึงตน หรือจะเปลี่ยนจากผู้เคยกระทำเป็นผู้ถูกกระทำตามกรรมที่ได้ก่อเอาไว้ หรืออาจจะรุนแรงกว่าก็ได้ สำหรับสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่ชาวพุทธศาสนิกชนภาคใต้เคารพนับถือโดยนำเอาอักขระในพระธรรมบทที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิริมงคล คือ “นโม” มาทำเป็นตรา “ห้วนโม” เพื่อขับไล่ผีชั่วร้าย และกันเสนียดจัญไร โดยจะปรากฏอยู่ในรูปของหัวแหวน กำไล เป็นต้น พุทธศาสนิกชนในภาคใต้เชื่อว่าบุญกุศลที่สร้างมาสะสมไว้อย่อมเกิดเป็นนาคบุญ เมื่อถึงคราวคับขันอาจจะนำมาใช้ช่วยให้พ้นภัยอันตรายได้

ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาพุทธนี้พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ได้ให้ความสำคัญประเพณีปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี คือ “สารทเดือนสิบ” (เดือนสิบ ทาง

จันทร์คติ) โดยเชื่อกันว่าเป็นการทำบุญให้แก่ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่าพญายมจะปล่อยวิญญาณญาติ ๆ มาพบลูกหลานของตนในเมืองมนุษย์ในวันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบ และให้กลับไปเมืองนรกตามเดิมในวันแรม 15 ค่ำ เดือนสิบ ในขณะเดียวกัน เป็นการแสดงความชื่นชมกับผลผลิตทางการเกษตรซึ่งให้ผลในปลายเดือนสิบด้วย ประเพณี สารทเดือนสิบ เป็นงานเทศกาลประจำปีที่สำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคใต้ก็คือ งานเดือนสิบ เมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงเทศกาลจะมีการทำบุญเลี้ยงพระขึ้นที่วัดต่าง ๆ ทั้งจังหวัด บรรดา ชาวใต้ที่ไปอยู่ต่างถิ่นก็จะกลับมาทำบุญยังบ้านเกิดของตน เพราะเป็นสถานที่เกิดของ บรรพบุรุษ และอาจถือได้ว่าเดือนสิบเป็นวันรวมญาติของชาวนครศรีธรรมราช และชาวใต้ ซึ่งอาจจะมาเพียงปีละครั้งด้วยก็ได้

1.5.3 **มุสลิม และศาสนาอิสลาม** เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าก่อนศาสนาอิสลาม จะเข้ามาสู่บริเวณแหลมมลายู ประชาชนแถบนี้เคยนับถือศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา มาก่อน ศาสนาอิสลามเข้ามา ในภาคใต้ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ชาวมุสลิมนั้นมีศรัทธาว่า ศาสนาอิสลามมีมาคู่กับโลกตั้งแต่มนุษย์คู่แรกคือ ศาสดาอาดัมและพระนางฮาวา พระผู้เป็น เจ้าหรืออัลลอฮ์ เป็นผู้สร้างโลก หลักการหรือข้อบัญญัติของศาสนาอิสลามจะบรรจุอยู่ใน คัมภีร์เรียกว่า **“อัล-กุรอาน”** ซึ่งชาวมุสลิมนำหลักปฏิบัติในคัมภีร์มาประพฤติปฏิบัติอย่าง เคร่งครัด จึงทำให้ความเชื่อถือศรัทธาของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ส่วนใหญ่เข้มแข็งไปตาม หลักศาสนา หลักการของศาสนาอิสลามถือว่าผู้ที่สามารถปฏิบัติได้จะมีบุญสูง จึงเดินทางไป ประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เพื่อประกอบศาสนกิจที่กระทำเพียง ครั้งเดียวในชีวิต (แต่ไม่ห้ามไปปฏิบัติอีก) แต่ถ้าหากว่าไม่สามารถปฏิบัติได้ก็ไม่ถือเป็นการ บาปประการใด จากหลักปฏิบัติดังกล่าวนี้ จึงทำให้ชาวมุสลิมบางกลุ่มเกิดมีความเชื่อว่าจะ ต้องดิ้นรนหาทางไปให้จนถึงที่สุดโดยไม่คำนึงถึงสุขภาพและความลำบากของครอบครัวที่อยู่ ข้างหลัง ซึ่งถือได้ว่าเป็นความเชื่อที่ผิด สำหรับคนที่ได้ประกอบพิธีฮัจญ์มาแล้วจะมีคำนำหน้า ว่า **“ฮัจยี”** ในส่วนของผู้ชาย และ **“ฮัจยะห์”** สำหรับผู้หญิง และมีการแต่งกายถูกต้องตาม หลักศาสนา จะปกปิดมิดชิด มีผ้าคลุมศีรษะ ผู้ชายก็สวมหมวก (นิยมสีขาว) หรือโปกครีชะ นอกจากนี้ชาวไทยมุสลิมยังมีความเชื่อซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักปฏิบัติเกี่ยวกับข้อยกเว้นที่ชาวมุสลิม ทั้งหมดปฏิบัติอยู่อย่างเคร่งครัด คือ 1) ห้ามรับประทานเนื้อสุกร เนื้อสุนัข เนื้อสัตว์ที่ตายเอง

เลือดสัตว์ทุกชนิด 2) ห้ามเสพสิ่งมีนเมาทุกชนิด 3) การแต่งการของเพศชายให้ปิดระหว่างสะดือกับหัวเข่า ผู้หญิงให้ปกปิดทั้งร่างกายยกเว้น ใบหน้า และฝ่ามือ 4) ห้ามยึดถือสิ่งที่มาเทียบเคียงอัลเลาะห์ 5) ห้ามเคารพบูชารูปปั้น วัตถุเครื่องรางของขลัง 6) ห้ามกราบบุคคล 7) ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด 8) ห้ามกินดอกเบี้ยว 9) ห้ามลักขโมย 10) ห้ามผิดประเวณี บุตร ภรรยา และสามีผู้อื่น

จากความเชื่อมั่นในหลักศรัทธาของศาสนาอิสลามทำให้การแสดงออกทางวัฒนธรรมของไทยมุสลิมในภาคใต้ จำกัดขอบเขตเฉพาะที่ศาสนานุญาต เช่น ไม่มีการแสดงออกที่เกี่ยวกับกามารมณ์ ไม่มีการร้องรำทำเพลง ไม่มีการกินดอกเบี้ยวจากเพื่อนบ้าน ไม่เล่นการพนัน เป็นต้น

1.5.4 ชาวจีนในภาคใต้ฝั่งตะวันตก ชาวจีนในภาคใต้ฝั่งตะวันตก ได้แก่ ในจังหวัดภูเก็ต พังงา และระนอง ส่วนใหญ่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ และจีนฮกเกี้ยน มีความเชื่อที่ติดตัวมา ได้แก่ การเคารพบูชาบรรพบุรุษ และการนับถือเจ้า หรือเซียน ชาวจีนในจังหวัดภูเก็ตและบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ จึงมีพิธี **โก้ยท๋าน** ในช่วงมีงานกินเจ และเมื่อมีงานวันเกิด (เซียด) ของพระจีนรูปใดรูปหนึ่งในประเพณีกินเจ ของชาวจีนที่จังหวัดภูเก็ตนอกจากเพื่อถือศีลชำระจิตใจแล้ว ยังกระทำเพื่อระลึกถึงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ตนเคารพบูชา โดยยึดถือวิญญาณนั้น ๆ เป็นเสมือน **“เจ้า”** หรือ **“เซียน”** ในพิธีจะมีการบวงสรวงเพื่ออัญเชิญเจ้าองค์ต่าง ๆ เข้าประทับทรงซึ่งทำหน้าที่เป็น **“ม้าทรง”** หรือคนทรง เมื่อเจ้าประทับทรงแล้วม้าทรงจะแสดงอภินิหารให้ปรากฏต่าง ๆ นานา เช่น มีเหล็กแหลม หอก เสียบตามเนื้อตัว ตามกระพุ้งแก้ม ลิ้น บางม้าทรงอาจใช้น้ำมันที่ต้มเดือดพล่านอยู่มาชะโลมลูบตามร่างกายโดยไม่รู้ลึกลับวoodooแต่ประการใด บ้างก็เดินลุยไฟ บ้างปีนบันไดมีด แต่ละอภินิหารจะมีม้าทรงแสดงให้ปรากฏเป็นจำนวนมากมายต่อสายตาของประชาชนทั่วไป และไม่เกิดบาดเจ็บเลย ล้วนแต่เป็นเรื่องน่าพิศวงอย่างยิ่งผู้คนสามารถไปพิสูจน์ได้เพราะกระทำเป็นประจำทุกปี (เริ่มพิธีในวันแรกของเดือน 9 จีนตรงกับช่วงเดือนตุลาคมหรือเดือน 11 ไทย) และมีผู้ศรัทธาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ชาวจีนยังมีความเชื่อในเรื่องของผีสงฆ์อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวจีนนิยมจุดประทัดเพราะเชื่อว่าผีจิ้งจอกไฟและกั้วเสียดัง จึงจุดประทัดเพื่อขับไล่ไล่ส่งสิ่งที่อัปริย เสนียด จัญไร และภูตผีปีศาจที่

ซ่อนเร้นอยู่ภายในบ้านหรือที่จะมาทำอันตรายเพื่อให้ตกใจกลัวแตกตื่นหนีไปเสีย

1.5.5 **ชนกลุ่มน้อย** กลุ่มแรก คือ **ชาวเลหรือชาวน้ำ** ชาวเลหรือชาวน้ำมีอยู่มากในภาคใต้ฝั่งตะวันตกมีความเชื่อตามลัทธิดั้งเดิมของพวกตนมีทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกับชาวภาคใต้กลุ่มอื่นๆ เนื่องจากชีวิตชาวเลผูกพันอยู่กับน้ำและทะเลตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นความเชื่อพื้นฐานของเขาจึงถือว่าชีวิตทั้งปวงขึ้นอยู่กับการดลบันดาลของ **“เจ้าเงาะ”** และอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ของผีเทวดาพวกหนึ่งที่เรียกว่า **“จีน”** ซึ่งเชื่อกันว่าลงมาจากสวรรค์อาศัยอยู่ในทะเล มีรูปร่างลักษณะเป็นดวงไฟ มีสีต่าง ๆ กัน เช่น เขียว ขาว แดง ฯลฯ มีผีที่ให้โทษแรงมากจึงต้องทำพิธีลอยเรือปีละ 2 ครั้ง เพื่อขออำนาจเจ้าเงาะให้ช่วยคุ้มครองพวกเขาให้อยูรอดตลอดฤดูมรสุมพร้อมกับขับไล่สิ่งอัปมงคลออกจากหมู่บ้าน กลุ่มที่สอง คือ **ชาไกหรือ พวกเงาะ** ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในตอนใต้ของภาคใต้ เช่น จังหวัดสตูล พัทลุง ยะลา นราธิวาส ตลอดไปจนถึงประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย พวกชาไกจะมีความเชื่อตามคติดั้งเดิมของพวกตนอย่างเหนียวแน่น เช่น เมื่อมีคนตายลงในหมู่บ้าน จะพากันอพยพทั้งที่อยู่ไปทันทีหลังจากทำพิธีฝังศพเสร็จแล้ว นอกจากนี้ชาไกองังมีความเชื่อว่าตามต้นไม้ใหญ่ ๆ มีผีสิงอยู่ เพราะประเพณีการฝังศพของพวกชาไก เมื่อฝังเสร็จแล้วหมอผีจะนำเอาวิญญาณไปอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ และเชื่อว่าผีจำพวกหนึ่ง คือ ผีพรายเรียกว่า **“เซม้งัด”** นั้นผู้มีวิชาคาถาอาคาสามารถเรียกมาใช้ได้ โดยมากเรียกมาสิงอยู่ในน้ำมันสนห์ จึงนิยมน้ำมันสนห์จากพวกชาไกมีสรรพคุณทำให้หญิงรัก ชลงมาก โดยนำไปแตะที่หลังเสื้อของหญิงที่ตนรักซึ่งสวมอยู่หรือตากอยู่ก็ได้ ถ้าหญิงนั้นไม่ได้มากินอยู่กับชายคนที่แตะภายใน 3 วันหรือ 7 วัน ก็เกิดอาการคลุ้มคลั่งถึงเป็นบ้า และยังเชื่อว่าผีมีอยู่ในที่มืดทุก ๆ แห่ง ดังนั้นชาไกจึงก่อไฟไว้ในทัບอยู่ตลอดเวลา และเชื่อว่าผีกลัวหัวไฟล ดังนั้นเมื่อฝังศพหมอผีจะแสดหัวไฟลให้เจ้าของศพเคี้ยวฟันลงบนศพก่อนฝังเพื่อไม่ให้วิญญาณมาหลอกหลอน และเมื่อหญิงคลอดบุตรจะเอาหัวไฟลมาผูกไว้ที่หูเพื่อไม่ให้ผีมารบกวน ชาไกมีข้อห้ามสามีภรรยาเสพประเวณีกันในทับ เชื่อว่าใครละเมิดผีเจ้าที่จะลงโทษ จึงต้องไปหาที่เสพสมกันในปี โดยทำเครื่องหมาย **“ปักกำ”** (ปักไม้มีมัดหญ้าผูกติดปลายไว้) ไว้ที่ปากทางเข้าบริเวณนั้นเป็นเขตหวงห้ามไม่ให้ผู้อื่นเข้าไป ชาไกมีความเชื่อว่าผู้ใดไม่มีลูกผู้นั้นคือผู้มีบาป ยกเว้นได้ตะตัน (คือหมอบทำคลอดซึ่งต้องเป็นหญิงโสด) เพียงคนเดียว เพราะได้ทำหน้าที่ผดุงครรภ์ ทำคลอด และเลี้ยงดูเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน ซึ่ง

เหมือนกับมีลูกอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้พวกเขาไถ่คนอื่น ๆ ที่แต่งงานแล้วต้องพยายามให้มีลูก ถ้าผู้ใดยังไม่มีทำที่จนติดปกติก็จะพยายามไปขอยาจากหมอเพื่อให้มีลูก หมอก็จะจัดยาสมุนไพร ใ้รับประทานซึ่งมักได้ผลตามต้องการ

จากสภาพสังคมที่ใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายเมื่อมีสิ่งแปลกปลอมจากสังคมเมืองเข้าไป ปัจจุบันแบบแผนในการดำรงชีวิตต้องปรับเปลี่ยนตามสภาพเพื่อความอยู่รอด เช่น จำเป็นต้องเข้ามาติดต่อ หรือเพื่อนำเอาสิ่งของที่ตนหาได้ในป่ามาทำการแปรสภาพแลกเปลี่ยนกับคนเมืองให้ได้มาซึ่งปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีพต่อไป การเคารพนับถือในความเชื่อที่ประเพณีปฏิบัติจึงลดถอยลงไปในปัจจุบัน จะเห็นว่าความเชื่อพื้นฐานของชาวภาคใต้ทุกกลุ่มมีลักษณะ คล้ายคลึงกัน คือเชื่อเรื่องผีสาธิตและวิญญาณ ส่วนที่แตกต่างกันคือความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนา แต่ก็มีพื้นฐานความเชื่อพื้นฐานเข้าประสมประสานอยู่ด้วย

1.6 ปัญหาเฉพาะของชุมชนภาคใต้

1.6.1 *ปัญหาด้านวัฒนธรรม* ในเรื่องวัฒนธรรมของคนภาคใต้โดยภาพรวมแล้ว อาจจะแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ **กลุ่มวัฒนธรรมไทยพุทธ** **กลุ่มวัฒนธรรมไทยจีน** และ**กลุ่มวัฒนธรรมไทยมุสลิม** แต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์แสดงความแปลกแยกแตกต่างกันอย่างชัดเจน กลุ่มวัฒนธรรมไทยพุทธเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด กระจายอยู่ในทุกจังหวัดในพื้นที่ภาคใต้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตอยู่ในกรอบของความเชื่อและค่านิยมตามคติของศาสนาพุทธ ซึ่งมีความเชื่อและพิธีกรรมตามลัทธิพราหมณ์ปะปนอยู่ด้วยเหมือนพื้นที่อื่นๆ ทั่วไป ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น การเกิด การแต่งงาน งานศพ จะเป็นไปตามคติในลัทธิศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ประเพณีที่สำคัญและมีชื่อเสียงของคนภาคใต้กลุ่มไทยพุทธ เช่น ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีชักพระ เป็นต้น ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมไทยจีนส่วนใหญ่จะปฏิบัติกันในจังหวัดพื้นที่ฝั่งทะเลตะวันตก เช่น ภูเก็ต พังงา กระบี่ และตรัง ซึ่งมีคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่จำนวนมาก ประเพณีที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป คือ ประเพณีกินเจ สำหรับวัฒนธรรมไทยมุสลิมนั้นคนไทยภาคใต้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีกระจายอยู่ทั่วไปแทบทุกจังหวัดและมีจำนวนมาก ใน 5 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ คือ สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส วัฒนธรรมประเพณีของคนไทยมุสลิมมีเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นไปตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม

ถึงอย่างไรก็ตามแม้จะมีศาสนา ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันแต่คนไทย

ภาคใต้แต่ละกลุ่มที่เป็นผู้ยึดมั่นในศาสนา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรมของตน ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เพราะศาสนาและวัฒนธรรมของทุกกลุ่มมุ่งสอนคนให้คนเป็นคนดี ค่านิยมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคใต้หลายประการที่นอกจากแสดงเอกลักษณ์ของชาวภาคใต้แล้วยังมีพื้นฐานมาจากภูมิปัญญาในการพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ และการประกอบอาชีพ ตัวอย่างเช่น “การออกปาก” “การตามแรง” “การกินวาน” เพื่อใช้แรงงาน “ทำนา” ตั้งแต่ขั้นตอน “หว่านกล้า” “ถอนกล้า” “ถอนกอ” “เวียนควาย” (ลุยนา, เหยียบนา) ดำนา เก็บข้าว (ด้วยแกะ) “หาบเลียงข้าว” นวดข้าว ตำข้าว (ซ้อมสาร) กล่าวโดยสรุปว่ามีการให้ความร่วมมือกันในการประกอบอาชีพตั้งแต่เริ่มต้นจนได้รับผลผลิต ผู้ออกปากหรือขอแรงจากเพื่อนบ้านก็ได้ประโยชน์ ผู้ที่ไปช่วยใช้แรงก็สนุกสนาน มีความสุขและภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วม

ด้วยสภาพพื้นที่ที่มีผลผลิตต่างกันมาก คือ ชุมชนเชิงเขาทำไร่ทำสวนได้ผลผลิตเป็นพืชผักผลไม้ ชุมชนทำนาได้ข้าว และชุมชนประมงได้ผลผลิตจากทะเล มีความจำเป็นจะต้องนำผลผลิตไปแลกเปลี่ยนกันจึงเกิดวัฒนธรรมการพึ่งพาอาศัย **“ผูกเกลอ” “ผูกตอง”** กันขึ้น สืบทอดมาถึงปัจจุบันและบางครั้งการแสดงออกชัดเจนจนเกินความพอดีจนสังคมมองว่าคนได้นั้น “สะตอสามาดี รักพวกพ้องจนเกินเหตุ” สภาพภูมิอากาศภาคใต้มีผลต่อสำเนียงภาษาที่ต้องพูดเสียงดังสั้น ๆ ห้วน ๆ เพราะมีกระแสดคลื่น กระแสลม และมีฝนตกชุก การตั้งบ้านเรือนตามเชิงเขา ทำให้ไม่สามารถอยู่รวมกลุ่มกันหลาย ๆ ครัวเรือนได้ ผู้คนจึงต้องระมัดระวังตัวและระวังภัยอันตรายอยู่ตลอดเวลา เป็นมิตรกับคนแปลกหน้ายาก ไม่กล้าไวใจใครง่าย ๆ จนกลายเป็นคนหัวหมอ **ไว้เหลียมไว้เชิง คบยาก** แต่ภาพกลับกันหากได้รู้จัก ได้ใกล้ชิดสนิทสนมกันแล้วคนภาคใต้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเด่น คือ **จริงใจ รักเพื่อน มีเหตุผล และมีความเป็นตัวของตัวเองสูง** เอกลักษณ์เฉพาะตัวอีกประการหนึ่งของคนใต้ คือ ลักษณะรูปร่างผิพรรณซึ่งเป็นบุคลิกภาพภายนอก เนื่องจากวิวัฒนาการมาจากสายพันธุ์นิกรอยด์ (Nigroid) คนภาคใต้จึงมีผิวคล้ำ ผมหยิก ตาโต รูปร่างลั่นทัด

ชวน เพชรแก้ว (2534 : 103) กล่าวถึงนิสัยและบุคลิกภาพของชาวภาคใต้ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาว่ามีลักษณะต่อไปนี้ คือ

1) ชาวภาคใต้ชอบทำตัวเป็นหัวเรือใหญ่ หรือนักเลง หมายถึง เป็นคนใจกว้าง เจียมขนาด กล้าได้กล้าเสีย รักศักดิ์ศรี และปกป้องพวกพ้อง

2) ชาวภาคใต้เป็นคนตรงไปตรงมา พูดจาโผงผาง ไม่รักษามรรยาทหรือ
ถนอมน้ำใจคู่สนทนา

3) ชาวภาคใต้รักอิสระ รักศักดิ์ศรี และพิทักษ์พวกพ้อง มีลักษณะ “หน้าใหญ่”
“ใจเดิบ” ไม่ค่อยยอม “เสียหน้า” หรือ “เสียเหลี่ยม”

4) ชาวภาคใต้รักและผูกพันกับถิ่นกำเนิด กล่าวที่จะเปิดเผยและประกาศตัวเอง
มีความเป็นท้องถิ่นนิยมสูง

5) ชาวภาคใต้เกียจคร้าน รักสนุก ไม่รู้จักอดออม เพราะมีทรัพยากรอุดม
สมบูรณ์

ทั้งหมดนี้เป็นผลจากการศึกษา ของนักวิชาการซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพจริงของ
บุคลิกภาพของคนภาคใต้ หากนำเอามาใช้ให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดี ก็จะเป็นประโยชน์
ต่อท้องถิ่นและประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรวมได้ ประเด็นสำคัญขึ้นอยู่กับคนที่สามารถนำเอา
คุณลักษณะที่ชาวภาคใต้มีอยู่ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชาวภาคใต้เอง ให้เกิดความรู้สึกเป็น
เจ้าของ เกิดความภูมิใจจนสามารถช่วยกันวางแผนรักษาไว้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นของตน
และพัฒนาให้มีคุณค่าต่อชีวิตคนในท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด ตัวอย่างความสำเร็จในการนำ
บุคลิกภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของคนภาคใต้มาใช้ในการพัฒนา เช่น การรวมตัวกันเป็นกลุ่มสัจจะ
ออมทรัพย์ ซึ่งต้องอาศัยผู้นำที่มีบุคลิกภาพชอบทำตัวเป็นหัวเรือใหญ่ ตรงไปตรงมา พูดจา
โผงผาง ต้องอาศัยสมาชิกที่รักศักดิ์ศรี ซื่อสัตย์ รักพวกพ้อง และผูกพันกับถิ่นกำเนิด จะเห็น
ได้ว่าในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2543) ภาคใต้มีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่เข้มแข็งจำนวนมาก มีทุน
ทรัพย์หมุนเวียนที่ให้ประโยชน์แก่สมาชิกได้มากมหาศาล ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งกันได้
โดยไม่ต้องอาศัยการช่วยเหลือจากภายนอกมากนัก

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า พ่อค้าชาวจีนเดินทางมาโดยอาศัยลมมรสุม
ตะวันออกเฉียงเหนือ และเดินทางกลับเมืองโดยอาศัยลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ หัวเมืองใน
ภาคใต้ เช่น ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี ซึ่งเป็นที่ชุมชนการค้า
เป็นที่พักอาศัยของชาวจีน และขยายตัวมากขึ้นสืบมาจนถึงปัจจุบัน คนจีนอพยพเข้ามาใช้
แรงงานในเมืองไทยมากที่สุดในช่วง ปี พ.ศ. 2400–2429 เนื่องจากประเทศไทยต้องการแรงงาน
พัฒนาประเทศ เช่น ทำเหมืองแร่ ขุดลอกคลอง สร้างทางรถไฟ โรงสีข้าว โรงเลื่อยไม้ และมี

คนจีนจำนวนมากที่สร้างฐานะจากการใช้แรงงานจนร่ำรวย และหลายตระกูลได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ปกครองดูแลหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคใต้ มีลูกหลานสืบวงศ์ตระกูลมาถึงปัจจุบัน เช่น ตระกูล ณ สงขลา, ตระกูล ณ ภูเก็ต, ตระกูล ณ ระนอง เป็นต้น

พระยาดำรงสุจริต มหิศรภักดี ต้นตระกูล ณ ระนอง เป็นตัวอย่างของชาวจีนที่มีบทบาทสำคัญในภาคใต้คนหนึ่ง ชื่อเดิม คอซุเจียง เริ่มทำงานเป็นกรรมกรที่เกาะหมาก (ปีนัง) เมื่อมีทุนก็เข้ามาค้าขายทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทย และได้ตั้งบริษัทชุดแร่ดีบุกขึ้น จนมีฐานะร่ำรวย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองระนอง ดูแลว่าการเมืองระนองและหัวเมืองภาคใต้ฝั่งตะวันตก พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีมีบุตรหลายคน ได้รับบรรดาศักดิ์และตำแหน่งให้ดูแลหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคใต้ได้แก่

คอซิมเจ่ง เป็น หลวงศรีโหลหมพิทักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองระนอง

คอซิมก๊อง เป็น พระยาดำรงสุจริตฯ สมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพร

คอซิมจั่ว เป็น หลวงศรีสมบัติ เป็นผู้ช่วยราชการเมืองระนอง

คอซิมขิม เป็น พระยาอภัยภูคตทิศ รักษาผู้ว่าราชการเมืองกระบี่

คอซิมเต็ก เป็น พระยาจตุรราชโกศการ ผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน

คอซิมบี้ เป็น พระยารัษฎานุประดิษฐ์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต

นโยบายการให้บรรดาศักดิ์และตำแหน่งปกครองบ้านเมืองแก่ชาวจีนเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยเป็นอย่างมาก ปัญหาการแบ่งแยกทางเชื้อชาติของคนจีนหมดไปเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีจำนวนคนจีนอพยพในปริมาณใกล้เคียงกัน จะพบว่ามีปัญหาแตกต่างกันมาก คนจีนถูกกดขี่และไม่ได้รับความเป็นธรรม และพยายามต่อสู้เรียกร้องสิทธิอยู่ตลอดทำให้บ้านเมืองไม่ค่อยสงบ ในประเทศไทยโดยเฉพาะภาคใต้มีคนไทยเชื้อสายจีนจำนวนมาก แต่กล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีปัญหาใดๆ เลย ในปัจจุบัน

คนไทยภาคใต้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามมีชื่อเรียกกันว่า “ไทยมุสลิม” กระจาย กันอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคใต้ทุกจังหวัด และเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดที่อยู่ติดชายแดนไทย – มาเลเซีย เช่น สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส กลุ่มคนไทยมุสลิมจะเคร่งครัดในเรื่องของศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี ไม่ยอมรับและไม่สามารถประสมประสานประเพณีของตนเข้ากับคนไทยพุทธได้ แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ในพื้นที่เดียวกัน ปัญหาความไม่สงบหลาย ๆ

ครั้งที่เกิดขึ้น ผู้ก่อการมักจะยกเอาความแตกต่างทางเชื้อชาติ และศาสนาของประชาชนในภาคใต้มาเป็นข้ออ้าง สภาพโดยทั่วไปแล้วประชาชนทุกคนมีความรักและผูกพันกับถิ่นฐานบ้านเกิดของตน ผู้คนในชุมชนชนบทจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีหากกิจกรรมนั้น ๆ เป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม จะเห็นได้ว่าความพยายามที่จะรวมกลุ่มคนจัดตั้งกระบวนการต่อต้านอำนาจรัฐหรือแบ่งแยกดินแดนหลาย ๆ ครั้งที่ผ่านมาจะไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากชาวไทยมุสลิมภาคใต้มากนัก เพราะขัดกับอุดมการณ์ที่แท้จริง คือ ไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

1.6.2 ปัญหาการขยายตัวของพื้นที่ทำกินและการบุกรุกป่าในภาคใต้ พื้นที่ป่าในภาคใต้ก่อน พ.ศ. 2500 มีมากกว่า 22 ล้านไร่ และลดลงเหลือประมาณ 9 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2534 (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ 2535 : 333) เมื่อมาถึงปี พ.ศ. 2543 พื้นที่ป่าในภาคใต้นั้นคงเหลือแต่พื้นที่ป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ และป่าที่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติเท่านั้น พื้นที่ป่าส่วนอื่นในภาคใต้แทบทั้งหมดมีประชาชนเข้าไปถือกรรมสิทธิ์ครอบครองทำกินแล้วทั้งสิ้น การครอบครองที่ดินทำกินของประชาชนแต่ดั้งเดิม คือ ปลูกบ้านเรือน ทำนา ทำสวน ทำไร่ ในอาณาเขตของตน เท่าที่จะใช้แรงงานในครอบครัวดูแลได้ทั่วถึง การขยายตัวเข้าไปในเขตป่าเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อมีการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ในภาคใต้ คือ ยางพารา กาแฟ และปาล์มน้ำมัน ยางพาราเป็นพืชพาณิชย์ประเภทแรกที่มีการนำเข้ามาปลูกในพื้นที่ภาคใต้ โดยมีประวัติว่า ในปี พ.ศ. 2442 พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ผู้ว่าราชการเมืองตรังนำยางพาราพันธุ์ดีเข้ามาปลูกและขยายพันธุ์แถบจังหวัดตรัง และจังหวัดใกล้เคียง ส่วนกาแฟนำเข้ามาปลูกในภาคใต้ประมาณปี พ.ศ. 2505 สำหรับปาล์มน้ำมันเริ่มนำมาทดลองปลูกเมื่อปี พ.ศ. 2513 การปลูกพืชทั้ง 3 ชนิด นี้ต้องใช้พื้นที่มากถึงจะได้ผลผลิตคู่กับการลงทุน ครอบครัวที่ปลูกกาแฟ ใช้พื้นที่ 5 – 10 ไร่ ถ้าปลูกยางพาราต้องใช้พื้นที่ 10 – 20 ไร่ และปลูกปาล์มน้ำมันต้องใช้พื้นที่ครอบครัวหนึ่งมากกว่า 20 ไร่ จึงจะเพียงพอการดำรงชีพ หากการลงทุนในเชิงพาณิชย์ บริษัทที่มีกิจการสวนยางพารา หรือกิจการสวนปาล์มต้องมีที่ดินมากกว่า 1,000 ไร่ ขึ้นไป ปัจจุบันพบว่า บริษัทที่ทำธุรกิจปาล์มน้ำมันหลายบริษัทมีที่ดินปลูกปาล์มมากกว่า 20,000 ไร่ การที่มีการปลูกพืชพาณิชย์ทั้ง 3 ชนิดดังกล่าวเป็นเหตุปัจจัยสำคัญให้ป่าไม้และที่ดินทำกินหมดไป

จากการศึกษาของ สมนึก ทับพันธุ์ และฉวีวรรณ ประจบเหมาะ (2535 : 354) กล่าวถึงสาเหตุของการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตป่าของประชาชนในภาคใต้ไว้ดังนี้

1) สาเหตุการถูกบีบคั้นทางการปกครอง เช่น หลบหนีการเกณฑ์แรงงาน การเก็บภาษีนา ภาษีศึกษาพลี หลบหนีคดีอาญา หลบหนีโจรผู้ร้าย หรือชุมชนที่ตั้งเป็นชุมชนโจร การอพยพบุกเบิกป่าลักษณะนี้สามารถพบได้ในหมู่บ้านห่างไกลที่มีอายุเกิน 100 ปี มีกระจายอยู่ในหลายจังหวัดของภาคใต้

2) สาเหตุจากการสัมปทานทำไม้ เมื่อมีการอนุญาตให้ทำไม้กันอย่างกว้างขวางในภาคใต้ในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ทำให้ชาวบ้านเดินทางเข้าไปเขตป่าสะดวก การเข้าไปบุกเบิกจับจองที่ดินต่อจากการทำป่าไม้มีผลเป็นอย่างมากที่ทำให้พื้นที่ป่ากลายเป็นป่าเสื่อมโทรม จนทางการต้องอนุญาตให้ประชาชนเข้าไปครอบครองที่ดินปลูกพืชพาณิชย์ พืชไร่ พืชสวน เพื่อฟื้นสภาพป่าเสื่อมโทรมให้เป็นป่าที่ให้ประโยชน์แก่ประชาชนได้ระดับหนึ่ง

3) สาเหตุจากการพัฒนาพื้นที่เขตป่า เช่น การสร้างเขื่อน สร้างอ่างเก็บน้ำ นิคมสร้างตนเอง หมู่บ้านป่าไม้ การสร้างถนน รวมทั้งการที่พื้นที่ป่าในภาคใต้หลายแห่งได้รับภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม วาตภัย เป็นปัจจัยเสริมให้ประชาชนย้ายถิ่นเข้าไปแสวงหาที่ทำกินในเขตป่ามากขึ้น ๆ

ทัศนะของชาวบ้านทั่ว ๆ ไปในภาคใต้มองว่าป่าเป็นของสาธารณะที่ทุก ๆ คนสามารถจะเข้าไปเก็บเกี่ยวผลผลิตเองได้โดยไม่ต้องช่วยกันดูแลรักษา แนวคิดเรื่อง “ป่าชุมชน” ยังไม่เริ่มแพร่หลายมากนักแม้ภาครัฐจะพยายามจัดสรรและให้เอกสารสิทธิ์ต่าง ๆ แก่ประชาชนก็ยังมีชาวบ้านหลายกลุ่มมีทัศนะในลักษณะเปรียบเทียบกับว่ารัฐให้สิทธิประโยชน์แก่บริษัทใหญ่ ๆ ในพื้นที่ที่มีลักษณะเหมือนกับที่ให้ประชาชนทำกิน แต่ละบริษัทมากกว่าพื้นที่หลาย ๆ ชุมชนรวมกันเสียอีก

1.6.3 ขบวนการก่อการร้ายต่างๆ ในภาคใต้ พื้นที่ภาคใต้โดยเฉพาะเขตจังหวัดที่อยู๋ โดยเฉพาะเขตจังหวัดที่อยู๋ในภาคใต้ตอนล่างมีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีทิวเขาสันกาลาคีรีเป็นแนวกันสภาพภูมิประเทศเป็นป่าทึบ เหมาะที่จะเป็นที่หลบซ่อนของกำลังต่าง ๆ ที่เป็นที่รู้จักกันมี 3 ขบวนการ คือ 1) กลุ่มโจรคอมมิวนิสต์มลายู (จคม.) 2)

กลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) และ 3) กลุ่มขบวนการโจรก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน (ขจก.) กลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เป็นกลุ่มที่มีบทบาทและมีอิทธิพลครอบคลุมพื้นที่มากที่สุดในอดีต โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2523 ประชาชน นิสิต นักศึกษาประสบปัญหากดดันจากการเมืองการปกครองพากันหลบหนีเข้าป่าไปสมทบกับกองกำลังของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจัดตั้งไว้แต่เดิม ทำให้กลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์มีกำลังเพิ่มขึ้นมากมาย มีการปฏิบัติการที่เรียกว่า **“จรรยา”** ครอบคลุมพื้นที่กว้างไกล มีการสู้รบกับทหาร ตำรวจ ที่รัฐบาลจัดส่งมาปราบปรามอย่างรุนแรงในหลายพื้นที่ เช่น เขาช่องช้างจังหวัดสุราษฎร์ธานี กรุงชิงจังหวัดนครศรีธรรมราช เทือกเขาบรรทัดบนเขตรอยต่อจังหวัดตรัง พัทลุง และสตูล ตลอดจนพื้นที่อีกหลายส่วนในจังหวัดสงขลา ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย จนมีชื่อเรียกเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า **“พื้นที่สี่มุม”** และ **“พื้นที่สีแดง”** ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่ประชาชนอยู่ภายใต้อิทธิพลของกองกำลังผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ หลังจากการปราบปรามของรัฐบาลได้ผลมากขึ้น และประเทศที่ให้การสนับสนุนการแพร่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์เลิกให้การสนับสนุน กองกำลังผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ก็เลิกราไป กลับกลายมาเป็นประชาชนไทยที่ทำมาหากินโดยสุจริตอยู่ในปัจจุบัน และส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้บุกเบิกพื้นที่ทำกินอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารห่างไกลคมนาคม

กลุ่มโจรจีนคอมมิวนิสต์มาลายา (จคม.) เริ่มก่อตัวขึ้นจากผลการจัดระบบการปกครองของมาเลเซีย เมื่อกลุ่มคนจีนบางกลุ่มในมาเลเซียไม่พอใจกับสถานะของตน ความคิดจะแบ่งอำนาจการปกครอง แต่ไม่สามารถเอาชนะทางการเมืองได้ จึงแยกตัวออกมาตั้งเป็นขบวนการอิสระ ขอร้องการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์จีน เมื่อรัฐบาลมาเลเซียปราบปรามมากเข้าก็หนีมาอาศัยพื้นที่แนวชายแดนไทย – มาเลเซียเป็นที่หลบซ่อน กลุ่มโจรจีนคอมมิวนิสต์มาลายาเริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และเข้ามามีปัญหาในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 ต่อมาได้มีการแยก **กลุ่มออกเป็นโจรจีนคอมมิวนิสต์มาเลเซีย** ประมาณปี พ.ศ. 2506 โดยรับการสนับสนุนจากรัสเซียแบ่งเขตพื้นที่อิทธิพลอยู่กลุ่มละส่วน โจรจีนคอมมิวนิสต์มาลายามีหัวหน้าชื่อ จินเป็ง ใช้อิทธิพลอยู่ในเขตพื้นที่ อำเภอยะหา อำเภอบันนังสตา อำเภอบะตัง จังหวัดยะลา และพื้นที่อำเภอจะแนะ อำเภอสุคีรินทร์ จังหวัดนราธิวาส ส่วนโจรจีนคอมมิวนิสต์มาเลเซีย ผู้นำกลุ่มคือ จางจุหนิง เคลื่อนไหวอยู่ในอำเภอสะเดา อำเภอนาทวี

อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา และอำเภอยะหา อำเภอเบตง อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

การที่กองกำลังโจรคอมมิวนิสต์ทั้งสองกลุ่ม เข้ามาเคลื่อนไหวของสมุทกำลังอยู่ในประเทศไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อกลับไปต่อสู้แย่งชิงอำนาจครอบครองประเทศมาเลเซีย ตามอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์นั้น มีผลกระทบต่อประชาชนชาวไทย ที่ทำมาหากินอยู่ตาม แนวชายแดนไทย – มาเลเซีย ภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยางพารา เพราะถูกเรียกส่วนแบ่งรายได้ไปเป็นค่าคุ้มครองเป็นจำนวนปีละมาก ๆ และประชาชนก็ต้องอยู่ในภาวะจำยอม ทำให้ประเทศชาติต้องสูญเสียประโยชน์อันพึงมีพึงได้ไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องใช้จ่ายงบประมาณในการปราบปรามไปเป็นจำนวนมาก การปราบปรามโจรจีนคอมมิวนิสต์ เริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2504 ระยะแรก ๆ เป็นการใช้กำลังทหารและตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งไม่บังเกิดผลดีเท่าที่ควร จนได้ขอปรับเปลี่ยนยุทธวิธีอีกหลาย ๆ แบบในระยะต่อมา ดังข้อเขียนของอดีตรองแม่ทัพภาค 4 (พล.อ.โสภาส โพธิแพทย์ 2530 : 76 -76) เรียบเรียงไว้ ดังนี้

...กลุ่มใหม่ พรรคคอมมิวนิสต์มาเลเซีย ครองพื้นที่เคลื่อนไหวอยู่ในอำเภอ สะเดา อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ในพื้นที่ อำเภอยะหา อำเภอบัน นังस्ता, อำเภอธารโต, อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

กลุ่มเก่า พรรคคอมมิวนิสต์มาลายาครอบพื้นที่เคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ อำเภอยะหา อำเภอบันนังस्ता อำเภอเบตง จังหวัดยะลา และพื้นที่ อำเภอจะนะ อำเภอสุดิรินทร์ จังหวัดนราธิวาส ประชาชนในพื้นที่เหล่านี้ที่อยู่ตามป่าตามเขาจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพล และเขาจำเป็นต้องอยู่เพราะ อาชีพส่วนใหญ่ที่ทำเงินได้ดี คือ การทำสวนยาง แต่ไม่สามารถอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนได้ จึงถูกพวก จคม. กัดขี้น ทุบตี รีดไถเป็นประจำ ในภาวะจำยอม

ดังนั้น เมื่อศึกด้านอื่นเบาบางลง เราจึงยอมไม่ได้ที่จะให้พื้นแผ่นดินไทยมีป้ายปักห้ามเข้า แม้แต่ทหารผู้รักษาเอกราชของชาติไทยก็เข้าไม่ได้เข้าไปกับกัน ท่านยอมได้หรือ แต่ที่แล้วมาเราไม่ศึกษาสภาพให้ละเอียด เคยดำเนินการปราบปรามร่วมกับฝ่ายมาเลเซีย ด้วยกำลังจำนวนมากก็ไม่สำเร็จ เพราะขาดการประสานงานที่ดีและไม่ศึกษายุทธวิธี

ของเขาให้ดี ไม่คิดหาวิธีใหม่กลับไปสู้กับเขา ที่ปฏิบัติกันอยู่เดิมคือ พอ สืบทราบได้ว่าค่ายพักขนาดใหญ่ของเขาอยู่ที่ใดก็ใช้กำลัง 1- 2 กองร้อย เข้าตี ฝ่ายเขาจะทราบตั้งแต่ทหารเคลื่อนที่ขึ้นเขาอย่างช้า ๆ ไปเร็วไม่ได้ โอกาสเขาวางกับระเบิดชুমยิงจึงมีมาก สุดท้ายเขาจะถอนตัวออกจากค่าย เขาหลีกเลี่ยงการปะทะใหญ่ เพราะไม่ต้องการความสูญเสีย ทหารไทยยึด ค่ายได้ ยึดยุทธโธปกรณ์ได้มากหรือน้อยสุดแล้วแต่ความเร็วในการเคลื่อนที่ ของเรา เร็วมากยึดได้มากเราก็ตายมากด้วย ยึดได้ออก ที่.วิ. จากนั้น หากไม่เผาค่ายก็ทำลายนิคมหน่อยแล้วถอยกลับมาโดยจะถูกชুমยิงเอาบ้าง โดนกับระเบิดบ้างมาโดยตลอดจบกันแค่นั้นสำหรับทหาร ส่วน จคม. วัน ดีคืนดีก็กลับมาที่ค่ายเดิม หรือสร้างค่ายใหม่ใกล้ ๆ กันนั้นแหละ พวกนี้ ขีดความสามารถในการก่อสร้างสูงมาก และเมื่อสร้างค่ายแล้วก็ชุดของใช้ ที่ฝังเอาไว้ขึ้นมาใช้กัน วัฏจักรวนเวียนอยู่เช่นนี้ปีแล้วปีเล่า...

“เมื่อการปราบปราม จคม. ไม่ค่อยได้ผล ขบวนการอื่น เช่น ขบวนการโจรก่อการร้าย แบ่งแยกดินแดน (ขจก.) และขบวนการผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) ก็มีการเคลื่อนไหว รวมตัวกันเข้มแข็งขึ้น รวมทั้งความไม่สงบที่เกิดจากประชาชนภาคใต้บางกลุ่มที่สืบทอดกันมา สร้างปัญหาเชิงซ้อนทำให้ภาคใต้เกิดการเดือดร้อนไปแทบทุกพื้นที่ ดังเช่นที่ประจักษ์กันแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ถึง ปี พ.ศ. 2523 ในปี พ.ศ. 2523 รัฐบาลซึ่งมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ออกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 ลงวันที่ 23 เมษายน 2523 ให้การเมืองและจิตวิทยานำการทหาร แก้ปัญหาความไม่สงบภายในประเทศที่เกิดจาก ขบวนการต่างๆ โดยเฉพาะผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และโจรจีนคอมมิวนิสต์ เมื่อเริ่มได้ผลดีก็ ได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 65/2525 และ 47/2529 ออกมาเพิ่มเติม จนสามารถชักนำ โจรจีนคอมมิวนิสต์ให้ วางอาวุธ มอบตัวเข้าร่วมเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยได้เป็นจำนวนมาก

ขบวนการโจรก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน (ขจก.) เป็นกระบวนการก่อการร้ายกลุ่มสุดท้าย ที่ยังคงมีปัญหายู่กระทั่งถึงปัจจุบัน กลุ่มนี้มีประวัติมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2444 เมื่อ พระยาวิชิตภักดี อับดุลการเคร์ เจ้าเมือง ปัตตานีเป็นหัวหน้ารวบรวมหัวเมืองปักษ์ใต้คิดแยกตัวออกปกครองตนเอง แต่ทำการไม่สำเร็จ

ถูกจับส่งไปควบคุมตัวไว้ที่พิษณุโลกเสีย 2 ปี เมื่อได้รับการปล่อยตัวกลับก็คิดก่อความความไม่สงบขึ้นอีกเมื่อถูกฝ่ายรัฐบาลปราบหนักขึ้นจึงต้องหนีไปอยู่ในรัฐกลันตันประเทศมาเลเซีย จนถึงแก่กรรม ต่อมาตนกู มะไฮยิดิน บุตรชายเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของบิดา คือคิดแยกเมืองปัตตานีกับหัวเมืองภาคใต้อื่น ๆ ไปรวมกับมลายูเพื่อหวังจะได้เป็นสุลต่าน ดำเนินงานจัดตั้งกลุ่มยุวชนมาลายูขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นจุดเริ่มต้นของ ขจก. เรียกว่า ขบวนการแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติปัตตานี หรือแนวกู้เอกราชปัตตานี (ปี.เอ็น.พี.พี.) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2496

การดำเนินการของขบวนการโจรก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน ได้เริ่มมาตั้งแต่ปี 2496 มีการใช้ความรุนแรงและการโฆษณาชวนเชื่อรวมกันไป กลุ่มผู้ก่อการได้แยกสาขาย่อยออกไปอีกหลายสาขา รวมทั้งมีผู้แอบอ้างชื่อกลุ่มไปใช้อีกหลายกรรมหลายวาระ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ก็ยังมีกลุ่มและขบวนการนี้อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนไทย- มาเลเซีย ภาคใต้ เหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะหลัง ๆ (หลังปี พ.ศ. 2530) มักจะเกิดจากฝีมือของขบวนการโจรก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน (ขจก.) ซึ่งแยกตัวเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หลายกลุ่ม เพราะถูกปราบปราม บางกลุ่มมีการเข้ามาผสมผสานของ จคม. และ ผกค.ที่ไม่ได้ออกมามอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากประชาชนในท้องถิ่นที่เจ็บแค้นต่อทางการด้วยสาเหตุต่าง ๆ พื้นที่จังหวัดชายแดนไทยภาคใต้จึงยังไม่สงบเรียบร้อยนักแม้ในปัจจุบัน

2. บริบททางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

2.1 จุดเริ่มต้น

พล.ต.อ.โกวิท วัฒนะ อดีตผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนได้เรียบเรียงสรุปถึงกำเนิดโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไว้ว่า

ภาพที่ 9 ตำรวจตระเวนชายแดนทำหน้าที่พัฒนาประชาชนในพื้นที่ทุรกันดาร

...ด้วยภาระหน้าที่ของตำรวจตระเวนชายแดนในการตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดนป่าเขาทุรกันดาร ทำให้ได้พบเห็นประชาชนเดือดร้อนเกี่ยวกับการครองชีพและโรคภัยไข้เจ็บเป็นจำนวนมาก ตำรวจตระเวนชายแดนได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะสามารถช่วยได้ เช่น แจกอาหาร เสื้อผ้า ให้การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยแนะนำการประกอบอาชีพ หนูลาดตระเวนนอกจากจะได้พบเห็นความเจ็บไข้ยากไร้ของประชาชนชาวเขาและไกลคมนาคมแล้วยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่หนูลาดตระเวนได้พบเห็น คือตามหมู่บ้านต่าง ๆ มีเด็กซึ่งอยู่ในวัยเรียนเป็นจำนวนมาก ยังไม่ได้เรียนหนังสือเนื่องจากหน่วยงานซึ่งรับผิดชอบด้านการศึกษาไม่สามารถเข้าไปตั้งโรงเรียนได้ ทั้งนี้เพราะเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นป่าเขาทุรกันดาร อีกทั้งบางพื้นที่มีสถานการณ์ก่อการร้ายของฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล...

เมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2498) หนูลาดตระเวนของตำรวจตระเวนชายแดนได้เข้าไปในหมู่บ้านชาวเขาแห่งหนึ่ง ชาวเขาเห็นเป็นความแปลกหน้าไม่ไว้ใจ ไม่ยอมพบปะพูดคุยด้วย ซึ่งอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจกันได้ก็คือ ภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตำรวจตระเวนชายแดนได้เล็งเห็นว่าสิ่งเหล่านี้หากปล่อยทิ้งไว้จะไม่เป็นผลดีต่อประเทศชาติจึงได้คิดจะจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเพื่อสอนหนังสือให้แก่ชาวเขา เพื่อให้ชาวเขาเหล่านั้นได้รู้ภาษาไทยจะได้ติดต่อทำความเข้าใจกันได้สะดวก และเพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่ความรู้ และวิทยาการในการพัฒนาความเป็นอยู่ ตลอดจนทำให้เกิดความมั่นคงในด้านการปกครองอีกด้วย และแล้วโรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคมก็ได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2499 ที่หมู่บ้านดอนมหาวัน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2499 มีชื่อว่า **“โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบำรุงที่ 1...”**

2.2 พัฒนาการ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 ถึงปัจจุบัน ตำรวจตระเวนชายแดนได้จัดตั้งโรงเรียนมาแล้วทั้งสิ้น 679 โรงเรียน 9 สาขา ในจำนวนนี้เป็นโรงเรียนพระราชทาน จำนวน

165 โรงเรียน มีโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นมาและต้องยุบเลิกไป 52 โรงเรียน เนื่องจากถูกฝ่ายตรงข้ามคุกคามเป็นเหตุให้ครอบครัวของนักเรียนต้องอพยพไปอยู่ที่อื่น พร้อมกันนั้นได้มอบโรงเรียนซึ่งมีอาคารเรียนถาวรมีจำนวนนักเรียนมากประกอบกับมีความเจริญทางด้านพื้นฐานทางสังคมให้กับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ) รับผิดชอบดำเนินการ รวมทั้งสิ้น 461 โรงเรียน ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2543) มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเปิดสอนอยู่ 167 โรงเรียน มีโรงเรียนสาขา 9 สาขา จัดตั้งเป็นระดับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน 22 ศูนย์ และศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน 158 ศูนย์ มีครูตำรวจตระเวนชายแดน 1,480 คน ครูพลเรือน 40 คน ครูอาสา 16 คน ผู้ดูแลเด็ก 210 คน รวมบุคลากรในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั่วประเทศ 1,746 คน จำนวนนักเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในปีการศึกษา 2543 รวม 25,287 คน

ในการรบนอกระบบนั้น สมัยที่สถานการณ์แย่งชิงประชาชน 0 การต่อสู้ด้านสิทธิอุดมการณ์กำลังรุนแรง การดึงประชาชนให้มาเป็นพวกเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ใครพวกมากก็จะเป็นฝ่ายชนะ ในอดีตที่ผ่านมาชาวเขาบางเผ่าถูกใช้เป็นเครื่องมือสบบทกับผู้ก่อการร้าย ซึ่งมาจากภายนอกประเทศ บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ ตำรวจตระเวนชายแดนทำหน้าที่เปรียบเสมือนรั้วของชาติ หรือเป็นแนวระวางป้องกันด่านแรก เมื่อได้ไปพบเห็นเด็กชาวเขาวัยเรียนจำนวนมากที่ไม่ได้รับการศึกษา หากปล่อยทิ้งไว้จะไม่เกิดผลดีแก่ประเทศชาติแต่อย่างใดการที่ได้จัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นทำการสอนเด็กที่ด้อยโอกาสเหล่านั้นนั้น ถือเป็นการยื่น “แสงวัฒนธรรม” นำความเจริญไปให้ เป็นการปฏิบัติการจิตวิทยาอย่างหนึ่ง ในการที่จะดึงประชาชนให้มาเป็นพวกอย่างถาวร เพราะการเข้าถึงผู้ใหญ่โดยเอาเด็กเป็นสื่อกลางนี้นับว่าเป็นรากฐานอันมั่นคง เพราะว่าครอบครัวหนึ่ง ๆ ย่อมมีความผูกพันกันโดยแน่นแฟ้นตามธรรมชาติอยู่แล้วทุกชาติทุกภาษา เป็นการสร้างคุณภาพของประชาชนให้เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่พลังสามัคคีของคนในชาติให้รักผืนแผ่นดินเกิดทุนและดำรงไว้ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นอกจากนี้ยังได้อาศัยชาวเขาเหล่านี้เป็นครูในการดำรงชีพในป่า การเดินป่าตลอดจนช่วยเหลือในการหาข่าวให้อีกด้วย

ในทุก ๆ ปีไม่เพียงแต่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จะทำให้เกิดการรู้หนังสือในระดับประถมศึกษาแก่เยาวชนในท้องถิ่นทุรกันดารไกลคมนาคมเพิ่มขึ้น แม้ผู้ใหญ่ซึ่งมีอยู่เป็น

จำนวนมากในชนบทที่ไม่รู้หนังสือ ไม่เคยได้รับการศึกษาตามแบบในโรงเรียน หรือเคยผ่านการเรียนมาแล้วแต่ลืมหนังสือ ตำรวจตระเวนชายแดนก็ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ โดยเปิดหน่วยเรียนขึ้นที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ใช้ครูตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งผ่านการอบรมให้การศึกษาผู้ใหญ่มาทำการสอน

ครูตำรวจตระเวนชายแดนนั้น นอกจากจะมีหน้าที่สอนหนังสือให้แก่เด็ก ๆ แล้วยังมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ป่าไม้ ซึ่งนับวันจะเหลือน้อยลงเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นส่วนใด ๆ ของโลกอีกด้วย หลาย ๆ หมู่บ้านทางภาคเหนือของประเทศซึ่งตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปจัดตั้งโรงเรียนนั้น ประชาชนในหมู่บ้านเป็นชาวเขาซึ่งมีอาชีพในการปลูกฝิ่น และทำไร่เลื่อนลอย พวกเขามักจะบุกเบิกที่ดินในป่าสงวนบางแห่งเป็นเขตต้นน้ำลำธารเพื่อการปลูกฝิ่นและทำไร่ เมื่อเก็บเกี่ยวพืชผลแล้วพวกเขาจะอพยพย้ายจากที่เดิมไปหักร้างถางป่าเพื่อทำไร่ในพื้นที่ใหม่ซึ่งอุดมสมบูรณ์กว่าเป็นเช่นนี้ไม่สิ้นสุด เมื่อตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปจัดตั้งโรงเรียนให้แก่ชาวเขาเหล่านั้น ก็ได้พยายามชักจูงให้เห็นโทษภัยของยาเสพติด และการตัดไม้ทำลายป่าตลอดจนสนับสนุนหน่วยราชการอื่น ๆ ซึ่งเข้าไปดำเนินการในด้านการพัฒนาอาชีพ โดยปลูกพืชผัก ผลไม้ ดอกไม้เมืองหนาวทดแทนการปลูกฝิ่น เมื่อชาวเขามีรายได้จากการทำการเกษตรดังกล่าวพอ ๆ กับรายได้จากการปลูกฝิ่นหรือมากกว่าตลอดจนในพื้นที่นั้นมีโรงเรียนสำหรับลูกหลานของพวกเขา ก็ไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะอพยพย้ายถิ่นอีกต่อไป ตำรวจตระเวนชายแดนจึงได้มุ่งพัฒนาหมู่บ้านรอบบริเวณโรงเรียนให้เจริญก้าวหน้า ได้ดำเนินการในโครงการพัฒนาชนบทตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในหลาย ๆ โครงการจนสัมฤทธิ์ผล อาทิ การจัดทำที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าว การตั้งธนาคารข้าว ธนาคารยา โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนยังเป็นสถานที่เผยแพร่ความรู้ในเรื่องสหกรณ์ การสาธารณสุขมูลฐาน การคุมกำเนิด ฯลฯ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจึงนับว่าเป็นศูนย์รวมวิทยาการในท้องถิ่นอย่างแท้จริง และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งผลที่ปรากฏคือ พื้นที่ที่ตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปจัดตั้งโรงเรียน และทำการพัฒนาจนมีความเจริญ สามารถมอบโอนให้หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงรับไปดำเนินการถึง 461 โรงเรียน

จากการดำเนินโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ทำให้นักเรียนของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทุกโรงเรียนมีอาหารกลางวันรับประทาน โดยการนำผลผลิตจากโครงการ ซึ่งได้แก่ พืชผักที่ปลูก ปลา เป็ด ไก่ ไข่ มาประกอบอาหารกลางวัน โดยเฉลี่ยแล้วทุกโรงเรียนจะประกอบอาหารกลางวันได้สัปดาห์ละ 5 วัน ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียนผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยครูและนักเรียนทำการประกอบอาหาร จากการประเมินผลโครงการปรากฏว่าสามารถลดปัญหาทุโภชนาการได้ เด็กนักเรียนของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนส่วนใหญ่มีความเจริญเติบโตของร่างกายตามวัย อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข จะมีบางส่วนเท่านั้นที่ยังไม่ได้มาตรฐาน ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมในการรับประทานอาหารท้องถิ่น หรือบางเผ่าชนแตกต่างจากท้องถิ่นทั่วไป คือ ไม่นิยมรับประทานอาหารกลางวัน

ตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งมาทำหน้าที่ครูนั้นเป็นผู้ที่มีความรู้มีวิชาสามัญและวิชาการตำรวจเท่านั้น มิได้มีความรู้ในด้านการจัดการเรียนการสอน แต่ก็เป็นผู้ที่กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนได้เลือกสรรแล้วว่าเหมาะสม และมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองในด้านการสอนได้ จากการดำเนินการในโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การอบรมความรู้ให้แก่ครูตำรวจตระเวนชายแดนเป็นประจำทุกปีเกี่ยวกับเทคนิคการพัฒนาการเรียนการสอน การจัดทำสื่อการสอน ฯลฯ สถาบันราชภัฏซึ่งเข้าร่วมโครงการได้จัดส่งผู้ทรงคุณวุฒิไปนิเทศการสอนให้แก่ครูตำรวจตระเวนชายแดนเป็นประจำ กอปรกับครูตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งเป็นผู้มีความสามารถจนเป็นที่ยอมรับจากสถาบันต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น เมื่อปี พ.ศ. 2530 ด.ต.พงษ์ศักดิ์ ทิพย์น้อย (ยศขณะนั้น) ครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสมาคมไทยผลิตยา 2 ตำบลปาดังเบซาร์ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ได้รับเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นครูดีเด่นประจำปี 2530 และโรงเรียนสมาคมไทยผลิตยา 2 ก็ได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนดีเด่นในปีเดียวกันด้วย นอกจากนี้ ด.ต.เดชฯ ครูทเหือก (ยศขณะนั้น) ครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนคอกอ้ายเหือก ตำบลไชยราช อำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ยังได้รับพิจารณาจากสภามหาวิทยาลัยรามคำแหง ว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถจึงได้อนุมัติให้ประสาทปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศึกษาศาสตร์ เมื่อ 29 ธันวาคม 2531 และได้รับรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ “สังข์เงิน” ในปี พ.ศ.

2532 จึงเป็นที่เชื่อได้ว่าครูตำรวจตระเวนชายแดนเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะให้การศึกษาและพัฒนาเยาวชนในชนบทให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังในการพัฒนาบ้านเมืองต่อไป

นอกจากให้การศึกษาแก่เยาวชนตามหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว โรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคม ยังมีลักษณะสำคัญของโรงเรียนชุมชนประกอบอยู่ในตัวเอง โดยนอกจากจะทำหน้าที่สอนทั้งนักเรียนและประชาชนแล้ว ยังให้บริการประชาชนในหลายโอกาสอีกด้วย เช่น ช่วยแนะนำด้านการเกษตรแผนใหม่ การเลี้ยงสัตว์ การวางแผนครอบครัว การอนามัย การพัฒนาด้านอื่น ๆ โรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคมได้เข้ามามีบทบาทในการ **“ขจัดความไม่รู้ให้แก่ประชาชน”** มีส่วนในการพัฒนาให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจอันถูกต้อง ทั้งในการดำรงชีวิตในเรื่องของชุมชนและชาติบ้านเมืองอันเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาประเทศ การให้การศึกษาแก่ชุมชนของโรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคม จึงกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน คือ “โรงเรียนได้รวมเอาหน้าที่การสอนประชาชนและการให้บริการชุมชนเข้าด้วยกัน และจัดให้ประสานสัมพันธ์กันไปกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ก่อให้เกิดเป็นการศึกษาตลอดชีวิต โดยหวังว่าจะเป็นการปลูกฝังให้ทุกคนรู้จักพึ่งตนเอง ศึกษาด้วยตนเอง” ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาในลักษณะที่ทำให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้เป็นการพัฒนาทั้งตัวบุคคล กลุ่มชน สภาพแวดล้อม รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจและสังคมไปในตัวด้วย

ภาพที่ 10 นักเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนได้รับการพัฒนา
เท่าเทียมกับโรงเรียนอื่น ๆ

2.3 เกียรติคุณที่ได้รับ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั่วประเทศที่ได้เปิดดำเนินการจัดการเรียนการสอนมาแต่เดิมนั้น มีลักษณะเป็นแต่เพียงสถานที่รวบรวมเด็กและเยาวชนมาเป็นห้องเรียนตามสภาพเท่าที่จะหยิบฉวยเอาได้เท่านั้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อให้เด็กได้รู้หนังสือ ครั้นต่อมาได้รับการพัฒนาจนมีมาตรฐานขึ้นเทียบเท่าสถานศึกษาทั่วไป วันที่ 13 ตุลาคม 2524 เลขาธิการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ออกหนังสือรับรองให้โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเป็นสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการประถมศึกษาแห่งชาติปี 2518

วันที่ 8 กันยายน 2532 องค์การ UNESCO มอบรางวัลให้กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนในฐานะที่เป็นองค์กรที่ต่อสู้ให้แก่ผู้ไม่รู้หนังสือ

ปี พ.ศ. 2534 รัฐบาลได้ประกาศยกย่องให้กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนเป็นหน่วยงานดีเด่นระดับชาติสาขาพัฒนาสังคม

2.4 ปรัชญาและวัตถุประสงค์ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนได้กำหนดปรัชญาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อจะได้มีทิศทางและมีเอกลักษณ์เฉพาะให้สามารถดำเนินการได้เป็นแนวทางเดียวกัน โดยมีปรัชญาว่า **“สร้างภูมิปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิต สัมฤทธิ์ความมั่นคง”** อธิบายความหมายได้ดังนี้

สร้างภูมิปัญญา หมายถึง มีการผสมผสานทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล **พัฒนาคุณภาพชีวิต** หมายถึง ดำเนินงานโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน โดยการดำเนินกิจกรรมในโครงการพระราชดำริของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนมีรูปแบบการพัฒนาในการประสานประสานประโยชน์ต่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้กำหนดแผนงานหลักในการดำเนินงานไว้เป็น 4 แผนงาน คือ 1) แผนงานด้านอาหารโภชนาการและสุขภาพอนามัย 2) แผนงานด้านการศึกษา 3) แผนงานด้านเศรษฐกิจ 4) แผนงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม **สัมฤทธิ์ผลความมั่นคง** หมายถึง มีความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และการป้องกันประเทศ

วัตถุประสงค์ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน มีวัตถุประสงค์หลักดังนี้

1) เพื่อประโยชน์ของทางราชการด้านความมั่นคง กล่าวคือ เพื่อผลทางการเมือง ให้ชาวเขาและประชาชนใกล้เคียงมาเป็นมิตรกับฝ่ายเรา เป็นการช่วยเหลือให้ชาวเขาและประชาชนใกล้เคียงมาคบหาเป็นมิตรกับไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทย และให้ชาวเขาต่าง ๆ ในทางการเมืองเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของชาติ เพื่อให้มีความสำนึกว่าเป็นคนไทยหรือเพื่อสนับสนุนงานรักษาความมั่นคงภายในส่วนที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยและการตระเวนชายแดน

2) เพื่อให้การศึกษาแก่ชาวเขาและประชาชนใกล้เคียง กล่าวคือ เพื่อให้เยาวชนชาวเขาเผ่าต่างๆ และเยาวชนที่อยู่ในเขตทุรกันดารได้รับการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการประถมศึกษา เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่มีโอกาส และด้อยโอกาสทางการศึกษาได้รับการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพภายในชุมชนเองสามารถพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นตามความสามารถของเด็กนักเรียน เป็นการสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบ ในศูนย์การเรียนชุมชนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา

3) เพื่อการพัฒนาเด็ก/เยาวชนและชุมชนในถิ่นทุรกันดารให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามพระราชดำริ กล่าวคือ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนาตามพระราชดำริ ทั้งในด้านร่างกาย ด้านความรู้พื้นฐาน/การยังชีพ และการศึกษาต่อ ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนในเขตบริการศึกษาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อการพึ่งตนเองได้ ทั้งในระดับโรงเรียนและชุมชน และเพื่อสามารถพัฒนากิจการในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและพัฒนาอาชีพพื้นฐานที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของชุมชนนั้น ๆ

2.5 ครูตำรวจตระเวนชายแดน

การคัดเลือกการบรรจุการโยกย้าย การคัดเลือกครูตำรวจตระเวนชายแดนจะพิจารณาคัดเลือกจากข้าราชการในสังกัดที่มีความสมัครใจก่อนเป็นอันดับแรก หากมีผู้สมัครเป็นพื้นฐานเดิมก่อนเข้ามาบรรจุเป็นตำรวจตระเวนชายแดนก็จะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ

การบรรจุครูตำรวจตระเวนชายแดน จะมีบรรจุในหมวดครูของกองร้อยกิจการพิเศษ (กองร้อย 2) เพื่อทำหน้าที่ครูผู้สอนในโรงเรียนต่าง ๆ ตามจำนวนที่ต้องการของโรงเรียนนั้น ๆ ให้เพียงพอกับจำนวนชั้นเรียน , การโยกย้ายครูตำรวจตระเวนชายแดน จะเน้นความสมัครใจหรือภูมิลำเนาเป็นหลักแต่มีเงื่อนไขให้แจ้งความจำนงค์ก่อนขอย้ายอย่างน้อย 1 ปี เพื่อให้มีเวลาสรรหาและพัฒนาบุคลากรเพิ่มเติมมาทดแทน

คุณสมบัติผู้ทำหน้าที่ครูตำรวจตระเวนชายแดน ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางการศึกษามาก่อน โดยในปัจจุบันมีครูที่มีคุณสมบัติปริญญาตรีทางการศึกษาร้อยละ 18.61 และอนุปริญญาทางการศึกษาร้อยละ 13.96 การเพิ่มเติมความรู้ ครูตำรวจตระเวนชายแดนได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติมด้านวิชาการจากสถาบันราชภัฏ ในระหว่างปิดภาคการศึกษาซึ่งเป็นช่วงระยะสั้น ทำให้ทักษะด้านการจัดการเรียนการสอนยังด้อยกว่าครูอาชีพในสังกัดอื่น ๆ การศึกษาต่อครูตำรวจตระเวนชายแดนศึกษาต่อนอกเวลาราชการทั้งทุนส่วนตัวและทุนการศึกษาพระราชทาน ซึ่งกระทำได้ค่อนข้างจำกัด เพราะอุปสรรคในหลายประการ เช่น ในด้านการเดินทาง เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ห่างไกล และประกอบกับมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมาก เนื่องจากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนมีกิจกรรมที่เป็นงานหลายด้านต้องดำเนินการภายในโรงเรียน

บทบาทและหน้าที่ของครูตำรวจตระเวนชายแดน จะต้องรับผิดชอบงานในโรงเรียนทั่ว ๆ ไปตามบทบาทของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนใน 3 ประการหลัก คือ

- 1) บทบาทการเป็นหน่วยสนับสนุนงานรักษาความมั่นคงตามหน้าที่ของตำรวจตระเวนชายแดน
- 2) บทบาทการเป็นหน่วยงานให้การศึกษาขั้นพื้นฐานและปฐมวัย ตามหน้าที่ของครูทั่วไป
- 3) บทบาทการเป็นหน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและชุมชน

งานในหน้าที่ของครูตำรวจตระเวนชายแดน จึงเป็นงานในบทบาทการเป็นหน่วยสนับสนุนงานรักษาความมั่นคง ตามหน้าที่ของตำรวจตระเวนชายแดน ในภาระที่ได้รับมอบจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และหน่วยควบคุมทางยุทธการ ประกอบด้วยงานหลักใน 4 งาน คือ งานด้านการข่าว งานด้านการรักษาความสงบเรียบร้อย งานด้านการพัฒนาและช่วยเหลือประชาชน งานด้านชุมชนและมวลชนสัมพันธ์

งานในบทบาทการเป็นหน่วยให้การศึกษาขั้นพื้นฐาน และปฐมวัยตามหน้าที่ของครูทั่วไปเช่นเดียวกับครูประถมศึกษาในสังกัด สปช. รวมไปถึงการสนับสนุนบุคลากรในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ประกอบด้วยงานหลัก ๆ ใน 3 กระบวนการรวม 12 งาน คือ

งานในกระบวนการบริหาร 6 งาน ได้แก่ งานวิชาการ งานกิจการนักเรียน งานบุคลากร งานธุรการ/การเงิน งานอาคาร/สถานที่ และงานโรงเรียนกับชุมชน

งานในกระบวนการเรียนการสอน 4 งาน ได้แก่ งานพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ งานการจัดทำแผนการสอนและการสอนตามแผน งานการผลิตสื่อและการนำสื่อไปใช้ และงานการวัดและประเมินผลนักเรียน

งานในกระบวนการนิเทศ 2 งาน ได้แก่ งานนิเทศภายใน เป็นหน้าที่ของครูใหญ่ภายในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และ งานนิเทศภายนอก เป็นการรับการนิเทศจากหน่วยต้นสังกัด และหน่วยร่วมสนองงานโครงการตามพระราชดำริ

นอกจากนี้บทบาทการเป็นหน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาจากความร่วมมือของหน่วยร่วมสนองงานโครงการ ตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประกอบด้วยงานโครงการตามพระราชดำริฯ และงานของ บช.ตชด. 2 งาน คือ

งานโครงการตามพระราชดำริ 8 โครงการ (ในกิจกรรมหลัก 46 กิจกรรม กิจกรรมย่อย 98 กิจกรรม) ได้แก่ งานในหน้าที่ครูเกษตร งานในหน้าที่ครูประกอบเลี้ยงอาหารกลางวัน งานในหน้าที่ครูพยาบาล ทำหน้าที่เฝ้าระวังการเกิดโรคขาดสารไอโอดีน ภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ ดูแลหญิงตั้งครรภ์ หญิงหลังคลอดบุตร เด็กอายุ 0 –3 ขวบ งานในหน้าที่ครูสหกรณ์ งานในหน้าที่ครูฝึกอาชีพ งานในหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. ข้อมูลโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนภาคใต้

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนภาคใต้ในปี พ.ศ. 2543 มีจำนวน 42 โรงเรียน ทั้งหมดอยู่ในสายงานบังคับบัญชาของกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 ซึ่งมีสำนักงานอยู่ ณ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีหน่วยระดับกองกำกับการ 4 กองกำกับการ ครอบคลุมพื้นที่ภาคใต้แบ่งกันรับผิดชอบโรงเรียน ซึ่งตั้งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

1) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 41 อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนอยู่ในพื้นที่จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี และระนอง รวม 11 โรงเรียน ได้แก่

ที่	ชื่อโรงเรียน	ที่ตั้ง	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
1	บ้านท่าลานทอง	ต.คูริง อ.ท่าแซะ จ.ชุมพร	8	112
2	บ้านสันตินิมิตร	ต.รับร่อ อ.ท่าแซะ จ.ชุมพร	9	165
3	เทคนิคเนินบุรีอนุสรณ์ 1	ต.บางสวรรค์ อ.พระแสง จ.สุราษฎร์ธานี	9	193
4	สิริราษฎร์ประดิษฐ์	ต.ละแม อ.ละแม จ.ชุมพร	10	386
5	บ้านในวง	ต.ละอุ่นเหนือ อ.ละอุ่น จ.ระนอง	10	272
6	บ้านห้วยเหมือง	ต.นาขา อ.หลังสวน จ.ชุมพร	9	227
7	บ้านคลองวาย	ต.ตะกุกเหนือ กิ่งอ.วิภาวดี จ.สุราษฎร์ธานี	8	177
8	บ้านพันวาล	ต.รับร่อ อ.ท่าแซะ จ.ชุมพร	11	392
9	บ้านสวนเพชร	ต.ละแม อ.ละแม จ.ชุมพร	10	215
10	บ้านควนสามัคคี	ต.ครน อ.สวี จ.ชุมพร	9	80
11	บ้านกอบเตย	ต.คลองมา อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี	8	237

2) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มี 4 โรงเรียน ได้แก่

ที่	ชื่อโรงเรียน	ที่ตั้ง	จำนวน ครู	จำนวน นักเรียน
1	บ้านควนมีชัย	ต.วังอ่าง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช	16	233
2	บ้านไร่ยาว	ต.บางขัน อ.บางขัน จ.นครศรีธรรมราช	14	181
3	บ้านยูงงาม	ต.บางขัน อ.บางขัน จ.นครศรีธรรมราช	14	199
4	บ้านเขาวัง	ต.หินตก อ.ร่อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช	11	88

3) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มี 16 โรงเรียน ได้แก่

ที่	ชื่อโรงเรียน	ที่ตั้ง	จำนวน ครู	จำนวน นักเรียน
1	สี่มวชนกัฟ้า	ต.สำนักแต้ว อ.สะเดา จ.สงขลา	17	342
2	มหาราช 1	ต.เขาแดง อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา	12	149
3	เชิญ-พิศลยบุตร	ต.ทับช้าง อ.นาทวี จ.สงขลา	12	143
4	บ้านสำนักเกาะ	ต.เขาแดง อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา	18	352
5	ทุ่งไม้ดวน 2	ต.ปาดังเบซาร์ อ.สะเดา จ.สงขลา	14	309
6	บ้านทุ่งเตชะพัฒนา	ต.ทุ่งเตชะ อ.ย่านตาขาว จ.ตรัง	12	75
7	พระราชรัฐบำรุง 2	ต.เกาะเต่า อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง	16	198
8	บ้านทุ่งสบายใจ	ต.ทุ่งหมอ อ.สะเดา จ.สงขลา	14	106
9	บ้านล้านแดง(สาขากลุ่ม 5 ป)	ต.ควนกาหลง อ.ควนกาหลง จ.สตูล	4	56
10	บ้านหาดทราย	ต.ธารคีรี อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา	9	183
11	บ้านควนนกหว้า	ต.หารเทา อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง	13	173
12	สันติราษฎร์ประชาบำรุง	ต.ปะเหลียน อ.ปะเหลียน จ.ตรัง	12	151
13	บ้านประกอบออก	ต.ประกอบ อ.นาทวี จ.สงขลา	14	320
14	ชุมทองรัฐประชาสรรค์	ต.ควนกาหลง อ.ควนกาหลง จ.สตูล	13	120
15	บ้านหินจอก	ต.ลิพัง อ.ปะเหลียน จ.ตรัง	10	98
16	บ้านควนตะแบก	ต.เกาะเต่า อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง	9	77

4) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 44 อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มี 11 โรงเรียน ได้แก่

ที่	ชื่อโรงเรียน	ที่ตั้ง	จำนวน ครู	จำนวน นักเรียน
1	สังวาลย์วิท 4	ต.แม่หวาด ต.ธารโต จ.ยะลา	9	100
2	โรงงานยาสูบ 2	ต.ปะแต อ.ยะหา จ.ยะลา	9	212
3	นิคมพิทักษ์ราษฎร์	ต.บ้านแห้ว อ.ธารโต จ.ยะลา	10	107
4	บ้านปาโจแมเราะ	ต.แม่หวาด อ.ธารโต จ.ยะลา	9	69
5	บ้านไธรบือแด	ต.ช้างเผือก อ.จะแนะ จ.นราธิวาส	10	134
6	บ้านตืองอ	ต.ศรีบรรพต อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส	14	280
7	บ้านละโอ	ต.ศรีบรรพต อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส	12	225
8	บ้านลิ้นนนท์ฯ	ต.สุคีริน อ.สุคีริน จ.นราธิวาส	10	79
9	พิระยานุเคราะห์ฯ 4	ต.ปะโด อ.มายอ จ.ปัตตานี	13	214
10	การทำอากาศ ฯ	ต.โคกสะตอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส	6	77

3. ประวัติและสภาพโรงเรียนเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและชุมชนที่ศึกษา

3.1 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนท่าลานทอง

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านท่าลานทอง สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน 41 จังหวัดชุมพร ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ตำบลคูริง อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ห่างจากตัวจังหวัดชุมพรประมาณ 60 กิโลเมตร พื้นที่ตั้งโรงเรียนเป็นเอกสารสิทธิ สปก. 4-31 มีเนื้อที่จำนวน 21 ไร่ 3 งาน 47 ตารางวา เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2532 มีอาคารเรียนเป็นอาคารชั่วคราว เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2532 เกิดวาทภัยพายุเกย์ ในพื้นที่จังหวัดชุมพร อาคารเรียนเสียหายหมด หลังจากนั้นได้รับบริจาคและได้รับการสนับสนุนให้สร้างอาคารเรียนขึ้นใหม่ และเพิ่มเติมมาจนถึงปัจจุบันมีอาคาร 5 หลัง ประกอบด้วย อาคารอเนกประสงค์ อาคารเรียน อาคารห้องสมุดและศูนย์เด็กเล็ก อาคารเครื่องมือเกษตร และอาคารโรงครัว ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2543) ปิดสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย ถึงประถมศึกษารวม

7 ชั้นเรียน มีนักเรียน 118 คน ครูตำรวจตระเวนชายแดน 8 คน ผู้ดูแลเด็ก 1 คน มีที่พักชั่วคราวสำหรับนักเรียนบ้านไกล ซึ่งไม่สามารถเดินทางไป – กลับทุกวันได้ ให้กินนอนในโรงเรียน เขตพื้นที่บริการของโรงเรียน คือ บ้านท่าลานทอง หมู่ที่ 4 และบ้านยี่ลาน หมู่ที่ 7 ตำบลคูริง อำเภอท่าชะ แต่มีเด็กเดินทางไกลจากตำบลใกล้เคียงมาเรียนด้วยจำนวนหนึ่ง เด็กที่ต้องเดินทางไกลที่สุดมีบ้านห่างจากโรงเรียนประมาณ 12 กิโลเมตร การคมนาคมในชุมชนมีทั้งถนนที่ทางการสร้างให้ และถนนที่ประชาชนช่วยกันสร้างขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเส้นทางชั่วคราว นักเรียนส่วนหนึ่งเคยใช้สัตว์ เช่น ม้า วัว ควาย เทียมเกวียนเดินทางมาเรียน ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้รถจักรยานยนต์ และรถยนต์

ปี พ.ศ. 2542 โครงการไฟฟ้าหมู่บ้านขยายเข้าสู่ชุมชนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านท่าลานทองได้เริ่มมีไฟฟ้าใช้ มีถนนลูกรังที่ใช้ได้ทุกฤดูกาล ประชาชนในชุมชนเริ่มมีฐานะพอมีพอกินขึ้น เพราะสวนปาล์มและสวนยางและพืชผลทางการเกษตรได้รับผล

ภาพที่ 11 พื้นที่บ้านท่าลานทอง จังหวัดชุมพร

ที่มา : www.SaBuy.com

การเดินทางไปยังโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนท่าลานทองในปัจจุบัน (พ.ศ. 2543) มีถนนลูกรังแยกเข้าไปจากถนนเพชรเกษม (A 4) ระยะทาง 20 กิโลเมตร เนื่องจากเส้นทางขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อมากเมื่อฝนตก การเดินทางเข้าออกแต่ละครั้งจึงต้องใช้เวลามาก

3.2 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนมีชัย

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนมีชัยตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เดิมในหมู่บ้านที่ตั้งโรงเรียน เรียกชื่อ “บ้านไสหญ้าคา” อยู่ในหมู่ที่ 2 ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาทางอำเภอชะอวดได้แบ่งเขตการปกครองหมู่ที่ 2 ตำบลวังอ่าง โดยแยกอีก 1 หมู่บ้าน จึงทำให้พื้นที่ตั้งโรงเรียนอยู่ในหมู่ที่ 8 ในพื้นที่บริเวณที่ตั้งโรงเรียนในอดีตเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ หลังจากที่ทางรัฐบาลได้ปรับนโยบายการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เป็น “การเมืองนำการทหาร” และทางกองทัพบกที่ 4 ได้นำนโยบาย “ได้ร่มเย็น” รองรับการปฏิบัติงานตามนโยบายของรัฐบาล ทำให้ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ออกมามอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยจนทำให้สถานการณ์ในพื้นที่ ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด กลับคืนสู่ปกติในประมาณปลายปี 2526

ในปี 2527 นายนิยม สงทิพย์ และนายเปรม รัตนมณี ได้เดินทางมาปรึกษาหารือกับ พ.ต.อ.สุเทพ สุขสงวน (ยศในขณะนั้น) ผู้กำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 8 (กก.ตชด.ที่ 42) ในขณะนั้น โดยมีความประสงค์ที่จะให้กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 8 ได้พิจารณาจัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นในพื้นที่ หมู่ที่ 2 ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด เนื่องจากบุตรหลานของราษฎรในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงขาดสถานที่ศึกษาเล่าเรียนโดยราษฎรได้ร่วมกันบริจาคเงินและวัสดุอุปกรณ์ในการจัดสร้างอาคารเรียน เมื่อทางกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 8 ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าบุตรหลานของราษฎรมีความเดือดร้อนจริงในการศึกษาเล่าเรียน เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ไกลคมนาคม จึงได้ตกลงใจที่จะตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและจัดส่งครูไปสอน แต่ได้สร้างอาคารเรียนให้เสร็จก่อน

เมื่อ 9 สิงหาคม 2527 ราษฎรในพื้นที่ได้ร่วมกันปลูกสร้างอาคารเรียนชั่วคราว 1 หลัง ขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 8 เมตร เสร็จเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2527 ทางกองกำกับการ

ตำรวจตระเวนชายแดนเขต 8 จึงได้ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ตั้งโรงเรียนทำพิธีเปิดเรียน เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2527 โดย พ.ต.ท. จำรูญ พรหมสวัสดิ์ รองผู้กำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 8 เป็นประธานในพิธีเปิด และร่วมกันตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนมีชัย ส่วนผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ครู มี 2 นาย คือ จ.ส.ต.สุวิทย์ หนูคล้าย ปฏิบัติหน้าที่รักษาการครูใหญ่ และ ส.ต.ท.สุรศิลป์ คำภูนอก ปฏิบัติหน้าที่ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

ในการเปิดการเรียนครั้งแรก มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 16 (ชาย 8 คน หญิง 8 คน) แต่มีเด็กที่มีอายุต่ำกว่าเกณฑ์อีกจำนวน 14 คน จึงได้พิจารณาจัดตั้งข้าราชการตำรวจทำหน้าที่สอนชั้นเด็กเล็กอีก 1 นาย ได้แก่ จ.ส.ต.ประจำ ชวณาสังข์ ซึ่งต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนมีชัยเป็นคนแรก ตั้งแต่วันที่ 22 ตุลาคม 2527 เมื่อสิ้นปีการศึกษา 2527 ผู้ปกครองนักเรียนได้ย้ายบุตรหลานจากโรงเรียนซึ่งอยู่ห่างไกลจากบ้านที่อาศัยมาเข้าศึกษาเล่าเรียนที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนมีชัย เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้อาคารเรียนที่มีอยู่ไม่เพียงพอ ทางกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนจึงได้ร่วมกับวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช จัดสร้างอาคารเรียนกึ่งถาวรขึ้น 1 หลัง ขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 42 เมตร จำนวน 5 ห้องเรียน แทนอาคารชั่วคราวหลังเดิม การก่อสร้างได้ดำเนินการแล้วเสร็จเมื่อต้นปีการศึกษา 2529 และในปีการศึกษานี้เองทางโรงเรียนได้เปิดชั้นเรียนจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2535 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จเยี่ยมโครงการตามพระราชดำริ ปัจจุบัน (ปีการศึกษา 2543) มีนักเรียนจำนวน 245 คน ครูตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 14 คน

การเดินทางไปยังโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนมีชัยในปัจจุบัน มีถนนลูกรังแยกจากทางหลวงสายเอเชีย (A 4) ช่วงอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราชเข้าไป 8 กิโลเมตร สามารถใช้การได้ทุกฤดู แต่ช่วงที่มีฝนตกชุกจะเดินทางลำบาก

3.3 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านเขาวัง

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านเขาวัง ตั้งอยู่ ณ บ้านเขาวัง หมู่ที่ 2 ตำบลหินตก อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในความรับผิดชอบของกองกำกับการ

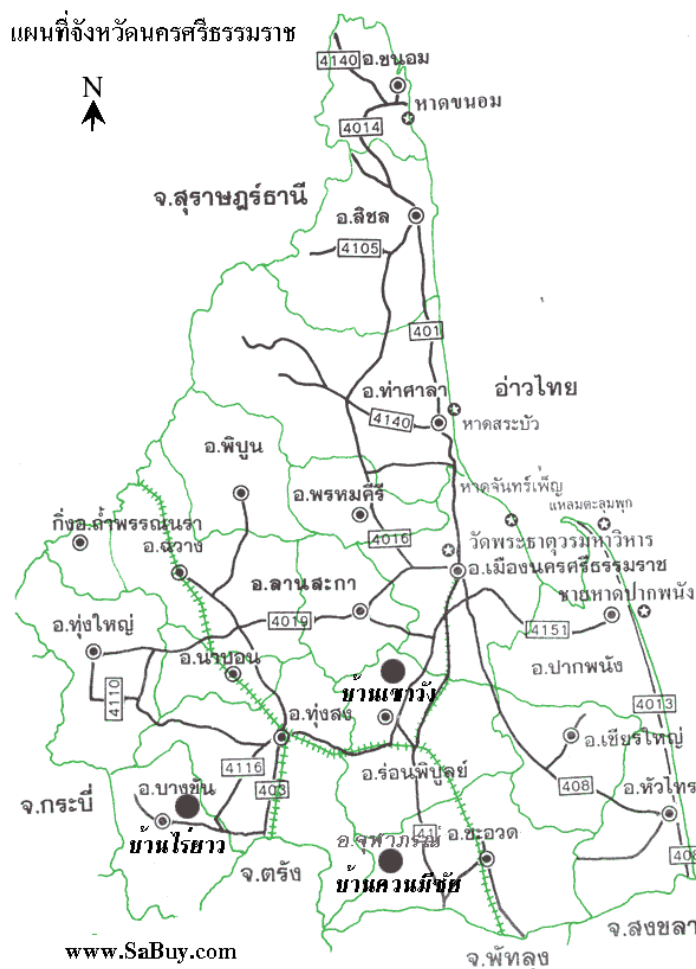
ตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 กองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 กองบัญชาการ
ตำรวจตระเวนชายแดน

เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2535 กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 ได้รับหนังสือ
ร้องขอจากประชาชนบ้านเขาวัง ให้จัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้น เนื่องจากในพื้นที่
เป็นถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลคมนาคมและความเจริญ ชาวชนในหมู่บ้านไม่มีที่เรียนหนังสือ
และต้องเดินทางไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านปลายราง สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
นครศรีธรรมราช ระยะทางเดินทางไปกลับประมาณ 7 – 14 กิโลเมตร และไม่สามารถเดิน
ทางไปโรงเรียนได้ทุกวัน ในช่วงฤดูฝนนักเรียนไม่สามารถเดินทางไปโรงเรียนได้ตามปกติ

กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 ได้จัดเจ้าหน้าที่เดินทางไปสำรวจข้อมูล
ตามที่ราษฎรได้ขอความช่วยเหลือ จึงได้เปิดการเรียนการสอนเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2539
โดยได้จัดส่งครูตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 4 นาย เปิดการเรียนการสอน 2 ชั้นเรียน
คือ ชั้นอนุบาลและชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 46 คน เป็นชาย 26 คน
และเป็นหญิง 20 คน และได้ทำพิธีเปิดโรงเรียนเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2539 สำหรับ
อาคารเรียนประชาชนได้ร่วมกันบริจาคเงินและวัสดุก่อสร้างอาคารขนาด 8 X 24 เมตร
จำนวน 1 หลัง เป็นอาคารชั่วคราว หลังคามุงสังกะสีพร้อมโต๊ะเก้าอี้จำนวน 28 ชุด
โรงอาหารชั่วคราวขนาด 4 X 16 เมตร และอาคารห้องน้ำห้องส้วม ขนาด 2 X 3 เมตร
จำนวน 2 หลัง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินติดตามผลการ
ดำเนินการในโครงการตามพระราชดำริ ณ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านเขาวัง เมื่อ
วันที่ 30 ตุลาคม 2540 ปัจจุบันได้เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึง ชั้นประถม
ศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนจำนวน 107 คน ครูตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 11 นาย

การเดินทางไปยังโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านเขาวังในปัจจุบัน ใช้เส้นทางแยก
จากถนนสายนครศรีธรรมราช – ร่อนพิบูลย์ ณ บ้านไม้หลา ไปถึงเชิงเขาวัง และมีถนนชั่วคราว
ขึ้นไปบนเขาวังอีกระยะหนึ่งประมาณ 7 กิโลเมตร หากมีฝนตกหนัก รถยนต์ไม่สามารถ
ขึ้นไปได้

ภาพที่ 12 แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านควนมีชัย อำเภอชะอวด บ้านเขาวัง อำเภอ
ร่อนพิบูลย์ บ้านไร่ยาว อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ที่มา : www.SaBuy.com

3.4 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านไร่ยาว

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านไร่ยาว ตั้งอยู่ ณ บ้านไร่ยาว หมู่ที่ 4 ตำบลบางขัน อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช ระยะทางห่างจากตัวจังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ 110 กิโลเมตร พ.ศ. 2513 ได้มีราษฎรจากอำเภอดวง อำเภอลำพูน อำเภอพิบูลย์ อำเภอบางขัน และอำเภอเขาชัยวัน จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้อพยพครอบครัว มาอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 4, 5 ตำบลบางขัน อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ประสบปัญหาในการส่งบุตรหลานเข้าเรียน เนื่องจากเป็นพื้นที่ในถิ่นทุรกันดาร การคมนาคมหรือเส้น

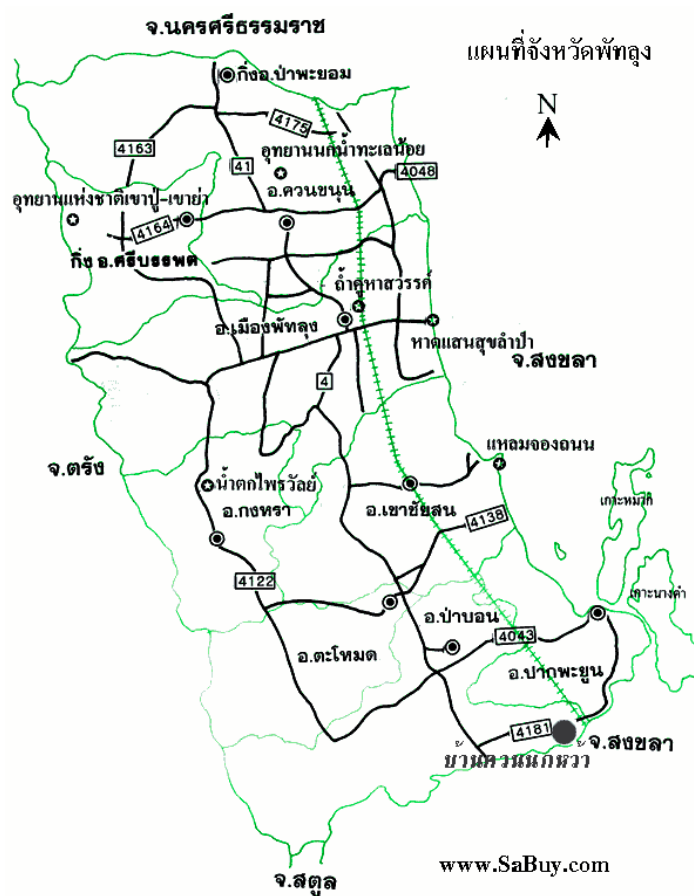
ทางติดต่อลำบากมาก และโรงเรียนในสังกัดการประถมศึกษาแห่งชาติที่มีอยู่ เช่น โรงเรียนวัดลำนาว โรงเรียนบ้านคลองเสาเหนือ โรงเรียนบ้านไสเดา้อย อยู่ห่างไกลมาก ถนนหนทางที่ใช้สัญจรไปมาลำบาก รถโดยสารประจำทางก็ไม่มีนักเรียนต้องเดินทางกลับถึงบ้านมืดค่ำไม่สะดวกในการเดินทาง ผู้ปกครองนักเรียนจึงร่วมกับผู้นำในท้องถิ่นได้ประชุมปรึกษาหารือกันแก้ปัญหาที่เรียนให้กับนักเรียน และได้ตกลงกันว่าจะสร้างโรงเรียน ระยะแรกได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียน 1 หลัง กว้าง 7 เมตร ยาว 10 เมตร เสร็จในปี พ.ศ. 2527 และได้ประสานงานกับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเพื่อขอครูเข้าทำการสอน แต่ไม่มีครูท่านใดสมัครใจจะทำการสอนที่โรงเรียนแห่งนี้ ดังนั้นคณะผู้ดำเนินการจึงได้ติดต่อกับ พ.ต.อ. สุเทพ สุขสงวน (ยศขณะนั้น) ผู้กำกับการตำรวจตระเวนชายแดน เขต 8 (กก.ตชด. ที่ 42) เพื่อพิจารณาเห็นสมควรให้การช่วยเหลือ จึงได้อนุมัติให้ครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนมาทำการสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2543 มีครูมาทำการสอนครั้งแรก 3 นาย กระทั่งถึงวันที่ 24 สิงหาคม 2536 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมติดตามผลการปฏิบัติงานโครงการตามพระราชดำริ ปัจจุบันเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนจำนวน 200 คน ครูตำรวจตระเวนชายแดนจำนวน 13 นาย

การเดินทางไปยังโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านไร่ยาวปัจจุบันใช้เส้นทางแยกจากทางหลวงสายอำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่ เป็นถนนลูกรังเข้าไปประมาณ 7 กิโลเมตร

4.5 โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนนกหว้า

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนนกหว้าตั้งอยู่ในหมู่ที่ 5 ตำบลหารเทา อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ระยะทางจากศาลากลางจังหวัดพัทลุงถึงโรงเรียน 54 กิโลเมตร ห่างจากกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ประมาณ 80 กิโลเมตร ระยะทางห่างจากถนนสายเอเชีย 6 กิโลเมตร ปัจจุบันถนนลาดยางผ่านหน้าโรงเรียน การคมนาคมไปมาสะดวก โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านควนนกหว้า ก่อตั้งเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2528 ได้สร้างเป็นอาคารเรียนชั่วคราว 1 หลัง ขนาดกว้าง 6

เมตร ยาว 12 เมตร จัดเป็นห้องเรียนได้ 2 ห้องเรียน มี จ.ส.ต. วิโรจน์ โอภิชากรณ์ ทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ คนแรก เหตุผลของการก่อตั้งเนื่องจากพื้นที่บ้านควนนกหว้าห่างไกลการคมนาคม และมีการเคลื่อนไหวของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อยู่ในพื้นที่ การตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นขึ้นนอกจากเป็นบริการประชาชนแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการข่าวและการปฏิบัติการทางจิตวิทยาด้วย

ภาพที่ 13 แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านควนนกหว้า
อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

ที่มา : www.SaBuy.com